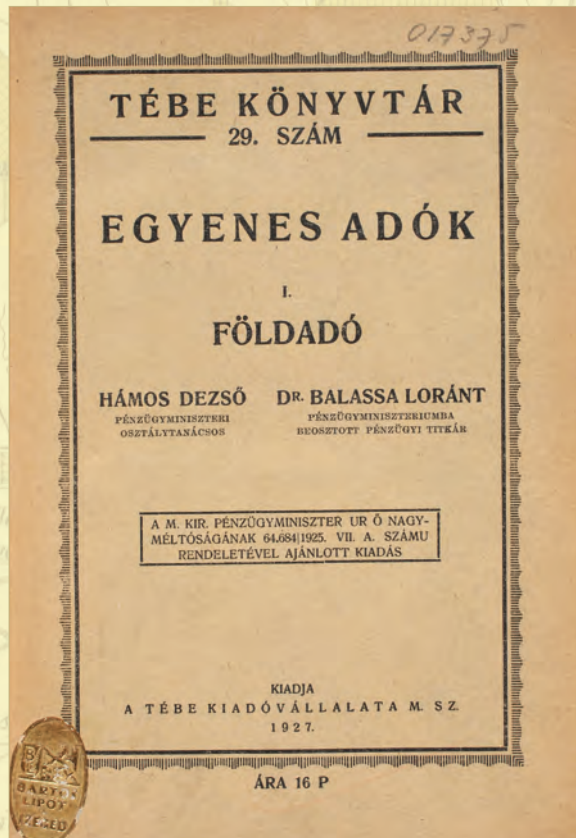

CATASTRUM

ÉVNEGYEDES KATAZTERTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

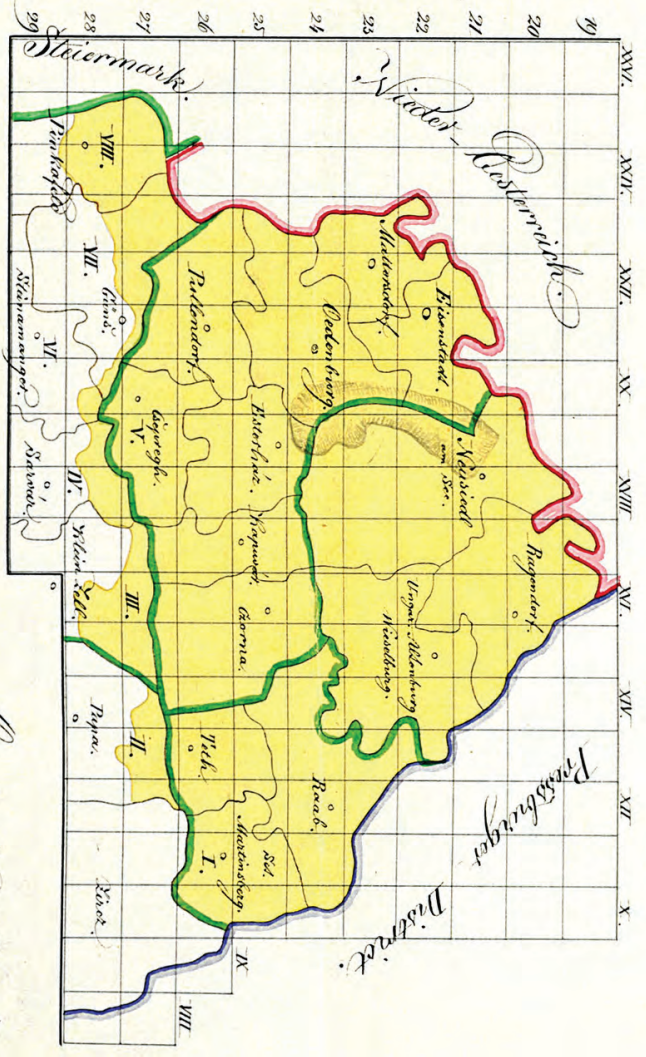
- Hámos Dezső – Balassa Lóránt: A magyar földadó-katazter történeti áttekintése
- Török Enikó: A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint
- Reisz T. Csaba: A kataztertörténeti prozopográfia forrásai.
Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat
- Csima Péter: Jászsági határdombok kutatása a katazter térképek segítségével
- Iván Gyula: Napjaink kataztere

Ungarische Katastral Vermessung.

Ubersicht

Magyar. Népszámlálási District.
Im Ödenburger District.

über den Stand der Grenzberechnung mit Schluss der Katastral im Gränzjahre 1855.

Vermessung von 30. November 1855.

Grenzberichtigung-Abtheilungen.

I	Ungarische Grenze	Paul
II	Kővár	Buda
III	Ruders	Kővár
IV	Kővár	Kővár
V	Kővár	Kővár
VI	Kővár	Kővár
VII	Kővár	Kővár
VIII	Kővár	Kővár

J. Schuster
m. v. d. K.

53231
ca 855

■ ■ ■ KATASZTER EGYKOR ÉS MA

200 évvel ezelőtt I. Ferenc császár birodalmának német és itáliai – vagyis az örökös – tartományaiban bevezette a földadót, és az annak pontos meghatározásához szükséges adatok megállapítása érdekében elrendelte az országok részletes felmérését. A magyar szabadságharc leverése után azonnal a magyar korona országaiban is bevezették a földadót, és ugyanúgy megkezdték az „új” terület felmérését is. A kiegyezést követően a földadó megmaradt a magyar adórendszerben, és a felmérési szervezet is betago-
lódott a magyar közigazgatásba.

A felmérési tevékenység eredményességét mutatja, hogy a kataszteri felmérés a 19. század végére állami földméréssé alakult át, és nemcsak a földadó megállapításához, de a polgári fejlődés további ágazataihoz (útépítés, folyórendezés stb.) is szükséges adatokat állította elő. A felmérési munkálatok szoros kapcsolatban álltak a tulajdonviszonyokat nyilvántartó telekkönyv intézményével, a számos kapcsolódási pont eredményeképpen a két tevékenység nagyon sok országban – Magyarországon 1972-től – egyesült is.

■ ■ ■ TARTALOM

- Hámos Dezső – Balassa Lóránt: A magyar földadó-kataszter történeti áttekintése 3
- Török Enikő: A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint 15
- Reisz T. Csaba: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai.
Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat 29
- Csima Péter: Jászsági határdombok kutatása a kataszteri térképek segítségével 49
- Iván Gyula: Napjaink katasztere 58

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ IV. évfolyam, 2. szám

A címlapon: Az *Egyenes adóknak* a földadóról szóló első kötete, amelyet Hámos Dezső és Balassa Lóránt szerkesztettek (Budapest, 1927).

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

■ Kiadó: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest Park u. 2. (info@agrarlapok.hu)

■ Felelős kiadó: Bárány Rita ügyvezető ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

Dr. Mezőszentgyörgyi Dávid, dr. Szinay Attila (Földművelésügyi Minisztérium), dr. Váczy Attila (Nemzeti Kataszter Program Nonprofit Kht.), Varga Felicián (Budapest Főváros Kormányhivatala, Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály).

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

 www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pásztai László (Országos Széchényi Könyvtár), Varga Felicián (BKFH FTFF) ■ Olvasószerkesztő: Reményi József Tamás.

■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó

A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: HunPress Nyomda – ADU-PRESS Kft. 1139 Budapest, Fáy u. 5.

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 2800 Ft, számonként 750 Ft.

Támogató: Földművelésügyi Minisztérium, Nemzeti Kataszteri Program

ISSN 2064-5805

SUMMARY

HÁMOS Dezső – BALASSA Lóránt: Historic Overview of the Hungarian Land-tax Cadastre
catastrum@mnl.gov.hu

The first volume of the 'Egyenes adók (Direct taxes)' about land-tax was published in 1927. In the introduction the editors of the volume wrote about the history of land-taxes, which is quite detailed despite its shortness, thus its publication helps the explorations of the history of cadastre.

TÖRÖK Enikő: The Authority of the Survey Director According to the Regulations of 1854
torok.eniko@mnl.gov.hu

The preliminary work of the detailed survey started with triangulations in the Sopron tax region in 1853. The description of the lands started in 1854. Johann Schuster was nominated as Survey Vice-director to manage and inspect the preparation work. He reported to the Sopron Department of the National Financial Directorate. The authority of the Financial Department and the Vice-director was regulated by official education and official regulation in 1854.

REISZ T. Csaba: The Sources of Cadastral History Prosopography. Registration Sheet, Employment and Evaluation Chart
reisz.t.csaba@mnl.gov.hu

Several bibliographic and archival sources are available to prepare the biographies of the people working for the organisation of cadastral survey. The registration sheet was filled in upon the start of employment, while the career development and evaluation were registered continuously in a separate sheet.

CSIMA Péter: Survey of the Border Hills in Jászság Using Cadastral Maps
csimapeter1@gmail.com

The indication sketch of the settlement prepared in 1884 provided the survey and registration of the 19th century border hills of Jászdózsa with significant help. As a result of the survey 34 border hills were identified of the 138 marked on the indication sketch. The maps of the cadastral survey can be used in the survey of cultural landmarks, and can provide bases to landscape protection measures.

IVÁN Gyula: Cadastre Today
ivan.gyula@bfkh.gov.hu

The paper deals with the interpretation of cadastre in our days. The classical definition has changed, because the new, computer-aided cadastral systems operate in a multipurpose environment and act as a basic infrastructure of national economics. There is no investment, economic activity without cadastral information. Cadastre is also the basis of national spatial data infrastructures as the highest resolution mapping information including legal (ownership) data as well. Cadastre is a key element in a Spatially Enabled Society.

HÁMOS DEZSŐ – BALASSA LÓRÁNT

*A magyar földadó-kataszter történeti áttekintése**

Bevezetés

Költségvetési törvényeink beosztása szerint a magyar állami egyenes adók közt sorrendben az első: a földadó.

I. A földadó az ún. hozadéki (tárgyi) adók csoportjába tartozik, mely a földnek tárgyi ismertetőjelek szerint meghatározott jövedelmét vonja adó alá; csak az ilyen módon megállapított jövedelmet veszi tekintetbe s figyelmen kívül hagyja az adóalany személyes viszonyait: az általa befektetett tőke kisebb vagy nagyobb voltát, gazdálkodásának mikéntjét stb., akár emelik ezek a tárgyi ismérvek szerint meghatározott hozadék összegét, akár csökkentik azt. Földadó alaptörvényünk, az 1875:VII. tc. 8. §-a, a föld jövedelmét tárgyi ismertetőjelek mellett a következőképpen határozta meg: „A föld tiszta jövedelmének vétetik a közönséges gazdálkodás mellett tartósan nyerhető középtermelésnek értéke, levonván belőle a gazdálkodási rendes költségeket. A földbirtokkal összekötött jogok, úgyszintén annak valamely iparággal vagy más földbirtokkal való gazdasági összefüggése a tiszta jövedelem kiszámításánál tekintetbe nem vétetnek, de viszont az azon fekvő terhek is figyelmen kívül hagyatnak.”

Ami már most a föld tiszta jövedelmének megállapítását illeti, ebben a tekintetben elméletileg elképzelhető az olyan eljárás is, amelyet

a személyes jövedelmi adó alapjának megállapítása céljából szoktak alkalmazni, vagyis a jövedelem megállapítása az adóalanyok részéről időszakonként adott vallomás és az ahhoz kapcsolódó hatósági nyomozás útján. A földadónál azonban, ahol sok-sok millió földrészlet tiszta jövedelmét kell megállapítani, ez az eljárás gyakorlatilag keresztülvihetetlen.

Előáll tehát annak szüksége, hogy a föld tiszta jövedelmét, az egyesek vallomásának mellőzésével és tisztára tárgyi ismérvek szerint hosszabb időre az állam állapítsa meg. E megállapítás eredményét az állam minden egyes földrészletre nézve feljegyzi; a feljegyzések összessége az ún. földadókataszter.

A földadókataszter célja tehát az, hogy a földadó kivethetése végett minden egyes földrészletnek adóalapját: az ún. kataszteri tiszta jövedelmet kimutassa.

Az adóalap, vagyis a kataszteri tiszta jövedelem meghatározásának tényezői: a földrészlet területe, művelési ága és minőségi osztálya. A földadó-kataszteri munkálatoknak tehát ezt a három adatot és természetszerűleg az adó alanyát, vagyis a föld tényleges birtokosát, okvetlenül tartalmazniuk kell.

A földrészlet területét felmérés útján határozzák meg, az pedig, hogy a terület nagyságával a tiszta jövedelem egyenes arányban van, bővebb magyarázatra nem szorul.

Nyilvánvaló az is, hogy a földrészlet művelé-

* A Tébé Kiadóvállalat az egyenes adókra és a közadók kezelésére vonatkozó törvényes rendelkezésekről szóló, *Egyenes adók* című, többkötetes mű kiadására vállalkozott az 1920-as években. A Pénzügyminisztérium a 64.684/1925. (VI. 21.) számú rendeletében „tekintettel arra, hogy a mű a gyakorlati igényeknek is minden tekintetben megfelel, ... a művet mint a hivatalos használatra is teljesen alkalmasat, az összes pénzügyi hatóságok, hivatalok és tisztviselők figyelmébe” ajánlotta, mert „a mű szerves áttekinthető rendszerben szakszerű magyarázatokkal, példákkal és betűsoros tárgymutatóval ellátva magában foglalja az egyenes adókra és a közadók kezelésére vonatkozó és érvényben levő törvényes rendelkezéseket”. (*Pénzügyi Közlöny*, 52. /1925/ 15:182.). A sorozat első kötete a földadóról szólt, amelyet HÁMOS DEZSŐ (1885–1949) és BALASSA LÓRÁNT (1890–1944) szerkesztettek, Budapesten 1927-ben jelent meg (Tébé könyvtár, 29.) A mű alcíme *Hivatalos összeállítás, végrehajtási utasítás, a kivétési és jogorvoslati eljárás szabályai, magyarázó jegyzetek, példák, betűsoros tárgymutató* volt. A bevezetőben a szerkesztők a földadó szabályozásának rövid történeti áttekintését írták meg, amely rövidegsége ellenére is olyan alapos, hogy a kataszter-történeti kutatásokat segíti annak közreadása. Az eredeti bevezető jegyzeteket nem tartalmaz, az itt szereplő lábjegyzeteket a *Catastrum* szerkesztői fűzték a szöveghez.

si ága jelentékeny befolyással van tiszta jövedelmének alakulására is. Egy tízholdas szántóföld tiszta hozadéka mindenestre más lesz, mint egy ugyancsak tízholdas legelőé.

Nem szenved kétséget az sem, hogy a két vagy több ugyanakkora területű és ugyanabban a művelési ágban használt földrészlet tiszta hozadéka sem lesz egyforma, hanem az különbözni fog a földek fizikai minősége (jobb vagy rosszabb volta) és megművelhetőségük körülményei szerint. Az ugyanazon művelési ágban használt földrészletek hozadékában mutatkozó ez a különbség az oka annak, hogy az egyes földrészleteket minőségük szerint is osztályozni kell. A földrészletek osztályba sorozása becslésen alapuló tevékenység és a földadóalap meghatározásának rendkívül fontos eszköze, mert az egyes földrészletek különböző hozadékképességét ez juttatja kifejezésre.

Az egyes földrészletek osztályba sorozása által az adóalap azonban csak akkor van meghatározva, illetőleg az egyes földrészleteket minőségük (hozadékképességük) szerint csak akkor lehet a megfelelő osztályba sorozni, ha az egyes minőségi osztályba tartozó földek tiszta hozadéka már megállapítást nyert. Ez a megállapítás, mint már említettük, tárgyi ismérvek, vagyis az átlagos terméseredmények, az átlagos termésárak és az átlagos termési költségek segítségével történik. Meghatározzák, hogy bizonyos évek során egy-egy művelési ágban az egyforma minőségű, tehát egy-egy osztályba sorozott földek milyen termést adtak: megállapítják, hogy ugyanazokban az években azon a vidéken, illetőleg a vidék rendszeres piacán mi volt a termények átlagos ára; végül meghatározzák, hogy ugyanazon idő alatt mekkora volt egy-egy minőségi osztályra nézve átlagosan a rendes gazdálkodási költség. Ebből a három tényezőtől számítják ki azután a föld tiszta hozadékát. Ezzel az eljárással közvetlen úton kapjuk meg a földadó kivetésének alapjául szolgáló tiszta hozadékot, s az ennek alapján készített katasztert hozadéki kataszter néven ismeri a pénzügytan. A magyar földadókataszter is hozadéki kataszter.

A hozadéki kataszter rendszerével szemben áll az értékataszter, amely a föld hozadékát

közvetett úton a föld értékéből kívánja levezetni, abból az alap gondolatból indulva ki, hogy a föld értéke és hozadékképessége között szoros összefüggés van. Emellett a rendszer mellett azt hozzák fel, hogy az ország minden vidékéről összegyűjtött részletes eladási és haszonbérleti adatok alapján a földrészletek értéke könnyebben és biztosabban megállapítható, mint az előbb említett eljárással azok tiszta hozadéka. A föld értéke és hozadéka között elvitathatatlanul áll fenn bizonyos kapcsolat. De azt alig lehet állítani, hogy ez a kapcsolat az egyes konkrét esetekben szigorú következetességgel megnyilvánulna. S az is erősen vitatható, hogy a föld értékét annyival könnyebben és biztosabban lehetne megállapítani, mint az előbb ismertetett eljárással annak tiszta hozadékát.

Földadókataszterünk alaptörvénye, az 1875:VII. tc. megalkotása előtt, 1869-ben a pénzügyminiszter a földadó reformja tárgyában összehívott bizottsághoz a tekintetben is kérdést intézett, hogy a megalkotandó új földadótörvény a hozadéki vagy az értékataszter alapjára helyeztessék-e?

A bizottság határozottan a hozadékkataszter mellett foglalt állást a következő indokoknál fogva: a kisbirtok eladási ára aránylag mindig nagyobb, mint a nagybirtoké, s ezenkívül sokkal gyakrabban kerül eladás alá, mint a nagybirtok. Ennek folytán a kisbirtok aránylagosan magasabb értéke lenne az irányadó a nagybirtok földadóalapjára nézve is. Ellene szól az értékataszternek az a körülmény is, hogy az adásvétel indokai (az eladó kényszerhelyzete, a vevő részéről megadott, az átlagos forgalmi áron felüli *pretium affectionis*) az ugyanazon belső értékű birtokra a legkülönbözőbb eladási árat eredményezhetik. A bérösszegeket továbbá lényegesen befolyásolhatja a kereslet és kínálat nagysága: a földbirtok ára és a bérösszegek magassága pedig a mindenkori kamatlábból s a pénz értékének biztonságától is függ: mindez mutatja, hogy a földbirtoknak az átlagos eladási árak és haszonbérleti összegek alapján megállapított értéke nem megnyugtató, következésképp nem lehet megnyugtató az ebből az értékből földadóalap gyanánt levezetett tiszta hozadék sem.

A tárgyalt általános indokokon kívül az említett bizottság szerint az érték-kataszter nálunk azért sem lenne okszerűen alkalmazható, mert egyes művelési ágakat, mint az erdőket, legelőket vagy nádasokat egymagukban eladni vagy bérbe adni nem szokták, ellenkezőleg, az adásvétel vagy bérlet tárgya csaknem mindig egy egész birtok, amelyben többféle művelési ág és minőségi osztály van képviselve, s a vételárban, illetőleg a bérösszegben bennfoglaltatik a felszerelés és az épületek értéke is. Már most annak megállapítása, hogy az egész birtok vételárából, illetőleg a bérösszegeből mennyi esik az egyes művelési ágakra és minőségi osztályokra, igen bonyolult feladat. Ellene szól nálunk az érték-kataszter alkalmazásának az is, hogy a földbirtok ára hazánkban gyors hullámozásnak van kitéve, nagyon függ a gabonaáraktól: a jó vagy rossz terméstől; nemkülönben az a körülmény is, hogy a földbirtok értéke nálunk igen nagy különbségeket mutat, aszerint, amint azt jól vagy kevésbé jól művelik. Nem ritkaság, hogy ugyanazon talajminőségből egy jól megművelt telek ötször akkora áron kel el, mint egy ugyanakkora, de kevésbé okszerűen művelt földterület.

II. A földadónak ma is fennálló rendszerét (a hozadéki kataszteri földadót) nálunk az 1850. évi március hó 4-én kelt nyílt parancs (patens)¹ hozta be, amely az osztrák örökös tartományokban már régebben bevezetett földadórendszert a magyar korona országaira is kiterjesztette. E rendszer szerint a földadó tárgya minden gazdaságilag használható földterület, alapja pedig a közönséges gazdálkodás mellett tartósan elérhető tiszta jövedelem, amely után az adót bizonyos és évenként meghatározott százalékban vetik ki. Az adó kivethetése céljából az említett nyílt

parancs elrendelte a föld tiszta hozadékának községenként való kipuhatolását és ugyancsak községenként ideiglenes kataszter készítését.

E községenként készült kataszternek alapja az adótelekkönyv (földkönyv) volt, amely a községben fekvő egyes földrészletek dűlőjét, helyrajzi számát, területét, művelési ágát, minőségi osztályát, a tulajdonos nevét és a kataszteri tiszta jövedelmet tartalmazta. A területet 1600 négyszögöles holdakban (kat. hold) számították. Az egyes földrészletek tiszta jövedelmének kiszámításához szükséges földmérési alapot az első felvételnél többnyire szóbeli bevallás szerint vagy egyszerű láncmérések alapján jegyezték fel; később ezt a bizonytalan térmértéket az 1851–59. években végzett dűlőnkénti, ún. konkréтуális felmérés alapján a valóságot megközelítő adatokkal helyettesítették.²

A földadó alapjául szolgáló kataszteri tiszta jövedelmet hat művelési ág (a maiak közül hiányzott a kert, amelyet a legjobb minőségű rétekekkel vettek egyenértékűnek) és általában három minőségi osztály szerint a termés, a terményárak és a gazdálkodási költségek átlagai segítségével számították ki.

Ennek az ideiglenes kataszternek a készítését 1850. év augusztus havában kezdték meg s Magyarországon 1859-ben, Erdélyben 1867-ben fejezték be. Ez a kataszter az ún. „földadó-ideiglen”, amelynek hatályát az alkotmányos korszakban az 1868:XXV. tc. a földadó-kivetés céljaira ideiglenesen továbbra is fenntartotta. Ennek alapján történt nálunk a földadó-kivetése egészen 1884-ig, amikor azután az 1875:VII. tc. alapján készült új, az ún. állandó kataszter lépett hatályba.³

Mai földadókataszterünk a földadó sza-

1 1850-diki március 4-kén kelt császári nyíltparancs, mellyel Magyar-, Horvát-, Tótországban a Tenger mellékellet egyetemben, Erdélyben, a Szerb vajdaság és a temesi bánóságban telekadó-ideigleneg hozatik be. Kaiserliches Patent, womit in Ungarn, Croatien, Slavonien sammt dem Küstenlande, Siebenbürgen, der serbischen Woiwodschaft und dem Temeser Banate ein Grundsteuer-Provisorium eingeführt wird. *Magyar koronaországot illető országos törvény- és kormánylap*, VIII. (1850) 80–84.

2 A dűlőnkénti felmérésről I. TÖRÖK ENIKŐ: Solt város ideiglenes felmérésének dokumentumai. *Catastrum*, 2. (2015) 2:22–30.; SCHMIDT ANIKÓ: Szentés dűlőnkénti felmérése. *Catastrum*, 3. (2016) 4:32–37.

3 Ezt a kifejezést két jelentésben használták. 1. A részletes felmérést végző műszaki szervezetnek ez volt a neve 1894-ig, amely az állandó kataszter mint földadórendszer számára végezte a műszaki munkákat, a földrészletek területének megállapítását. 2. Az 1849-ben elrendelt, az 1875:VII. tc.-ben szabályozott és 1885-től érvényes földadórendszer, amelyben az adóalap a föld tiszta jövedelme, amelyet tárgyi ismérvek (a földrészlet területe, művelési ága és minőségi osztálya) szerint hosszabb időre az állam állapít meg. A földadó megállapítását a részletes felmérés felhasználásával – ahol ilyen rendelkezésre állt – a Földadó-szabályozás, majd 1885-től a „földadó-nyilvántartás és kataszteri helyszínelés” néven emlegetett szervezet végezte 1918-ig.

bályozásáról szóló 1875:VII. törvénycikken nyugszik. Ez a törvény elrendelte, hogy a magyar állam területén fekvő minden földbirtok tiszta jövedelmét újból ki kell nyomozni és általános új földadókatasztert kell készíteni.

A földadó tárgya e törvény szerint maradt az, ami az ideiglenes kataszter idejében volt, vagyis minden gazdaságilag használható terület, ha azt tényleg más célra fordítják is.

Az adóalap meghatározását tárgyi ismervek mellett rendelte el a törvény és ehhez képest a föld tiszta jövedelmének vette a közönséges gazdálkodás mellett tartósan nyerhető közép-termés értékét, levonván belőle a gazdálkodási rendes költségeket. A törvény értelmében a földbirtokkal összekötött jogokat, úgyszintén annak valamely iparággal vagy más földbirtokkal való gazdasági összefüggését a tiszta jövedelem kiszámításánál nem vették tekintetbe, de figyelmen kívül hagyták a földbirtok terheit is.

A tiszta hozadékot, vagyis a földadó alapjául szolgáló kataszteri tiszta jövedelmet hét művelési ág (szántóföld, kert, rét, szőlő, legelő és nádas)⁴ és legfeljebb nyolc minőségi osztály szerint becslés útján nyomozták ki.

A becslést az állam egész területén egyidejűleg hajtották végre, de nem községenként, mint az az ideiglenes kataszter készítése alkalmával történt, hanem e célból az országot kerületekre, ezeket pedig lehetőleg egyenlő becslőjárásokra osztották fel, s a becslést járasonként fogatosították akként, hogy csak minden járásra állítottak fel egy tiszta jövedelmi fokozatot, vagyis csak minden becslőjárásra nézve állapították meg azt, hogy az annak területén átlagosan szokásos gazdálkodási mód, termés, termékárak és gazdálkodási költségek mellett minden művelési ágban és ezeknek minden egyes minőségi osztályában kataszteri holdanként mennyi átlagos tiszta jövedelem érhető el. Egy-egy becslőjárásnál kisebb körzetre nézve csak akkor fogatosítottak külön becslést, ha ennek gazdálkodási viszonyai annyira különlegesek voltak, hogy azokat a becslőjárás többi részével azonosítani nem lehetett: ebben az esetben a különleges viszonyokkal bíró s

„osztályozási vidék”-nek nevezett ilyen körzetet külön becslés alá vették és számára külön tiszta jövedelmi fokozatot készítettek.

Minden művelési ágban annyi osztály felállítását írta elő a törvény, amennyi a tiszta jövedelemre tényleges befolyással bíró gazdasági és értékesítési viszonyok különbségei mellett szükséges volt. A felállítható minőségi osztályok száma azonban járasonként, illetőleg osztályozási vidékenként legfeljebb nyolc lehetett.

A törvény azt is elrendelte, hogy a minőségi osztályok jelzése végett művelési áganként olyan földrésztleteket kell kijelölni, amelyek az egyes minőségi osztályok talaját, fekvését és egyéb jellegzetes tulajdonságait szembevetően mutatják. Ezek az ún. mintateretek, amelyekhez hasonlítva történt a többi földrésztetek osztályba sorozása. Noha a becslés nem községenként, hanem becslőjárasonként, illetőleg osztályozási vidékenként történt, a törvény értelmében minden községben az ott előforduló művelési ágak és minőségi osztályok mindegyikére külön mintateret kellett kijelölni.

A termés évi átlagát a becslőjárás, illetőleg az osztályozási vidék nagyobb részében szokásos gazdálkodási rendszer alapján, a fánál az illető vidéken szokásos vágásforduló (forda) egész évsorozatának átlaga, az erdei mellékhaszonvételeknél 25 év, szőlőknél 15 év, a többi művelési ágnál pedig 10 év tapasztalatai szerint számították ki.

A gazdálkodási költségek megállapításánál az 1875:VII. tc. úgy rendelkezett, hogy a napszám és az anyag értékének átlagát hat év középárai szerint kell kiszámítani.

A termények évi átlagárának kiszámításánál szintén hat év középárait kellett figyelembe venni 20% levonás mellett: kivétel volt a fa, amelynél az évi átlagár kiszámításához 20 évi időszak középárai szolgáltak alapul, minden levonás nélkül.

Az 1875:VII. tc. némely intézkedéseinek módosítását tartalmazó 1881:XL. tc. azonban a gazdálkodási költségek és terményár átlagának kiszámítására meghatározott hatévi időszakot

4 A felsorolásból kimaradt az erdő.

nem találta elegendőnek, miért is kimondotta, hogy az országos földadóbizottság a kataszteri tiszta jövedelmet az említett hatéves időszakon felül még további évek gazdasági viszonyainak figyelembevételével állapítja meg.

A tiszta jövedelmi fokozatok felállítása után az egyes földrészleteket a minőségüknek megfelelő és a mintaterék által képviselt osztályokba sorozták be. Ezt a műveletet a pénzügyminiszter által kinevezett becslőbiztos (erdőknél az erdőbecslő) és a választott járásbecslő a helyszínén hajtotta végre.

Az egyes becslőjárásokra, illetőleg osztályozási vidékre nézve felállítandó minőségi osztályok számát és minden osztály holdankénti tiszta jövedelmét (a tiszta jövedelmi fokozatát) az ún. járási és kerületi bizottságok előmunkálatai alapján véglegesen az országos földadóbizottság állapította meg.

Az osztályba sorozás eredménye ellen beadható felszólalások felett első fokon a járási bizottság, másodfokon a kerületi bizottság határozott. Két egybe nem hangzó határozat ellen az országos földadóbizottsághoz lehetett jogorvoslattal élni. (Az 1875:VII. t-cikknek a jogorvoslatokra vonatkozó rendelkezéseit egyszerűsítette az 1881: XL. tc.)

Az 1875:VII. t.-cikkkel elrendelt új földadó-kataszter végső munkálatai (a felszólalások elintézése) az 1885. évben fejeződtek be teljesen. De már az 1884. évi földadó kivetése az új földadó-kataszteri munkálatokban foglalt kataszteri tiszta jövedelem alapján történt, az osztályba sorozás ellen beadható felszólalási jog fenntartásával.

A 10 éven át készült földkataszter a magyar államnak 21 millió 700 ezer forintjába került.

A földadó szabályozásáról szóló 1875:VII. tc. a földadókataszter nyilvántartásáról is intézkedett, vagyis elrendelte, hogy bizonyos időközönkénti változásokat az elkészült új földadókataszterben keresztül kell vezetni s a földadó-kivetésnél érvényesíteni. Földadó-alaptörvényünknek a földadókataszter nyilvántartásáról szóló intézkedéseit részletesebb szabályozás kapcsán az 1885:XXII. tc. léptette életbe. Eszerint a földadókataszterben a következő változásokat kellett nyilvántartani:

1. ha valamely községben tagosítást vagy más birtokrendezést hajtottak végre;

2. ha valamely községben részletes kataszteri felmérés történt;

3. ha a község határa változott;

4. ha valamely földrészlet földadó-kötelezettsége megszűnt, vagy valamely addig földadó alá nem tartozott földrészlet adókötelezettsége beállott, vagy a földrészlet ideiglenes adómentességet nyert, vagy az ideiglenes adómentesség megszűnt;

5. ha a földrészlet tényleges birtokosa változott.

Mint látható, a földrészlet művelési ágában beállott változás nyilvántartását ez a törvény nem írta elő. Ha tehát valamely földrészletet a földadókataszter készítése idején legelőnek használtak, s azt mint ilyent vették fel az 1875:VII. tc. alapján készült földadókataszterbe, az a legelőre nézve megállapított kataszteri tiszta jövedelem után fizette a földadót akkor is, ha tulajdonosa a legelőt időközben feltörte és a kétségtelenül nagyobb jövedelmezőségű szántóföld gyanánt használta. Ez az állapot egészen 1909-ig állott fenn, amikor a földadókataszter kiigazításáról szóló 1909: V. tc. a földadóra vonatkozó egyéb fontos rendelkezések közt azt is elrendelte, hogy az állandó jellegű művelésiág-változásokat azontúl a földadókataszterben nyilván kell tartani s a földadó kivetésénél érvényesíteni.

Mint minden kataszter, az 1875. évben megkezdett és az 1885. évben befejezett magyar kataszter is foglalt magában aránytalanságokat. Ezek az aránytalanságok a helyenként tévesen végrehajtott osztályba sorozásnak vagy a nem kellő pontossággal felállított tiszta jövedelmi fokozatoknak voltak a következményei. Az idő haladásával a változott viszonyok az aránytalanságokat csak növelték. A földadó arányos kivetésének továbbá egyik legfőbb akadálya az volt, hogy, mint említettük, a művelésiág-változás az érvényben lévő törvények szerint nem volt nyilvántartás tárgya.

Mindezeket a bajokat kívánt segíteni az 1909:V. tc., amely a földadó arányosabbá tétele végett elrendelte az 1875:VII. tc. alapján

készült földadókataszter kiigazítását. Ez a kiigazítás kiterjedt:

1. az egyes földrészleteknél a művelési ágban beállott állandó változások keresztülvezetésére általában;

2. ott, ahol egyes földrészleteknek, dűlőknek vagy egész határoknak akár már eredetileg tévesen történt osztályozása, akár pedig időközi változások folytán nagy aránytalanságok mutatkoztak, ezeknek az aránytalanságoknak új osztályba sorozás s ott, ahol az elkerülhetetlenül szükséges volt, egyúttal új tiszta jövedelmi fokozatok felállítása által leendő megszüntetésére.

Az egyes földrészleteknél a művelési ágban beállott változásokat minden községre nézve hivatalból vették fel s vezették keresztül a földadó-kataszteri munkálatokon, míg ellenben az említett aránytalanságok csak ott igazítottak ki, ahol eziránt a törvény által megállapított eljárás során javaslatot tettek.

Az aránytalanságok megszüntetésére irányuló kiigazítási eljárás a törvényhatóság, a pénzügyigazgatóság, a helyszínelési felügyelőség, a községi képviselőtestület vagy legalább 20 községben földadóköteles birtokos javaslatára indult meg.

Abban a kérdésben, hogy a fenti kataszteri kiigazításnak van-e helye, végérvényesen az országos földadóbizottság döntött.

A művelésiág-változásoknak a földadókataszterben való keresztülvezethetése céljából elrendelte a törvény, hogy azokat a földrészleteket, amelyeket a kataszteri felvétellel nem azonos művelési ágban már állandóan használtak, a községi elöljáróságok 1909 végéig hivatalból foglalják jegyzékbe.

Kimondotta a törvény azt is, hogy 1910. évi január hó 1-től kezdve a művelési ágban beállott változás földadó-kaszteri nyilvántartás tárgya, mi célból a változást a tényleges birtokos bejelenteni köteles. A bejelentés elmulasztása esetében a változást hivatalból kell felvenni, a földadókataszterben keresztülvezetni s természetesen az adóztatásnál érvényesíteni.

A községi elöljáróságok mellett a földadókataszter kiigazításával járó teendőket az 1885:XXII. t.-cikkkel szervezett földadó-nyil-

vántartási és kataszteri helyszínelési tisztviselők, valamint ideiglenesen alkalmazott közegek végezték.

A munkálatok irányítása és érdemben való eldöntése végett minden vármegye területén egy vármegyei (városi), a központban pedig országos földadóbizottság működött.

A vármegyei (városi) földadóbizottság az eléje terjesztett javaslatokat tárgyalás alá vette s a tiszta jövedelmi fokozatok felett, különös tekintettel az egyes tételek arányosságára, határozott.

A tárgyalások befejezésével a munkálatokat a pénzügyminiszterhez terjesztették fel, aki a tiszta jövedelmi fokozatokra vonatkozó munkálatokat megvizsgáltatta és javaslat kíséretében az országos földadóbizottság elé terjesztette. A tiszta jövedelmi fokozatokat végérvényesen és további jogorvoslat kizárásával az országos földadóbizottság állapította meg. Az új tiszta jövedelmi fokozatok kiszámítása, mint az alapkataszter készítése alkalmával, a termés, a terményár és a gazdálkodási költségek átlagai alapján történt.

Ha valamely becselőjárásra vagy osztályozási vidékre nézve az országos földadóbizottság új tiszta jövedelmi fokozat felállítását rendelte el, a törvény értelmében az ilyen becselőjárás vagy osztályozási vidék valamennyi községe új osztályba sorozás alá került, ha ellenben az országos földadóbizottság csak új osztályba sorozást rendelt el, a kiigazítási művelet a meglévő tiszta jövedelmi fokozat alapján azokra a földrészletekre, dűlőkre vagy községi határokra szorítkozott, amelyekre az elrendeltetett.

A kiigazítási eljárás befejezése után az eredmény figyelembevételével minden egyes községre nézve új földadó-kaszteri munkálatok készültek, amelyeket a község- (város-) háznál közszemlére tettek ki. Az érdekeltek az új osztályba sorozás ellen vagy az alacsonyabb osztályba sorozás mellőzése miatt felszólalással élhettek. A felszólalások felett első fokon a vármegyei (városi) földadóbizottság határozott. Utóbbinak határozata ellen az országos földadóbizottsághoz lehetett fellebbezni. Az országos földadóbizottság a fellebbezés felett végérvényesen döntött.

Az 1909. év derekán megkezdett földadókataszter-kiigazítási munkálatok 1912. év végével fejeződtek be és a földadó a kiigazított földkataszteri munkálatokban foglalt kataszteri tiszta jövedelem alapján 1913. évi január hó 1-től kezdve vettették ki.

A földadókataszter-kiigazítás költségei 16 millió 100 ezer koronát tettek ki.

A földadó alapja tehát ma is az a kataszteri tiszta jövedelem, amelyet az 1875:VII. tc. értelmében készített és az 1909:V. tc. rendelkezései szerint kiigazított földadó-kataszteri munkálatok feltüntettek, természetesen azoknak az időközi változásoknak figyelembevételével, amelyeknek a földadókataszterben való nyilvántartását különböző törvények elrendelik.

A földadó-kaszteri munkálatokban nyilvántartott kataszteri tiszta jövedelmet mélyen érintő rendelkezéseket tartalmaz még a földadó kivetésének és az ezzel kapcsolatos kérdéseknek újból való szabályozásáról szóló 1922:XXI. t.-cikknek (búza-földadó-törvények) 9. §-a. E § első bekezdése szerint „amennyiben valamely község képviselő-testülete a község határában fekvő 1000 kataszteri holdon felüli földbirtok osztályozását aránytalanak tartaná, a jelen törvény életbeléptéből számított három hónap alatt az illetékes pénzügy-igazgatóságnál javaslatot tehet az illető földbirtok külön megjelölendő földrészletei osztályozásának felülvizsgálása iránt, mely javaslat alapján a kérdéses földrészletek új osztályba sorozása szabályszerű módon végrehajtandó”. A községi képviselő-testületek által benyújtott ilyen nemű javaslatok alapján az új osztályba sorozások végre is hajtottak, s azok eredménye a földadókataszterben keresztülvettették. Minthogy az ilyen javaslatok beterjeszthetősége megállapított határidő (az 1922: XXI. tc. 1922. évi szeptember hó 23-án lépett életbe) már lejárt, ez a törvényes rendelkezés ki van merítve s így hatálytalan.

Érvényben van azonban az említett 9. § második bekezdése, amely az adózónak bizonyos feltételek mellett módot nyújt arra, hogy a földadó-kaszteri munkálatokban nyilvántartott kataszteri tiszta jövedelmének kiigazítását bármikor kérelmezhesse, más oldalról

pedig a pénzügyi kormányzatnak is megadja a lehetőséget, hogy az érvényben álló osztályozások felülvizsgálását hivatalból elrendelje.

A beálló változások eredménye a földadókataszterben természetesen keresztülvettetik és az adókiivetésnél érvényesítetik.

A földadóra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazó nagyszámú törvény közül a már említett 1875:VII. tc., 1885:XXII. tc., 1909:V. tc. és az 1922:XXI. tc. az olyanok, amelyek a földadóra vonatkozó egyéb rendelkezések mellett a földadó alapjára, vagyis a kataszteri tiszta jövedelemre kiható intézkedéseket foglalnak magukban. Ezekkel a törvényekkel szemben a földadóra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazó többi törvények az adóalapot nem érintik, hanem az ideiglenes adómentességekről, a földadó kulcsáról, az elemi csapások címén igényelhető földadó-elengedésről, a vízi társulatokat megillető kedvezményekről stb. szóló szabályokat tartalmazzák.

A földadó-kaszteri munkálatokban nyilvántartott adóalap: a kataszteri tiszta jövedelem mellett a földadó mértékének másik tényezője a földadó kulcsa.

Említettük már, hogy az 1875:VII. t.-cikkkel elrendelt földadókataszter alapján a földadó először az 1884. évtől kezdve vettették ki. A kivetési kulcs tekintetében az 1881:XL. tc. és az 1883:XLVI. tc. tartalmazott rendelkezéseket. Az előbbi törvény a földadót a magyar korona egész területére nézve 29 millió forintban s az utána járó föld-tehermentesítési járulékot Horvát-Szlavónországtól eltekintve 11 millió forintban kontingentálta. Az utóbb említett törvénycikk még az új földkaszter alapján történt kivetés előtt a földadókontingenst 3 millió forinttal leszállította és felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy 1884-től kezdve a földadót oly százalékban vethesse ki, hogy az állami földadó összege a föld-tehermentesítési járulék nélkül 26 millió forintot meg ne haladjon. Ezen az alapon a földadó kulcsa a kataszteri tiszta jövedelemnek 17,1%-ában, a föld-tehermentesítési járuléké pedig 8,4%-ában, összesen 25,5%-ban állapított meg. A föld-tehermentesítési járulék kulcsának külön megállapítására azért volt szükség, mert a

volt határőrvidéken ezt a járulékot fizetni nem kellett.

Ez a kivetési kulcs az 1912. év végéig volt érvényben. Az 1909:V. tc. értelmében 1913. évi január hó 1-től kezdve az egyesített állami földadó és föld-tehermentesítési járulék a kataszteri tiszta jövedelem 20%-ában állapított meg, s a földadó kivetése ezzel a kulccsal az említett évtől kezdve már a kiigazított földadó-kataszteri munkálatokban foglalt kataszteri tiszta jövedelem alapján történt. 1913-tól kezdve a földadót a volt határőrvidéken is 20%-ban kellett kivetni.

Ezzel a 20%-os kulccsal történt a földadó kivetése egészen az 1919. év végéig. A háborút követő időkben megindult pénzügyi romlás, s a földbirtok aránylag kedvezőbb helyzete az 1920. évben arra indította a törvényhozást, hogy a földadó terhét felemelje.

Ehhez képest az 1920:XXIII. tc. kimondotta, hogy 1920. évi január hó 1-étől kezdve a földadót a kataszteri tiszta jövedelem tízszeres összegének 20%-ával kell kivetni.

Pénzünk további rohamos elértéktelenedése és a föld termékei árának ezzel lépéstartó emelkedése azonban csakhamar azt eredményezte, hogy a fenti módon felemelt földadó a földbirtokra nézve nem jelentett többé számba vehető terhet. Emellett a pénzügyi romlás az adózóknak csakis előnyt, az államkincstárnak pedig csakis hátrányt jelentett. Mindezen okoknál fogva az 1922. évi törvényhozás a földadót, az állandóságát veszített pénzügyi helyett, a búzaérték alapjára helyezte és az 1922:XXI. t.-cikkben úgy rendelkezett, hogy „a kataszteri tiszta jövedelem után az 1909:V. tc. rendelkezései alapján megállapított földadót (szóval a kataszteri tiszta jövedelem 20%-ában megállapított földadót) 1922. évi július hó 1-étől kezdődőleg búzaértékben kell kivetni egészen 1925. évi június hó végéig, mint amely időpontig remélhető, hogy a jelenleg árhullámnak kitett pénzügyi állandóság és végleges relációja megállapítható lesz. A kivetést úgy kell foganatosítani, hogy a kataszteri tiszta jövedelem 20%-ában megállapított földadó minden koronája 5 kg búzával veendő egyenértékűnek. Az adó készpénzben fizetendő, a búzának a tényleges fizetés

hónapjára megállapítandó értéke szerint, amely búzaértéket a mindenkor budapesti búzaárnak megfelelően minden negyedévben a következő negyedévre szóló érvénnyel a Pénzügyi Tanács állapít meg”.

A búzaértékben fizetendő földadó nem maradt 1925. év június hó végéig érvényben, mint azt az erről szóló törvény eredetileg tervezte. Időközben a pénzügyi kormány az 1924. évben abba a helyzetbe jutott, hogy a pénzügyi folytonos süllyedése következtében teljesen felborult államháztartás egyensúlyának a helyreállításához szükséges intézkedéseket, az ún. szanalási programot megállapíthatta és azt az 1924:IV. t.-cikkkel életbe is léptette.

Ezzel a törvénnyel a közszolgáltatások az aranyérték alapjára helyezték s így egyedül a földadónál egy más értéket (a búzaértéket) fenntartani nem lett volna indokolt. Az említett 1924:IV. tc. tehát kimondotta, hogy 1924. évi július 1-től kezdve a földadó kulcsa a kataszteri tiszta jövedelem 25%-a és a kataszteri tiszta jövedelem 25%-ában megállapított földadó aranykorona-értékben kivetettnek tekintendő. Az aranykorona értékét a köztartozások szempontjából időről időre a pénzügyminiszter állapította meg. Megjegyezzük itt, hogy az aranyértékű földadónál a háború előtti 20%-os adókulcshoz képest mutatkozó 5%-os emelkedés csak látszólagos volt, mert a 20%-os földadót még általános jövedelmi pótdadó és országos betegápolási pótdadó is terhelte, mely pótdadók a földadóra nézve 1922. évi július hó 1-től kezdve megszűntek.

Az 1925. évi július hó 1-től kezdődőleg az aranykorona értéke 17 000 papírkoronáról 14 500 papírkoronára szállított le. Nehogy az államháztartásnak nagy nehezen helyreálló egyensúlya veszélyeztessék, a pénzügyi kormánynak a szanalási törvényben nyert felhatalmazás alapján gondoskodnia kellett arról, hogy az államnak a földadóból származó bevétele a szorzószám leszállítása ellenére se csökkenjen. Ebből az okból a földadó 1924. évi július 1-től kezdve változatlan adókulcs mellett, de a kataszteri tiszta jövedelem 17%-kal megnövelt összege után vettették ki, egészen az 1926. év végéig.

A szanalási program végrehajtásával államháztartásunk egyensúlya helyreállván, ez a körülmény lehetővé tette a pénzügyi kormánzatnak, hogy egyes köztartozások mérsékléséről törvényjavaslatot terjesszen az országgyűlés elé. E törvényjavaslat alapján jött létre az egyes adók és illetékek mérsékléséről és a pengőértékben való számítással kapcsolatos rendelkezésekről szóló 1927:V. tc., amely egyéb adók és illetékek terhének mérséklése mellett a földadó terhét is enyhítette. A törvény szerint a földadó kulcsa 1927. évi január hó 1-től kezdve a pengőértékben megállapított kataszteri tiszta jövedelem 25%-a. A földadó mértékének ez a megállapítása annyiban jelent mérséklést, hogy e megállapítást megelőzően a kataszteri tiszta jövedelem minden koronája után 4241 papírkorona földadót kellett fizetni, míg ezzel szemben 1927. évi január 1-től kezdve a földadó a kataszteri tiszta jövedelem minden koronája után 29 pengőfillér, ami 3625 papírkoronának felel meg, tehát a csökkenés a kataszteri tiszta jövedelem minden koronája után 616 papírkorona, vagyis körülbelül 5 pengőfillér.

III. Az eddig elmondottakból láthatólag a földadó alapjául szolgáló kataszteri tiszta jövedelem megállapításánál a föld nyers hozadékából csak a gazdálkodási rendes költségek vonattak le, s a föld hozadékának ezekkel a gazdálkodási rendes költségekkel kibebírt összege adta az adókivetés alapjául szolgáló kataszteri tiszta jövedelmet.

A földek hozadékát ugyancsak tényleg terhelő azok a különös gazdasági költségek azonban, amelyek egyes területek termőképességének biztosítása vagy fokozása céljából végrehajtott ármentesítési és egyéb vízi művek létesítésére és karbantartására fordítottak, a föld hozadékából nem vonattak le, s így az a helyzet állott volna elő, hogy az ártéri kötelékbe nem tartozó (vízszabályozási művek különös költségeivel nem terhelt) területek ugyanolyan mérvű földadóval lettek volna megterhelve, mint a vízi művekkel védett s ezeknek a műveknek

nagy költségeit (különös gazdasági költségeket) viselő földterületek.

Ennek a méltánytalanságnak veszik elejét az ártéri birtokosoknak, illetőleg azok vízi társulatokba és érdekeltségekbe tömörült összességének nyújtott adókedvezmények.

A vízi társulatokat és érdekeltségeket megillető adókedvezmények első nyomait már az adó provizórium behozatalakor kibocsátott nyílt parancsokban és rendeletekben feltalálhatjuk.

Már az 1850-ik évben kiadott becslési Utasítás 33. §-a szerint „ha némely földdaraboknál még külön kiadásokat kell tenni, az ily művelési ágra szánt földek a létező különbségek szerint osztályozandók”, a 129. § pedig a holdankénti kataszteri tiszta jövedelem megállapításánál ezeknek a különös költségeknek levonására nézve elrendeli, „hogy a művelési költségek ezen levonási száztólíjának alkalmazásánál, a vízáradások elleni véd-szerek költséges fenntartása alapul szolgál a levonási századrész legközelebbi magasabb fokozatának alkalmazására”.⁵

Ez a rendelkezés tehát a kataszteri tiszta jövedelem megállapításánál már részben figyelembe vette a különös gazdasági költségeket, amennyiben kimondta, hogy a vízi művek által védett terület nyers hozadékából a gazdálkodási rendes költségeken felül a vízi művek fenntartására fordított költségeknek megfelelő százaléka is levonandó, minél fogva ezzel a százalékkal csökkentett kataszteri tiszta jövedelem után a mentesített területekre kivetett adó is kisebb lett.

Az 1854. évi február hó 5-én kelt rendelet értelmében a szabályozás által művelésnek megnyert területek országos és fejedelmi adótól mentesek.

A fent említett 1850. évi becslési Utasítás értelmében a mentesített ártérben fekvő területek kataszteri tiszta jövedelmének megállapításánál csak a vízszabályozási művek fenntartására fordított kiadások voltak számításba vehetők, míg a vízi művek létesítésére fordított

⁵ *Utasítás az 1850-ki martius 4-ről kelt legfelsőbb patens által rendelt földadó-provisorium számára eszközendő földjövedelem-kiszámítások véghezvitelére. Instruktion zur Ausführung der Grundertrags-Erhebungen für das mit dem allerhöchsten Patente vom 4. März 1850.* Buda, 1850.

mulasztotta és azokat hivatalból vették fel (19. §. 1.)—(1.) bekezdés és 24. §. (2) bekezdés 2. i) pontjának befejező mondata), tehát adóellátás esete forog fenn, a szaporulat az elítelt adóárgy felfedezésének, vagyis a művelési ág- vagy adóárgyváltozás hivatalból történt felvételének napját követő ötödik naptári év végéig lehet előírni, még pedig ebben az esetben a művelési ág- vagy adóárgyváltozást követő év elejétől kezdve visszamenőleg és tekintet nélkül az elítelt adóárgy felfedezéséig lefolyt évek számára, mert az adóellátás tartama alatt az elévülés az elítelt javára nem folyik. Ha azonban a szaporulat az elítelt adóárgy felfedezésének napját követő ötödik naptári év végéig elő nem írták, azt később már csak az elévülési időre visszamenőleg lehet előírni. Példa: valaki 1922. évben szántóföldjét szőlővel ültette be, a művelési ág változás bejelentését elmulasztotta s a változás 1935. évi június hó 3-án fedeztetett fel. A beállott földadózaporulatot a kinstár 1923. évi január hó 1-től követelheti, ha azt legkésőbb 1940. évi december hó 31-éig előírta. Ha az előírás csak 1941-ben történik meg, a földadózaporulat csak 1930. évi január hó 1-től kezdődőleg követelhető.

II. FEJEZET.

Az adóalap meghatározása. A földadókataszter.

8. §.

(1) A földadó alapja a földbirtoknak a földadókataszteri alpmunkálatokban feltüntetett kataszteri tiszta jövedelme.

Utasítás. A földadókataszteri alpmunkálatok: a kataszteri (színes) birtokvázlat, a kataszteri telekkönyv, a részletes osztálykivonat, a kataszteri birtokívek, a kataszteri birtokívek összesítése és a mintaterek jegyzékei.

Magyarázat. 1. A kataszteri (színes) birtokvázlat az állami földmérés által az egyes községekről készített eredeti térképek színezett másolata, mely helyrajzi (topographikus) fekvésük

szerinti sorrendben a községben fekvő összes földrészteltek rajzát foglalja magában, az egyes földrészteltek helyrajzi számának, művelési ágának és azok nevének feltüntetésével, akik a község felmérésekor az egyes földrészteltek lényeges birtokosai voltak. Az eredeti térképek és ezek nyomán a kataszteri birtokvázlatok 1:2880 méterarányban készülnek s rajtuk 1 kataszteri hold = 1600 négyszögöllel.

Csonka-Magyarországnak több mint kétharmad része már modern, háromszögelési alapon van részletesen felmérve. Azokban a községekben, ahol a felmérés ilyen alapon történt, a forgalomban lévő kataszteri térképek és birtokvázlatok teljes pontosságúak. Ellenben az országnak részletesen még fel nem mért részében forgalomban lévő régi kataszteri térképek és birtokvázlatok pontossága csak megközelítőleges.

De a modern alapokra fektetett részletes felmérés ezeken az országrészekben is állandóan folyik s nyomában mindenütt új földadókataszteri munkálatok készülnek.

2. A kataszteri telekkönyv a természetben való fekvésüknek megfelelő helyrajzi sorrendben egy-egy község összes földrésztelkeit tartalmazza, a dűlő, a felmérés során megállapított terület, a kataszteri becslés során megállapított művelési ág és minőségi osztály feltüntetésével, tartalmazza továbbá az egyes földrészteltek eredeti tényleges birtokosait, vagyis azokat, akik a kérdéses földrészteltek a földadókataszteri alpmunkálatok készítésekor birtokolták.

3. A részletes osztálykivonat az egyes földrészteltek kataszteri tiszta jövedelmét tünteti fel, művelési ág és minőségi osztály szerint, helyrajzi sorrendben, a tényleges birtokos megnevezése nélkül. A részletes osztálykivonat tehát a kataszteri telekkönyv kiegészítésére szolgál, amennyiben a telekkönyvben foglalt adatokhoz a kataszteri tiszta jövedelmi adatokat szolgáltatja.

A kataszteri (színes) birtokvázlatoknak, a kataszteri telekkönyvnek és a részletes osztálykivonatnak eredeti példányait a pénzügyigazgatóság működési területéhez tartozó községekre nézve, a pénzügyigazgatóság kataszteri irattárában őrzik. A községekben (városokban) a kataszteri telekkönyvnek és kataszteri térképeknek rendszerint csak a másolata van meg, de azok beszerzésére a községek kötelezve nincsenek. 1901 óta a rész-

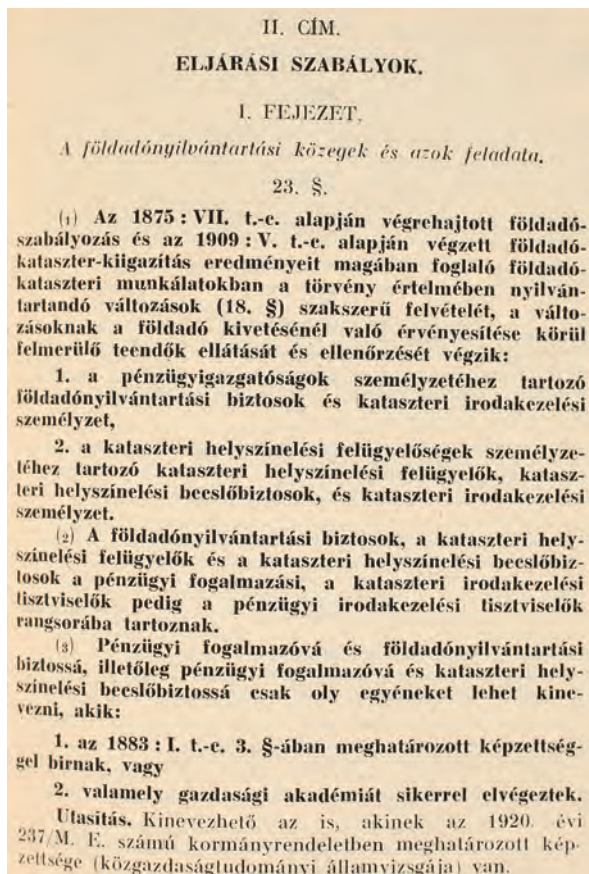
■ Részlet a könyvből: a földadókataszter

s a föld hozadékát ugyancsak kétségtelenül terhelő alaptőke nem volt figyelembe vehető; az 1854. évi február hó 5-én kelt rendelet pedig csak a 15 évi adómentesség kedvezményét mondotta ki a költséges vízi művekkel hasznavehetetlenből termőkké tett földekre nézve, míg az olyan mentesített területek adójának, illetőleg adóalapul szolgáló kataszteri tiszta jövedelmének 15 évi változhatatlanságáról, amely területek termőképességét a vízi művek jelentékenyen emelték, nem volt rendelkezés.

Ezeket a hiányokat pótolta az érdekelték számtalan sürgetésére az alkotmányos élet helyreállta után hozott 1875:VII. tc.-nek 53. §-a, illetőleg az 1881:XLII. tc., amely utóbbi törvény feloleli mindazokat az adókedvezményeket, amelyekben vízszabályozási művekkel védett területek után az egyes birtokosok, érdekeltségek vagy vízi társulatok részesülhetnek. Ennek az 1881:XLII. tc.-nek 7. §-a mondotta ki először azt, hogy bizonyos esetekben nem kell a mentesített terület adóalapul szolgáló katasz-

teri tiszta jövedelmét a vízi művekre fordított különös gazdasági költségek megfelelő százalékával csökkenteni, hanem ezekre a különös gazdasági költségekre eső adót kumulatív készpénzben kell az érdekeltségnek vagy társulatnak visszatéríteni; a törvény 8. §-a pedig a vízi művek költségeit (a különös gazdasági költségeket) első ízben állapítja meg akként, hogy különös gazdasági költségnek tekinthető az ármentesítési művek elkészítésébe fektetett alaptőke 8%-a, hozzáadva ehhez a védművek fenntartására hat éven át fordított költségeknek egy évi átlagát.

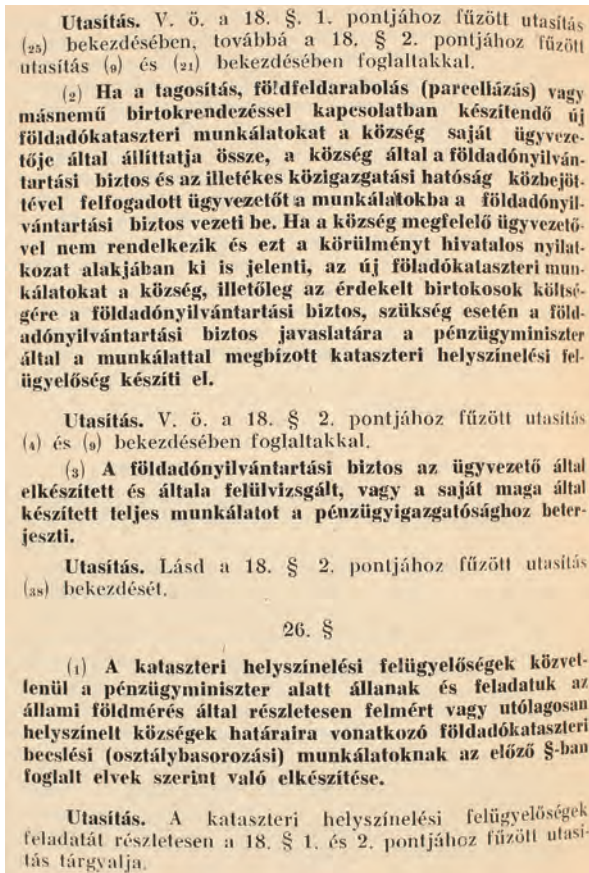
A Tisza és mellékfolyóinak szabályozásáról szóló 1884. XIV. tc. 23. §-a, illetőleg a vízjogról szóló 1885. évi XXIII. tc. 115. §-a megállapítja a közérdekű vízi társulatok által viselhető legnagyobb teher határát és kimondja, hogy a közérdekből fenntartandó vízi társulatok által szabályozási műveikbe beépített alaptőkének azt a részét, amely teherviselési képességüknek az idézett törvény-

■ Részlet a könyvből: a nyilvántartás szervezete

szakaszokban megállapított maximális határát meghaladja, az állam viseli.

Az 1881:XLII. tc. életbelépte után a pénzügyi helyzet annyira javult, hogy a vízi társulatok hitelszükségletei, főként a Magyar Földhitelintézet útján, az addiginál előnyösebb kamatterhű évi járulékok lekötése mellett váltak kielégítőkké, mihez képest az 1889:XXIX. tc. 1. §-ának 1. pontja a jövőre nézve a likvidációk során a vízi társulatok javára alaptőke címén adó-visszatérítés alapjául megállapított különös gazdasági költséget 8%-ról az alaptőke 5%-ára szállította le, ugyanennek a törvényszakasznak 2. pontja pedig kimondotta, hogy a vízi társulatok javára visszatérítendő földadó, föld-tehermentesítési járulék és általános jövedelmi pótdadó semmi szín alatt sem haladhatja meg a mentesített ártér adóalapul vett kataszteri tiszta jövedelme után az érvényben lévő adókulcs szerint járó földadó, föld-tehermentesítési járulék és általános jövedelmi pótdadó együttes összegének 80%-át.

Az 1889:XXX. tc. 16. §-a kimondja, hogy ha valamely adóvisszatérítésben részesülő vízi társulat a Magyar Földhitelintézettől vízszabályozási vagy talajjavítási kölcsönt vett fel, akkor a társulatot megillető adóvisszatérítési összegeket közvetlenül a Magyar Földhitelintézetnek kell kiutalványozni, amely abból a lejárt kölcsönjáradéknak esetleg fedezet nélkül maradt részét kiegyenlíti és a kiegyenlítés utáni maradványt a társulat rendelkezésére bocsátani köteles.

A földadókataszter kiigazításáról és a földadó százalékanak megállapításáról szóló 1909:V. tc. 30. §-a a földadó kulcsát 1913. évi január hó 1-étől kezdve a kataszteri tiszta jövedelem 25,5%-áról annak 20%-ára szállította le, ennek a törvénynek 31. §-a azonban kimondotta, hogy a vízi társulatok részére az 1889:XXIX. tc., valamint az ezt megelőző törvények alapján adó-visszatérítés címén folyósított összegek ennek a törvénynek határozmányai által változást nem szenvednek.

A világháború előtti koronaértéknek különösen a háború befejezte óta beállott rohamos hanyatlása szükségessé tette a vízi társulatokat és érdekeltségeket megillető adó-visszatérítések újabb szabályozását. A vízi társulatokat terhelő különös gazdasági költségek közül ugyanis a társulatok által vízi műveikbe már beépített alaptőkéket a koronaérték romlása számba vehető módon nem érintette, míg a vízi művek szoros értelmében vett fenntartási (regie) költségeinél a koronaérték romlása következtében beállott rendkívüli helyzet teljes mértékben érvényesült. Ez a körülmény indokolja az 1920:XXIII. tc. 91. §-ában, az 1922:XXI. tc. 11. §-ában, végül a jelen kiadványunkban ismertetett 1927. évi 100/P.M. számú hivatalos összeállítás 57. §-ában foglalt rendelkezéseket, amelyeknek értelmében az adó-visszatérítéseknek az alaptőke címén megállapított különös gazdasági költség után járó részét ezentúl is változatlan értékben, a vízi művek szoros értelmében vett fenntartási (regie) költségei után járó részét pedig a változott viszonyoknak megfelelően felemelt értékben kell a társulatok és érdekeltségek javára kiutalványozni.

IV. Az 1925. évig a földadóra vonatkozó törvényi rendelkezések több törvényben voltak szétszórva, úgyhogy az azokban való eligazodás jelentős nehézségeket okozott. Ehhez hasonló volt a helyzet a többi közadóknál is.

Ennek az állapotnak megszüntetése végett a szanalási törvény (1924:IV. tc.) a pénzügyminiszternek egyebek közt arra is felhatalmazást adott, hogy a pénzügyi közigazgatás szervezetének átreformálásával egyidejűleg a pénzügyi törvényekről hivatalos összeállításokat adjon ki.

A pénzügyminiszter az említett törvényben foglalt felhatalmazás alapján az összes egyenes adókra vonatkozó törvényes rendelkezéseket tartalmazó hivatalos összeállításokat 1925. évi április havában tényleg ki is adta. Ezek között foglalt helyet a földadóról szóló 1925. évi 100/P.M. számú Hivatalos Összeállítás is, amely a földadóra vonatkozó, addig számos törvényben szétszórta rendelkezéseket egy egységes egészbe foglalta.

A földadóról szóló 1925. évi Hivatalos Ösz-

szeállítás életbeléptetése óta csak az „egyes adók és illetékek mérsékléséről és a pengőértékben való számítással kapcsolatos rendelkezésekről, továbbá a helyhatóságok háztartásának hatályosabb ellenőrzéséről” szóló 1927:V. tc. tartalmaz földadóra vonatkozó rendelkezéseket. Ez a törvény felhatalmazta a pénzügyminisztert arra is, hogy az egyenes adókra vonatkozó hivatalos összeállításokat a törvényben foglalt rendelkezések keresztülvezetése után – az aranykoronaértékben való számítás folytán szükséges volt, de a pengőértékben való kötelező számítás folytán tárgytalanná vált rendelkezések elhagyásával – újból kiadhassa.

E felhatalmazás alapján adta ki a pénzügyminiszter 1927. évi 100/P.M. szám alatt a földadóra vonatkozó törvényes rendelkezések újabb hivatalos összeállítását, amely az 1925. évi Hivatalos Összeállítástól csak annyiban különbözik, hogy ebbe az 1927:V. tc.-nek a földadóra vonatkozó rendelkezései is felvételtek, az aranykorona-értékkel kapcsolatos rendelkezések pedig pengőértékre alakították át.

A földadóra vonatkozó összes törvényes rendelkezéseket ez idő szerint tehát az 1927. évi 100/P.M. számú Hivatalos Összeállítás és az ennek végrehajtása tárgyában egyidejűleg kiadott 10.000 számú utasítás tartalmazza, amelyeknek rendelkezéseit nemcsak 1927. évi január hó 1-étől kezdődőleg, hanem a visszamenőleges adóztatásoknál is alkalmazni kell.

A jelen kiadványunkban a Hivatalos Összeállításnak és a vonatkozó végrehajtási utasításnak összes rendelkezéseit ismertetjük a Hivatalos Összeállítás egyes §-aihoz fűzött magyarázatokkal együtt. (A végrehajtási utasításban hivatkozott nyomtatványminták közül kiadványunkba csak az általános érdekűeket vettük fel, míg a szorosán a pénzügyigazgatóságok és a kataszteri helyszínelési felügyelőségek belső adminisztrációjához tartozó nyomtatványmintákat mellőztük.)

Végül megjegyezzük, hogy a törvényes rendelkezésekre való helyes hivatkozás a következőképpen történik: „a földadóról szóló H. Ö. (rövidítve: F.H.Ö.) ... §-ának bekezdése” vagy „az F.H.Ö. ... §-ának bekezdéséhez fűzött utasítás ... bekezdése”.

TÖRÖK ENIKŐ

A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint*

Magyarországon, azon belül a soproni adókerületben 1853-ban kezdődtek a részletes felmérés előmunkálatai, mégpedig a háromszögeléssel, amelyet a kataszteri főigazgatóság (Generaldirektion des Katasters) háromszögelési irodája (Triangulirungs-Kalkul-Bureau) irányított. 1854-ben a határleírások is megindultak, és ebben az évben kineveztek egy ideiglenes felmérési, térképezési aligazgatót (Mappirungs-Unterdirektor) az előmunkálatok – háromszögelés, határleírás – felügyeletére és ellenőrzésére. Megbízatása 1856-ig, a részletes felmérés kezdetéig tartott, amikor a felmérési igazgató (Mappirungs-Direktor) vette át a magyarországi műszaki munkálatok irányítását. A felmérési aligazgató az Országos Pénzügyigazgatóság Soproni Osztályának (k.k. Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung in Ödenburg) felmérési referenseként működött, akinek hatáskörét és tevékenységét egy hivatali oktatás (*Amts-Unterricht und Wirkungskreis für die k.k. Finanz-Landes-Directions-Abtheilungen in Ungarn über die ihr übertragenen Oberleitung des Catastral-Vermessungs-Geschäftes*) és egy hivatali utasítás (*Amts-Instruction für den in der Eigenschaft eines technischen Referenten angestellten Mappirungs-Director in Ungarn*) szabályozta 1854-ben. Az *Amts-Unterricht* képezte az 1856. évi felmérési utasítás első – a felmérés irányításával és végrehajtásával megbízott hatóságok és személyek működéséről szóló – részének alapját. Az előírások ugyan a felmé-

rési igazgatóra vonatkoztak, de az ő feladatait 1854–1856 között a felmérési aligazgató látta el a soproni adókerületben.¹

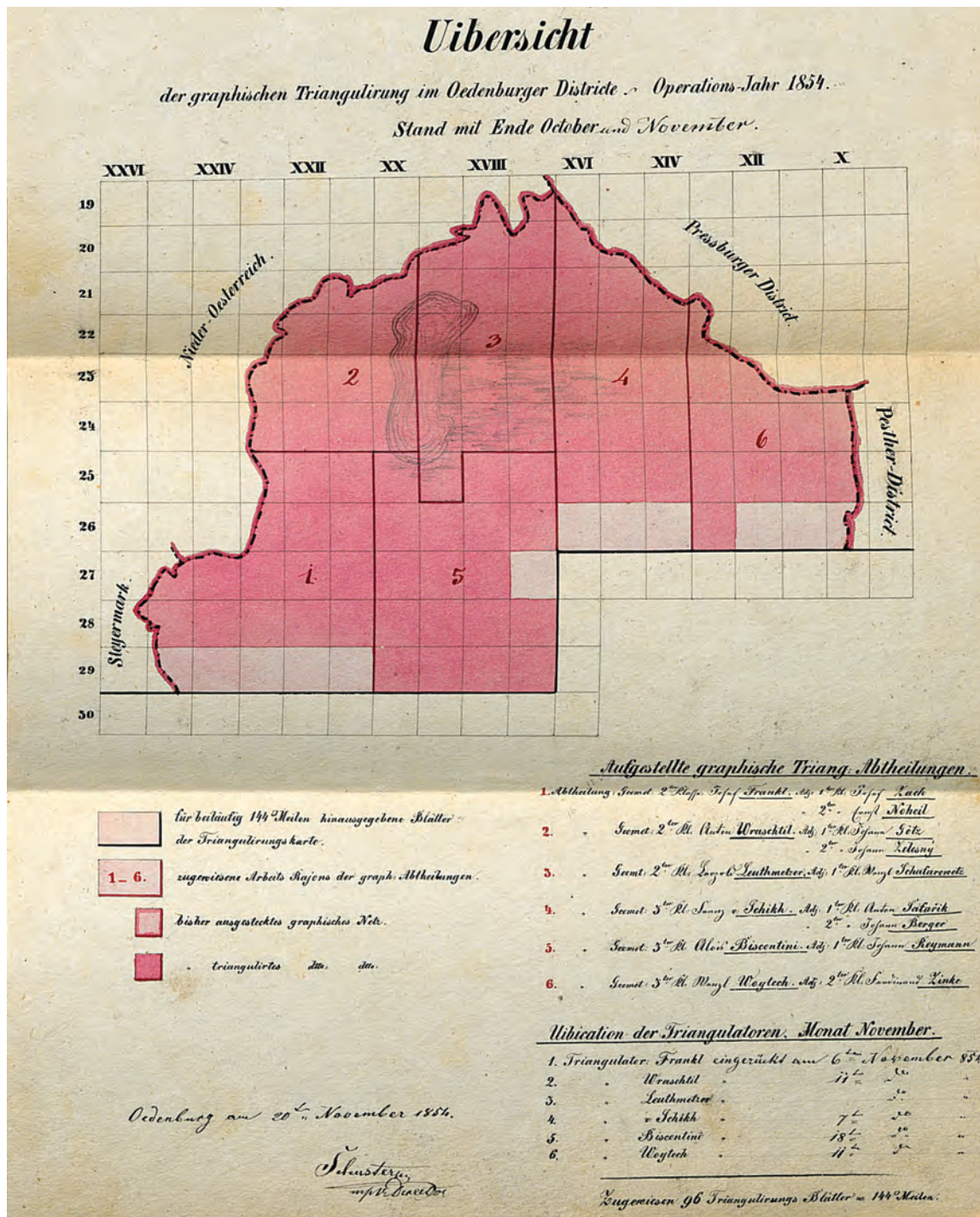
Az Országos Pénzügyigazgatóság kerületi osztályai

A magyarországi részletes kataszteri felmérés az előmunkálataival 1854-ben az Országos Pénzügyigazgatóság kerületi osztályainak irányítása alá került, amelyeket a kataszteri felmérés vonatkozásában a bécsi kataszteri főigazgatóságnak rendeltek alá. A kerületi osztályok hatásköre szakmai, személyzeti, fegyelmi és adminisztrációs ügyekre, valamint a felmérés céljára elkülönített kataszteri alapból (Katastralfond) történő kifizetésekre terjedt ki. A kataszteri főigazgatóság jóváhagyásával a pénzügyigazgatósági osztály nevezte ki a felmérési és a térképtári személyzetet, év végén pedig javaslatot tett az előléptetésekre. Indokolt esetben 14 nap fizetés nélküli szabadságot engedélyezhetett az alkalmazottnak, hosszabb szabadság kiadásáról a főigazgatóság döntött. A szabálysértéseket a pénzügyigazgatási osztály kivizsgálhatta, a vizsgálati jegyzőkönyvet véleményével együtt felterjesztette a főigazgatóságnak. A gondatlan személyeket hasztalan büntetéseket követően visszaminősíthette, végső esetben a főigazgatóság engedélyével elbocsáthatta.

Kiadmányozási joggal az osztály elnöke vagy

* A bécsi kutatásaimat (2015, 2017) a Klebelsberg Kuno-ösztöndíj támogatásával végeztem. Ezúton is köszönöm Oross Andrásnak, a bécsi magyar levéltári delegátusnak a kutatásban nyújtott segítségét.

1 Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Neue Hofkammerarchiv und Finanzministerium (= ÖStA, FHKA NHK), Katasterabt. Akten 328. 1147/1853., 340. 780/1854., 345. 2274/1854., 425. 24574/1858. *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Katasters in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. December 1817 und vom 20. October 1849 angeordneten Landes-Vermessung*. Wien, 1856. 1–27. Az 1856. évi felmérési utasításról l. REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérési utasítások. *Catastrum*, 2. (2015) 1:6–7. (= REISZ, 2015). ZEGER, JOSEF: *Die historische Entwicklung der staatlichen Vermessungsarbeiten (Grundlagenvermessungen) in Österreich*. 2. Bd. Triangulirungen für Katasterzwecke. Wien, 1991. (= ZEGER, 1991) 77.

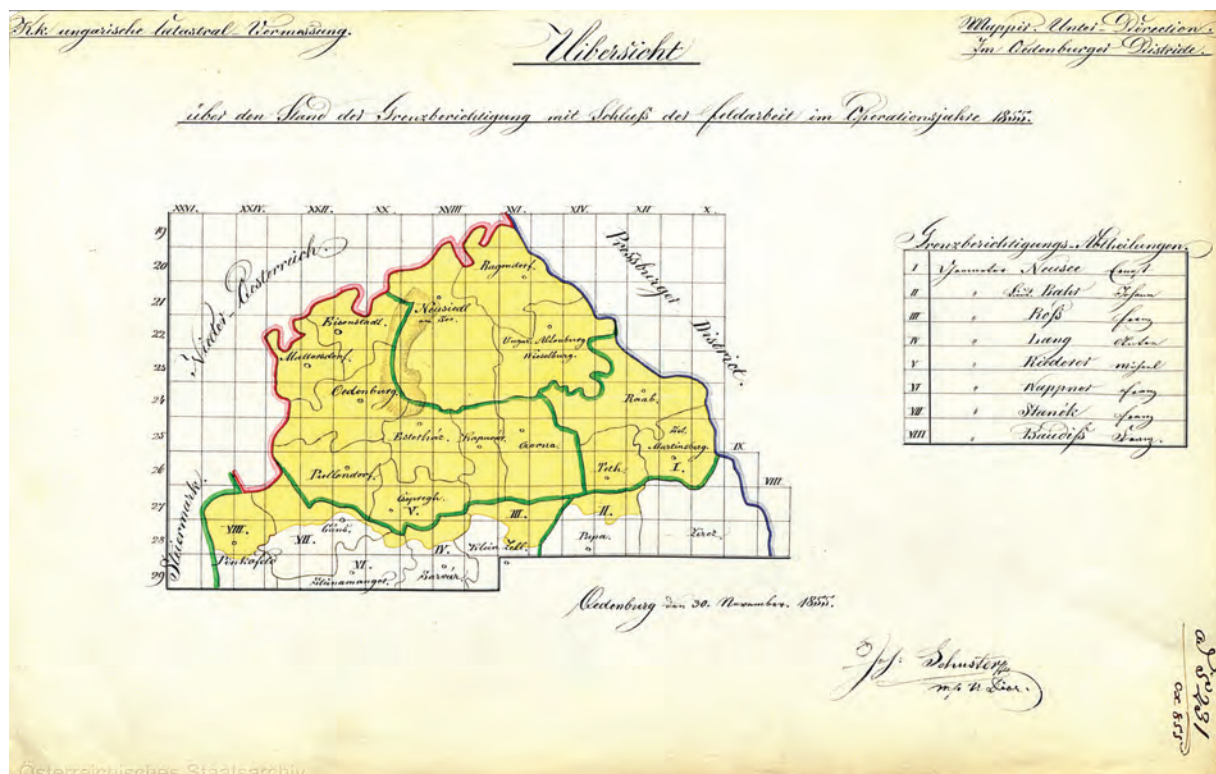

■ Johann Schuster: A grafikus háromszögelés állása 1854 novemberében a soproni adókerületben (FHKA NHK, Katasterabt. Akten 353. 4807/1854.)

annak helyettese rendelkezett. 1854-től a soproni elnöki tisztet Mitis Ferdinánd jogász, udvari tanácsos töltötte be. Munkáját az 1824. évi felmérési utasítás, az 1853. évi illetékszabályzás, az egykori udvari kancellária, a Pénzügyminisztérium és a kataszteri főigazgatóság rendeleteinek figyelembevételével kellett végeznie.

A felmérési referens, azaz a felmérési igazgató (Vermessungs-Referent/Mappirungs-Direktor) neki alárendelve irányította a műszaki munkálatokat. Az igazgató munkáját egy igazgatósági mérnök és egy segéd segítette.

Az *Amts-Unterricht* egy kataszteri referens (Katastral-Referent) kinevezéséről is rendelke-

■ Johann Schuster: A határleírás állása 1855 novemberében a soproni adókerületben (FHKA NHK, Katasterabt. Akten 371. 5231/1855.)

zett, azonban az 1850-es években Magyarországon külön kataszteri referenseket nem alkalmaztak.

A felmérési igazgató

Az igazgató szakmai tanácsaival támogatva a pénzügyigazgatóság kerületi osztályának munkáját, irányította, felügyelte és értékelte a háromszögelés, a határleírási és a részletes felmérés munkálatait. Havonta jelentést tett a felmérés és az előmunkálatok állásáról, nyilvántartotta a felmérési személyzetet. Az előző évi teljesítményről térképábrát és kimutatást készített. Beszámolt a saját és az aligazgatók ellenőrző körútjairól, a kataszteri főigazgatóság útmutatásai alapján összeállította a következő évi munkatervet. Nyári és téli ellenőrző körútjai során megvizsgálta, hogy az előírásoknak megfelelően végzik-e az aligazgatók és a felügyelők a munkájukat, elhárította a munkálatok előrehaladását akadályozó tényezőket. Nemcsak a munkavégzés pontosságát és a teljesítményt ellenőrizte, hanem hogy egységesen és egy-

formán végzik-e a felméréseket a mérnökök. Gondoskodott a mérőműszerek és -eszközök beszerzéséről, karbantartásáról és nyilvántartásáról. Munkaszervezési feladatai közé tartozott az aligazgatók és felügyelők munkaterületének (Arbeitsrayon) kijelölése, és a munkaterülethez szükséges személyzet hozzárendelése.

A térképtár munkáját is ő felügyelte, irányította. A térképtár foglalkozott a felszólalásokkal, a változások nyilvántartásával, az országhatár felvételével, a másolatok készítésével, a térképek litografálásának előkészítésével és az egyéni birtokívek szerkesztésével.

Az igazgató személyzeti és fegyelmi ügyeket is intézett. A pénzügyigazgatósági osztályon keresztül a kataszteri főigazgatóság elé terjesztette a felmérési személyzet minősítési táblázatait, javaslatot tett a megüresedett állások betöltésére, az előléptetésekre, a jutalmazásokra és a kegydíjak megítélésére, intézte a személyzet panaszait, a fegyelmi ügyeket, a büntetéseket, a felmentéseket, a felfüggesztéseket, a szabadságokat és a megbetegedésekkel kapcsolatos teendőket. Ellenőrző körútjai al-

kalmával a pénzügyigazgatási osztály utólagos jóváhagyásával a kis teljesítménnyel vagy hibásan dolgozó, az előírásokat megszegő vagy fegyelmezetlen alkalmazottakat eredménytelen figyelmeztetést követően fizetéslevonással büntethette, de akár fel is függeszthette, illetve az asztalvezetőket visszaminősíthette.

Végezetül ő értesítette a közigazgatási hatóságokat és a községeket a területüket érintő munkálatok megkezdéséről.

Johann Schuster felmérési aligazgató (1854–1856)

1854-ben Johann Schustert bízták meg a magyarországi előmunkálatok felügyeletével, 1854-ben hat háromszögelési mérnök, 1855-ben nyolc határleíró mérnök és nyolc háromszögelési mérnök munkáját ellenőrizte. Az állomány alacsony létszáma miatt segítségnyújtást nem biztosítottak számára.²

Schuster a csehországi Debrnoban született 1798. június 16-án, római katolikus családban. Az 1853. évi minősítési táblázata szerint házaspár volt, hét gyermek apja, német és cseh nyelven beszélt és írt. Mérnöki végzettséggel (absolvierter Techniker) rendelkezett. 1821-ben kataszteri mérnökként lépett állami szolgálatba. 1831 és 1833 között, mikor a felmérés szünetelt, az alsó-ausztriai felszólalásnál dolgozott. 1835-ben ideiglenes, 1836-ban 2. osztályú, 1840-ben 1. osztályú felmérési felügyelővé nevezték ki.³ Szolgálati helye állandóan változott: az 1830-as években a morvaországi-sziléziai, majd a csehországi felmérésnél dolgozott,

az 1840-es években Galíciában. 1854-ben Galíciából költözött a soproni adókerületbe.⁴

1856-ban a részletes felmérés megindulásával felmérési igazgatót neveztek ki a soproni adókerületben, mégpedig Vacano Fülöp (1802–1884) személyében. Schuster továbbra is megőrizte aligazgatói tisztségét, majd 1857-ben áthelyezték Horvátországba felmérési aligazgatóként és felmérési referensként az ottani részletes felmérés irányítására.⁵

Forrásközlés

Mivel a hivatali oktatás (*Amts-Unterricht*) és a hivatali utasítás (*Amts-Instruction*) szövege Magyarországon eddig ismeretlen volt, a két utasítás teljes szövegét közreadom, az országhatáron átnyúló érdeklődésre tekintettel is eredeti nyelven. Az *Amts-Unterricht* fogalmazványként és nyomtatott, könyvnyomatos formában is fennmaradt a kataszteri főigazgatóság ügyiratai között. A könyvnyomatos példányokból 1858. május 7-én a pozsonyi és a kassai adókerületbe is küldtek, ugyanis a pozsonyi adókerületben 1857-ben megindult a háromszögelés, 1858-ban a határleírás és a részletes felmérés, a kassai adókerületben pedig 1858-ban kezdődtek az előmunkálatok és a részletes felmérés. A felmérési igazgató hatáskörét 1858-tól a pozsonyi adókerületben Josef Gsund felmérési felügyelő, a kassai adókerületben Josef Lokarner (Gorizia, 1805. december 31. – ?) felmérési felügyelő mint műszaki referensek látták el. Az *Amts-Instruction* szövege fogalmazvány formájában, két, eltérően jól olvasható kézírásban került elő.⁶

2 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 361. 2304/1855., 386. 4695/1856.

3 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 337. 4364/1853. A magyarországi felszólalásról l. SCHMIDT ANIKÓ: A panasztétel joga: a felszólalási jegyzékek. *Catastrum*, 1. (2014) 4:29–35.

4 *Schematismus des Markgrathums Mähren und Herzogthums Schlesien*, 1830:42., 1834:36., 1836:39., 1837:39. *Schematismus des Königreichs Böhmen*, 1839:38., 1840:41., 1841:40., 1842:41., 1843:41. *Handbuch des Königreichs Böhmen*, 1844:48. *Provinzial Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien*, 1845:95., 1846:93., 1848:123., 1849:80., 1851:198., 1854:204.

5 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 353. 4807/1854., 354. 5004/1854., 367. 4170/1855., 371. 5231/1855., 371. 5287/1855. 375. 1026/1856., 401. 12 200/1857., 465. 5112/1860., 470. 28006/1860. *Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich*, (1858) 5:180., (1859) 5:169. Vacano Fülöpről l. RAUM FRIGYES: Vacano Fülöp, a magyarországi kataszteri felmérés első vezetője. *Geodézia és Kartográfia*, 38. (1986) 6:445–446. SZÉKELY DOMOKOS: 200 éve született Vacano Fülöp, a M. Állami Földmérés alapítója és első főnöke. *Geodézia és Kartográfia*, 55. (2003) 3:38–39.

6 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 345. 2274/1854., 417. 7352/1858., 425. 24574/1858., 426. 29514/1858. Gsundról és Lokarnerről l. TÖRÖK ENIKÓ: Az 1850-ben kinevezett kataszteri főmérnökök. *Catastrum*, 3. (2016) 1:27–29.

Amts-Unterricht und Wirkungskreis für die k.k. Finanz-Landes-Direktions- Abtheilungen in Ungarn über die ihr übertragene Oberleitung des Catastral-Vermessungs-Geschäftes⁸

A. Amstunterricht

§. 1.

Allgemeine Bestimmung
über die Leitung des
Catastral-Vermessungs-
Geschäftes

Die Oberleitung des Catastral-Vermessungs-Geschäftes in Ungarn ist den für dieses Kronland aufgestellten Finanz-Landes-Direktions-Abtheilungen übertragen

§. 2.

Die Finanz-Landes-Direktions-Abtheilungen stehen in allen, die Catastral-Vermessung dieses Kronlandes betreffenden Geschäften im Verhältnisse der Unterordnung zur k.k. General-Direktion des Grundsteuer-Katasters.

§. 3.

Geschäftskreis der Finanz-
Landes-Direktion bei der
Leitung des Catastral-
Geschäftes

Die den Finanz-Landes-Direktions-Abtheilungen zustehende Oberleitung des Catastral-Vermessungs-Geschäftes, erstreckt sich im Allgemeinen sowohl auf das technische Fach, als auf die Personal- und Disziplinar-Angelegenheiten der dabei verwendeten Vermessungs-Individuen, sowie auf alle damit in Beziehung stehenden Administrations-Gegenstände.

§. 4.

Geschäftsbehandlung

Alle Verfügungen der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilungen werden unter der Fertigung des jeweiligen Vorstandes oder dessen Stellvertreters erlassen.

§. 5.

Die vorkommenden Geschäfte sind in 2 Abtheilungen und von 2 Referenten zu besorgen, und zwar:

- a. von dem Catastral-Referenten alle Kameral-politischen- und administrativen Gegenständen alle Angelegenheiten, für welche die Unterstützung der politischen Behörden in Anspruch genommen wird, die Gebühren und Erfordernisse des Catastral-Personals, die Fondsgebahrung und Geldanweisungen u. s. w., sowie solche bisher von der Finanz-Landes-Direktion behandelt werden mußten.
- b. von dem Vermessungs-Referenten (dem Mappirungs-Direktor) die rein technischen Gegenstände der Vermessung sowohl, als alle mit dem technischen Betriebe des Vermessungs-Geschäftes in Verbindung stehenden Personal-, Disziplinar- und Gnadensachen.

⁸ A forrásközlés a könyvomatós változat alapján készült. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 425. 24574/1858.

	§. 6.
Hilfspersonale	<p>Dem Vermessungs-Referenten sind als Hilfspersonale zur Bearbeitung der rein technischen Geschäfte ein Direktions-Geometer und ein Adjunkt aus dem Stande der Vermessung zugewiesen.</p> <p>Die Bestimmung des Geometers und Adjunkten ist dem Vermessungs-Referenten vorbehalten.</p> <p>Der Erstere ist aus den Vermessungs-Geometern zu wählen, welche bereits bei der Katastral-Vermessung zur vollen Zufriedenheit gearbeitet haben und im Conzeptsfache geübt sind. Ebenso ist der Adjunkt aus dem Vermessungsstande zu nehmen, kann jedoch, wenn er seiner Bestimmung nicht entsprechen sollte, durch einen tauglicheren ersetzt werden.</p>
	§. 7.
Kollegialische Berathung	<p>Die der kollegialischen Berathung zu unterziehenden Geschäftsgegenstände sind in dem §. 10. des Amtsunterrichtes für die Finanz-Landes-Direktion vom 20. Juni 1850.⁹ bestimmt.</p> <p>Im zweifelhaften Fällen ist unter Beifügung des eigenen Gutachten von dem Finanz-Landes-Direktions-Abtheilungen Bericht zu erstatten, und die Entscheidung von der General-Direktion des Katasters einzuholen.</p>
	§. 8.
Gemeinschaftliche Geschäftsbehandlung der beiden Referenten	<p>Der Katastral-Referent sowohl, als der Vermessungs-Referent haben ihre Expeditions-Entwürfe in allen Fällen, welche ihr Zusammenwirken bei Erledigung der betreffenden Geschäftsstücke oder ihre Mitwissenschaft erfordern, vor der Abgabe an den Vorstand oder seinen Stellvertreter sich wechselseitig zur Einsicht und Beifügung ihrer Wohlmeinung zuzufertigen.</p>
	§. 9.
Wahl des Katastral-Referenten	<p>Die Bestimmung des Katastral-Referenten, sowie die Beigebug des erforderlichen Konzepts-Personals bleibt dem Ermessen des Vorstandes überlassen.</p>
	§. 10.
Nähere Bezeichnung der den beiden Referenten zustehenden Geschäftsgegenstände	<p>Dies aus der Oberleitung des Vermessungsgeschäftes entspringenden Amtshandlungen der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilungen umfassen:</p> <p>In der Abtheilung des Katastral-Referenten</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Alle Sistemalarbeiten. 2. Alle Verhandlungen über Amtslokalitäten und Miethauslagen mit Einschluß der Sommer- und Winterstationen des Vermessungspersonals; 3. Alle Verhandlungen mit den politischen Behörden zur Förderung des Betriebes der Vermessungsarbeiten von Seite der politischen Behörden und des Landes. 4. Alle auf die Gebahrung mit dem Katastralfonde Bezug nehmenden Verhandlungen, als: <ul style="list-style-type: none"> Dotationen, Vorschüsse und Verlagsgelder, Reisepartikularien, Inventarial- und Kosten-Verrechnungen, alle Anweisungen von Gebühren, Remunerationen, Unterstützungen und Gnadengaben, alle Fonds-Präliminar-Angelegenheiten, die Gesuche um Mappen-Copien, und die einschlägigen Geldanweisungen.

⁹ Az eddigi kutatások során nem sikerült fellelni ezt az utasítást, sem a *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylapban*, sem *Rendeletek gyűjteménye, 1849–1867* című kötetben nem szerepel. Az utóbbi őrzőhelye: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, S szekció Térképtár S 92 Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai No. 23/1.

5. Alle auf die Anlegung der baren Kautions-Theil-Einlagen, den Ankauf von Kautions-Obligationen¹⁰, deren Interessen-Überweisung und Vinkulirung Bezug nehmenden Einlagen.

§. 11.

In der Abtheilung des Vermessungs-Referenten sind zu besorgen:

I. Geschäfts-Verfahren

1. Die Vorlage aller vorgeschriebenen periodischen Einlagen an die General-Direktion des Katasters. Hierunter gehören:

- a. Die monatlichen Rapporte über den Fortgang der graphischen Triangulirung (Formulare A der Vermessungs-Instruktion)¹¹
- b. Die Übersicht über die Grenzbeschreibung (Formular B)
- c. Der Rapport über die Detailvermessung (Formular C und D)
- d. Der Stand und die Eintheilung des Vermessungs-Personals (Formular E und F)
- e. Das Skelett über die im Operationsjahre bewirkte Detailvermessung samt Vorarbeiten (Formulare G)
- f. Der Ausweis über die Leistungen des vorhergehenden Jahres (Formulare H)
- g. Die Rapporte der Mappirungs-Unter-Directoren und des Mappirungs-Direktors über ihre Revisions-Bereisungen.

2. Die Erlässe über letztere an die Unter-Direktionen und Inspektorate.

3. Der Operationsplan für die Detailvermessung und deren weitere Vorarbeiten für das folgende Jahr.

4. Die Erledigung über alle Gegenstände, welche die Leitung, Überwachung und Würdigung des Betriebes der graphischen Triangulirung, der Gemeinde-Grenzbeschreibung und der Detail-Aufnahme betreffen.

5. Sobald der Zeitpunkt eingetreten sein wird, ein Mappen-Archiv im Lande aufzustellen, alle demselben zugewiesenen Vermeßungsgegenstände, welche die Ausführung der Reklamationen, Berichtigungen, Evidenzhaltungsarbeiten, Landes-Grenzaufnahmen, die Ausfertigung der Mappen-Pflichtsexemplare und Protokollsabschriften, Vorbereitung der Mappen für die Lithographie und Verfassung der individuellen Besitzbögen betreffen.

6. Die Herbeischaffung und Instandhaltung der für den Bedarf der Vermessung erforderlichen Meßinstrumente und Requisiten sowohl, als die Evidenzhaltung hierüber.

7. Die Geschäftsprotokolle der Mappirungs-Unter-Direktionen und des Mappen-Archivs.

II. Personal- und Disziplinar-Angelegenheiten

8. Die Vorlage der Qualifikations- und Konduite-Liste über das gesammte Vermessungs-Personal an die General-Direktion des Katasters.

10 A felmérési személyzet, a mérnökök és a felügyelők felelősek voltak munkájuk helyességéért. Ez azt jelentette, hogy ha hibásan dolgoztak, a javításokkal járó költségeket ők viselték. Mivel az ellenőrzésre és szükség szerint a javításokra gyakran a munka elvégzése után több évvel került sor, a mérnökök kötelesek voltak kauciót letenni az esetlegesen felmerülő költségek fedezésére. *Belehrung für die k.k. Behörden und für das Catastral-Vermessungs-Personale über die Cautionspflichtigkeit der letzteren in Absicht auf die Richtigkeit ihrer Arbeiten, über die Art der Vinculirung der von Ihnen zu erlegenden Cautions-Obligationen, die Ersatztilgung aus demselben, und deren endliche Divincurirung.* Wien, 1855. 04. 13. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 357. 784/1855., 427. 32318/1858.

11 Az itt említett formanyomtatványok megtalálhatók az 1824. évi felmérési utasításban. L. még a 14. §-t és a hozzá tartozó lábjegyzetet.

9. Die Erstattung der Vorschläge zur Besetzung der erledigten Stellen, zur Vorrückung in höhere Gebührenklassen oder Bethelung von Remunerationen für ausgezeichnete Dienstverwendung und der Gnadengaben für dienstuntauglich gewordenen Individuen oder zur Subsistenz ihrer Witwen.
10. Alle Verhandlungen über Beschwerden des Vermessungspersonals, über Disciplinar-Vorfälle, Bestrafungen, Dienstesenthebungen, Erkrankungen und Urlaube.

§. 12.

Die Mundirungs-, Expeditions- und Manipulations-Geschäfte des Vermessungs-Referates sind, insoferne sie nicht Pläne und Zeichnungen, die durch die technischen Hilfsarbeiter des Vermessungs-Departements anzufertigen sind, von den entsprechenden Hilfsämtern der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung zu besorgen.

Die Referatsbogen des Vermessungs-Referats sind in derselben Art (wie es für die Vorlage der Referatsbogen überhaupt angeordnet ist) periodisch an die General-Direktion des Katasters einzusenden.

§. 13.

Alle Eingaben, welche in dem Geschäftskreis der Oberleitung des Vermessungsgeschäftes gehören, sind an die Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung zu richten, und werden von derselben entweder nach ihrem Wirkungskreise gleich definitiv erledigt oder an die höhere Behörde geleitet.

B. Wirkungskreis

§. 14.

Wirkungskreis der Finanz-Landes-Direktion in Gegenständen der Katastral-Vermessung

Die Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung ist in ihrer Wirksamkeit an die Vorschriften der Katastral-Vermessungs-Instruktion vom 28. Februar 1824¹², des Gebühren-Regulativs vom 18. Juli 1853 Z. 905.¹³ und an die in technischer Disciplinar- und administrativer Beziehung erlassenen Verordnungen der vormaligen vereinigten Hofkanzlei, des k.k. Finanzministeriums und der k.k. General-Direktion des Katasters gewiesen.

§. 15.

Im Allgemeinen liegt der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung ob, auf die Förderung des Geschäftes nach allen seinen Theilen einzuwirken, zu diesem Behufe dem Vermessungspersonale im Geiste der bestehenden Vorschriften die nöthigen Belehrungen und Weisungen hinaus zu geben.

§. 16.

Gebahrung mit dem Katastralfonde

Die Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung hat für die richtige Gebahrung und pünktliche Verrechnung der Katastralfonds-Gelder und für die strenge Handhabung der hierüber bestehenden Vorschriften, sowie für die thunlichsten Ersparungen zu sorgen.

12 *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Catasters in Folge des 8. und 9. Paragraphes des Allerhöchsten Patentes vom 23. December 1817 angeordneten Landes-Vermessung.* Wien, 1824. REISZ, 2015. 4.

13 *Regulativ über die Geld- und Natural-Gebühren der Katastral-Vermessungs- und Grund-Ertrags-Schätzungs-Individuen, so wie über das bei deren Anforderung, Anweisung und Aufrechnung zu beobachtende Verfahren.* Wien, 1853. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 328. 905/1853., FHKA Sonderbestände, Sammlungen und Selekte Patente (SUS) Patente, Instruktionen, Normalien, Erlässe und Kurrenden (Patente) Sammlung von Patenten, Instruktionen und Normalien des Finanzarchivs (FA) 13. Kőzli: ZEGGER, 1991. 78–101.

§. 17.

Geschäftskreis des
Vermessungs-Referenten

In Bezug auf die Erhaltung des technischen Betriebes der Detailvermessung in geregelten Gänge (§. 11.) steht der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung zu:

Ausführung des
Vermessungs-Operations-
Planes

I. In Bezug auf das Geschäftsverfahren

- a. nach den Weisungen, welche ihr über die Richtung der Katastral-Vermessung und über die dazu bestimmten Geldmittel von der General-Direktion des Katasters zukommen, den Arbeitsplan für die Detailvermessung und die weitere Vorarbeiten des nächstfolgenden Jahres zu bearbeiten und diesen mit den bisher vorgeschriebenen Allegaten der General-Direktion vorzulegen;
- b. zu Folge der hierüber von der Letzteren erteilten Erledigung, den Unter-Direktoren ihre Distrikte, und den Inspektoren ihre Bezirke als Arbeits-Rayon zu bestimmen und das Vermessungspersonale den Unter-Direktionen (welchen dessen Untertheilung in die Inspektorate überlassen ist) zuzuweisen, und
- c. die Einleitungen zur Verständigung der politischen Behörden und der Gemeinden über die in ihrem Bereiche vorzunehmenden Katastral-Operationen zu treffen.

§. 18.

Kontrolle der Unter-
Direktionen und
Inspektorate

Zur Überwachung des ordnungsmäßigen Fortganges der Operationen hat die Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung den Mappirungs-Direktor zur Vornahme der ihm instructionsmäßig obliegenden Revisionsreisen, welche sowohl während der Sommer- als während der Winterarbeiten eines jeden Jahres wenigstens einmahl vorgenommen werden müssen, abzuordnen.

Bei diesen Revisionsreisen ist dem Mappirungs-Direktor ein selbstständiger Wirkungskreis insoferne eingeräumt, daß er berechtigt ist, dasjenige sogleich abzustellen, was den bestehenden Vorschriften zuwider und dem Fortgang des Geschäftes hinderlich ist.

Er hat daher das Recht in solchen Fällen fahrlässige Geometer und Adjunkten nach fruchtlos vorausgegangener Ermahnung, wegen ihrer zu geringen oder fehlerhaften Leistungen oder wegen subordinationswidrigen Gebrechen und undisziplinierten Benehmens gegen nachträglich bei der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung einzuholende Genehmigung, mit Strafabzügen bis zur Größe eines 3-tels des Gehaltes oder der Gebührbezüge zu belegen und auch zu suspendiren; unfähige tischführende Adjunkten aber der Tischführung zu entheben.

Über jede solche Revisionsreise hat der Mappirungs-Direktor an die Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung eine Relation zu erstatten, welche nebst der Abschrift der darüber getroffenen Verfügungen der Generaldirektion des Katastres vorzulegen ist.

a) Personal-
Angelegenheiten
1. Beförderungen

§. 19.

II. In Bezug auf die Personal- und Disziplinar-Angelegenheiten (§. 11.)

Die Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung erstattet unter Vorlage der Kompetenz-Gesuche die Vorschläge für alle zu besetzenden Stellen des im Kronlande befindlichen Vermessungs-Personals vom Unterdirektor an bis einschliessig zum Vermessungs-Adjunkten 2-ter Klasse, welche zu Folge des für jedes Operationsjahr festgesetzten Vermessungs-Status in Erledigung kommen, und fertigt deren Anstellungs-Dekrete nach Maßgabe der hierüber erfolgten Genehmigung der General-Direktion aus.

Ebenso erstattet die Finanz-Landes-Direktion die Vorschläge zur Besetzung des Mappen-Archivars und der ihm zuzuweisenden Hilfsarbeiter.

Die Anstellung von Militär-Individuen fällt ganz außer den Wirkungskreis der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilungen und deren Bestimmung zu dem Katastraldienst erfolgt unmittelbar von der General-Direktion des Katasters.

Die Ausstellung von Dienstzeugnissen ist untersagt.

§. 20.

Jahresvorschlag zur
Besetzung der erledigten
Stellen

Am Schlusse der Winterarbeiten des ablaufenden Operationsjahres ist die Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung ermächtigt, die Beförderungs-Anträge für verdiente Kataral-Individuen vorzulegen.

§. 21.

Aufstellung tischführender
Adjunkten zur
Kompletirung des
Gesamtstandes der Tisch-
Parthien

Zur Deckung des allfälligen Abganges an Geometern und zur Ergänzung der für den festgesetzten Stand der Detail-Vermeßung erforderlichen Tischparthien ist von der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung eine entsprechende Anzahl tischführender Adjunkten aufzustellen.

§. 22.

Aufnahme von
Vermessungs-Adjunkten
der 3. Klasse

Die Aufnahme von Vermessungs-Adjunkten der 3-ten Klasse ist im eintretenden Falle des Bedarfes der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung eingeräumt. Bei ihrer Auswahl ist auf gründliche Vorbildung in der praktischen Geometrie und in der Situations-Zeichnung, auf gute Handschrift, gesunde, ausdauernde Körperbeschaffenheit und ein Alter zwischen 18 bis 30 Jahre zu sehen.

Nun bei sich einstellenden dringenden Personalbedarfe und in einzelnen Fällen bei Individuen, welche ihre praktische Brauchbarkeit schon in der Dienstleistung erprobt haben, ist es ausnahmsweise gestattet, von Anforderung obiger Eigenschaften gegen eingehalte Genehmigung der General-Direktion des Katasters abzugehen; ebenso ist es der besondere Genehmigung der General-Direktion des Katasters vorbehalten, bei eintretendem Bedarfe die Aufnahme von Gehilfen und Praktikanten, unter den dießfalls bestehenden Modalitäten zugestatten.

- b. Disziplinar-
Angelegenheiten
1. Kontrolle
- §. 23.
- Mit dem Ausgange des Operations-Jahres sind über das unterstehende Vermessungs-Personale mit genauer Befolgung der hierüber erlassenen Vorschriften gewissenhafte und verlässliche Qualifications- und Conduite-Listen einzusenden.
Jedem Vermessungs-Individuum kann über sein Ansuchen von seiner Qualifikations-Beschreibung Einsicht gewährt werden.
- §. 24.
2. Begünstigungen,
Urlaubsertheilungen
- Die Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung ist ermächtigt, den Unter-Direktoren, Inspektoren und den untergeordneten Vermessungs-Individuen, insbesondere rücksichtswürdigen Fällen, einen Urlaub bis 14 Tage gegen Sistirung ihrer Zulagen oder Tagsgebühren zu ertheilen.
Wegen Bewilligung einer längere Urlaubszeit, ist bei der General-Direktion des Katasters einzuschreiten.
- §. 25.
3. Strafverfahren,
Disziplinar-Untersuchungen
- Bei vorkommenden Beschwerden und Anzeigen über ordnungswidrige Vorgänge hat die Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung Untersuchungen zu veranlassen und das hierüber geführte Erhebungsprotokoll mit dem eigenen Gutachten zur Entscheidung der General-Direktion des Katasters vorzulegen.
- §. 26.
- a) Zurücksetzung in
geringere Klassen und
Kategorien
- Gegen fahrlässige Individuen, bei welchen die Strafmittel fruchtlos angewendet wurden, ist die Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung ermächtigt, mit Zurücksetzung in geringere Klassen und geringere Kategorien vorzugehen.
- §. 27.
- b) Dienstesenhebung
- Bei fortdauernd unzureichenden Leistung und disziplinarwidrigem Benehmen kann der Betreffende mit Genehmigung der General-Direktion ganz vom Dienste entfernt werden.

Amts-Instruction für den in der Eigenschaft eines technischen Referenten angestellten Mappirungs-Directors in Ungarn¹⁴

§. 1.

Der Mappirungs-Direktor ist der mit der Oberleitung des Catastral-Vermessungs-Geschäftes des Kronlandes beauftragten Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung als technischer Referent beigeordnet, in dieser Eigenschaft ist er Mitglied der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung und hat allen auf das Vermessungsgeschäft Bezug nehmenden kollegialen Berathungen, welche sowohl das technische Fach, als die

Disziplinar-Verhältnisse und die Personal-Angelegenheiten der Vermessungsbeamten, so wie alle damit in Beziehung stehende Administrativ-Gegenstände zum Gegenstand haben, beizuwohnen und dabei das ihn betreffende Referat zu führen.

§. 2.

Derselbe ist verpflichtet, in seiner Eigenschaft als technischer Referent auf die zweckmäßige Leitung der graphischen Triangulirung,

¹⁴ ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 345. 2274/1854.

Grenzbeschreibung und der Detail-Vermessung, so wie aller sonstigen mit der Catastral-Vermessung in Verbindung stehenden Operationen¹⁵ durch Anwendung seiner Fachkenntnisse und in diesem Geschäfte erworbenen Erfahrung zum Besten des Dienstes in jeder Beziehung einzuwirken.

§. 3.

Hiernach hat der Mappirungs-Direktor in Katastral-Angelegenheiten als Referent keinen selbstständigen Wirkungskreis, und ist demnach nicht berechtigt, aus eigenem Ansehen und unter seiner ausschließenden Unterschrift, Anordnungen zu erlassen, sondern alle Verfügungen, die er zu treffen für nöthig erachtet, werden entweder von der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung current erledigt, oder er bringt dieselben vorläufig in Vormerkung, damit sie behufs der Beschlußfassung nach Umständen entweder einer kollegialen Berathung unterzogen, oder zur definitiven Entscheidung der General-Direction des Grundsteuer-Katasters vorgelegt werden.

Wenn gemischte Gegenstände vorkommen, welche auch in ein anderes Referat einschlagen, so hat über die beabsichtigten Verfügungen entweder die gegenseitige Mittheilung zur Einsichtsnahme oder eine Collegial-Berathung stattzufinden. In beiden Fällen ist jeder Referent verantwortlich für die von ihm in seinem Wirkungskreise beantragten Verfügungen.

§. 4.

Der Mappirungs-Direktor hat im Verlaufe der Feld- sowohl als der Winter-Arbeit eines jeden Jahres wenigstens ein Mal eine Revisionsreise vorzunehmen. Sowohl wegen des Antrittes dieser allgemeinen, als auch wegen sonstigen Bereisungen, die zur Behebung von

Anständen nothwendig sein sollten, hat er die Bewilligung des Vorstandes¹⁶ der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung oder seines Stellvertreters einzuholen.

§. 5.

Diesen Revisionsbereisungen soll der dazu nöthige Zeitaufwand gewidmet, und selbe so ausgeführt werden, damit durch sie nicht nur die beabsichtigte Bürgschaft für die Richtigkeit und möglichste Ergiebigkeit der Arbeitsergebnisse erzielt, und darin die Einheit und Gleichförmigkeit in Durchführung aller Vermessungs-Operationen aufrecht erhalten, sondern auch in Folge der dabei statt findenden nähere Berührungen mit den Geschäftsleitern sowohl, als mit dem Vermessungsbeamten etwaige Mißverhältnisse und ordnungswidrige Vorgänge, welche auf die Erhaltung des guten Geistes und der moralischen Stimmung des Vermessungskörpers eine nachtheilige Rückwirkung hervorbringen können, wahrgenommen und abgestellt werden.

§. 6.

Bei diesen Revisionsreisen ist dem Mappirungs-Direktor ein selbstständiger Wirkungskreis in sofern eingeräumt, daß er nicht nur berechtigt, sondern auch verbunden ist, dasjenige sogleich abzustellen, was den bestehenden Vorschriften zuwider und dem Fortgange des Geschäftes hinderlich ist.

Er hat daher in diesem Falle das Recht, Geometer und Adjunkten, welche sich wiederholte Nachlässigkeit, Unrichtigkeiten in den Arbeiten und zu geringe Leistungen zu Schulden kommen, und die bereits an selbe ergangene Ermahnungen unbeachtet ließen, eben so auch wegen dienstwidrigen Vergehen und sonstigen der Stellung eines Vermessungsbeamten unwürdigen Vorgängen mit Strafabzügen an Gehalt, welche jedoch

15 A kéziratban az ezt követő részt kihúzták: „der Reklamationsberechtigungen, der Evidenzhaltung und dem Archive zugewiesenen Arbeiten in allen Theilen des Kronlandes”.

16 A szó „Präsidenten” alakról javítva.

die Dauer eines Monats und ein Drittel des Gehaltes nicht übersteigen dürfen, zu belegen, auch nach Wichtigkeit der Umstände selbst zu suspendiren, doch muß er solche Verfügungen jederzeit, unter Auseinandersetzung der Gründe der Finanz-Landes-Direktions-Abtheilung zur nachträglichen Genehmigung und insbesondere zur Einbringung der in Abzug gebrachten Beträge und Systirung der Gebühren schleunigst anzeigen.

Ebenso ist vorzugehen, wenn die bei der Revisionsbereisung des Mappirungs-Direktors wahrgenommenen Unfähigkeit und Untauglichkeit eines Adjunkten die Enthebung von diesem Geschäfte oder die Abnahme der Führung des Tisches bei tischführenden Adjunkten, da bei selben Strafzüge nicht statt finden, nothwendig macht.

§. 7.

Bei diesen Revisionen hat der Mappirungs Director darauf zu sehen, daß die bei der Vermessung angestellten Adjunkten, auch ihrer Bestimmung ganz entsprechen, folglich die Eigenschaften besitzen, welche sie seiner Zeit zu brauchbaren Geometern befähigen, und eine in jeder Beziehung nützliche Dienstleitung gediegener Vermessungsbeamten von ihnen erwarten lassen. Dieser Absicht zu entsprechen, sind wohlqualificirte hoffnungsvolle Adjunkten in geeigneter Weise zu ihrer weitere Ausbildung und Vervollkommung im Vermessungsdienste anzueifern, die läßigen und wenig tauglichen aber alsbald aus dem Dienste zu entfernen. Zu welchem Ende der Mappirungs-Director auch gleich nach Beendigung seiner Sommerrevisions-Reise, die Anträge zur Vorrückung der ausgezeichneten Adjunkten 3ter Klss.¹⁷ in die 2te so wie auf Enthebung der als unqualificirt befundenen aus dem Geschäfte, zu stellen hat.

In dieser Beziehung gehört es unter die

Obliegenheiten des Mapp. Directors bei seiner Revision darauf hinzusehen und sich die Überzeugung zuverschaffen, daß die Geometer auch sich die zweckmäßige Anleitung und Einführung der ihnen beigegebenen Adjunkten, Gehilfen und Praktikanten in ihr Geschäft, sonach die Heranbildung derselben zu brauchbaren Vermessungs-Beamten mit Eifer angelegen sein lassen.

§. 8.

Über eine jede solche Revisions-Reise hat der Mapp. Director an die Landes-Finanz-Direktions-Abtheilung eine ausführliche Relation zu erstatten, welche nebst der Abschrift der darüber getroffenen Verfügungen jederzeit der General Direction zur Einsicht vorzulegen ist.

§. 9.

Zum Gehilfen und zeitweisen Vertreter, während seiner Abwesenheit darf sich der Mapp. Director einen Geometer auswählen; derselbe muß jedoch vorläufig bei der Cat. Vermessung als Geometer zur vollen Zufriedenheit gearbeitet haben, und im Concept Fache geübt sein.

Nebst diesem ist noch dem Mappirungs-Director zur Verwendung in seinem Bureau als Hilfspersonale ein Adjunkt aus dem Vermessungsstande, welchen er, wenn er ihn für seine Geschäfte nicht geeignet finden sollte, verwechseln darf, beigegeben, und wird nach Bedarf zur Besorgung der in die Gestion der Administrations Organe eingreifenden Erledigungen ein Concepts-Individuum zugewiesen werden.

Mit diesem Personale hat derselbe alle im technischen Referate vorkommenden Arbeiten zu besorgen.

REISZ T. CSABA

A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat

A földadó kivetéséhez szükséges kataszteri felmérések történetének kutatásában egyre nagyobb figyelmet kap a munkálatokat végző szervezet kialakulásának, fejlődésének és működésének, valamint az abban tevékenykedő szakemberek életútjának a vizsgálata. A *Catastrum* már számos mérnök vázlatos vagy részletes életútját mutatta be más katasztertörténeti dolgozat részeként vagy önálló cikkben.¹ Az életrajzok összeállításához felhasznált könyvészeti és levéltári forrásanyag részletes bemutatása – háromrészesre tervezett cikksorozatban – a további hasonló feldolgozások forráskezelését segíti elő, nemcsak a kataszteri felmérés körében, de a pénzügyigazgatás-, sőt általában a hivatal-, a család- vagy a személyes karriertörténet-kutatásban is.

A kiegyezést követően kialakított állam-szervezet egyik fontos intézménye volt a Pénzügyminisztérium, amely 1867. március 10-én kezdte meg működését. A minisztériumon belül az állandó kataszter – később országos kataszteri felmérés – felmérési munkálatai-

nak ügyeit mindig önálló – bár számozásában többször változó, a 10., 8., 6., 22., 16., 21., 18., végül XVIII. számú – ügyosztály intézte. A szaktárca által végrehajtott korabeli, rendkívül radikális iratselejtezések miatt azonban sajnos – különösen az ügyosztályok állagai esetében – az iratanyag nem egyéb töredéknél. Viszonylag jó állapotban maradt fenn az elnöki osztály iratanyaga, azonban az 1867–1919 közötti segéd- (iktató- és mutató)könyveket ugyancsak kiselejtezték.² A levéltáros elődök által végzett tárgyi csoportosítás és rendezés az elnöki iratanyag kutatását is megnehezíti. Mindezek fényében különösen értékes a minisztérium kataszteri ügyosztályának egy jogutód intézmény iratai között fennmaradt töredék-iratanyaga, amelynek adatban leggazdagabb dokumentumai a kataszteri személyzet törzslapjai, valamint szolgálati és minősítési táblázatai.³

Ezek a nyilvántartások a személyes (születés helye, ideje, felekezethez tartozás, házastárs, gyermekek), a képzettségi (közép- és felsőfo-

- 1 A folyóiratban megjelent életrajzi dolgozatok összefoglalása: BALATON PETRA: A Pénzügyminisztérium szolgálatában. Győri Ottmár (1867–1946) emlékezete. *Catastrum*, 4. (2017) 1:25–39. 1. lábjegyzet. A *Catastrum* más témájú cikkei további életrajzi adatokat tartalmaznak: PÁLYI ZSÓFIA KATA: A Magyar Királyi Telekzeti Könyomda Budán. 1. (2014) 1:2–19. (Bauer Norbert, Hátsék Ignác); SCHMIDT ANIKÓ: A Kataszteri Kalauz. Gondolatok az első magyar földmérési folyóiratról. 1. (2014) 1:20–25. (Gyürky Antal); ZÁVOCZKI ADRIENN: Óbuda belterületének határleírása (1874). 1. (2014) 2:32–37. (Traupmann József); ZÁVOCZKI ADRIENN: Sártory Antal kézírata a magyarországi kataszteri felmérésről. 2. (2015) 1:25–33. (Sártory Antal); TÖRÖK ENIKŐ: Solt város ideiglenes felmérésének dokumentumai. 2. (2015) 2:22–30. (Mesterfy Márton, Ketskemény Sámuel, Franz József); REISZ T. CSABA: Javaslat a kataszteri felmérési törvényre. 2. (2015) 4:18–30. (Antalfy Andor); SCHMIDT ANIKÓ: A mérnök mint elbeszélő. Sci-fi és adománygyűjtemény a kataszteri mérnökök tollából. 2. (2015) 4:31–38. (Berczeli István, Gánóczy Sándor); TÖRÖK ENIKŐ: Az 1850-ben kinevezett kataszteri főmérnökök. 3. (2016) 1:26–34. (Anton Buttula, Josef Gsund, Josef Lokarner, Mersich András, Johann Mischkowsky, Alois Prokoss, Gregor Zunder); ZÁVOCZKI ADRIENN: Az Országos Felmérési Tisztviselők Internátus- és Segélyegylete. 3. (2016) 1:35–41. (Szikszay Elek); REISZ T. CSABA: A felmérési tisztviselők kérvénye magasabb rangosztályba sorolásukról (1892). 3. (2016) 2:35–46. (Vozáry Pál, Dékány Imre, Szimonisz Arnold, Németh Béla, Kanizsai/Wieland/Gyula, Pillmann József); GÁNÓCZY JÓZSEF: Gánóczy Sándor síremléke Pozsonypüspökiben. 3. (2016) 2:60–64. TÖRÖK ENIKŐ: A Temesi Bánság és Erdély tartományterképei a dúlónkénti felmérés alapján. 3. (2016) 3:31–40. (Gergely Sándor, Lázár Farkas).
- 2 BÉLAY VILMOS – KARDOS KÁLMÁN: *A Pénzügyminisztérium levéltára (1867–1944)*. Repertórium. Bp., 1960. Bevezetés.
- 3 Magyar Nemzeti Levéltár (= MNL) Országos Levéltára (= OL), S 92 Az Országos Földmérési Intézet egyes iratai (= S 92). No. 24. Országos kataszteri felmérés – alkalmazottak törzslapjai (Országos kataszteri felmérés. Szolgálatból 1911-ig bezárólag kivált tisztviselők és díjnokok törzslapjai, I–K) (= No. 24.); No. 25/1–9. Országos kataszteri felmérés – alkalmazottak törzslapjai (Régi szolgálati és minősítési táblázatok, A–Zs), 1884–1930 (= No. 25.); No. 26/1–2. Az állami földmérés törzskönyvi lapjai, 1925–1936. (= No. 26.). A kötet címtől eltérően törzskönyvi lap és szolgálati és minősítési táblázat is lehet a kötetekben!

kú tanulmányok), a munkaköri és a szolgálati helyekre, illetményekre, jutalmakra, fegyelmikre, továbbképzésre és a szolgálati minősítésekre vonatkozó adatokat is tartalmazzák, sok esetben önmagukban is elegendő információt nyújtanak egy-egy szakember teljes életrajzána az elkészítéséhez. Az alábbiakban csak azt tekintem át, hogy a dualizmus idején a két dokumentumtípus vezetését hogyan szabályozták a kataszteri felmérésre vonatkozóan, de bízom abban, hogy a korábbi (az örökös tartományok felmérését végző, a hazainak sok mindenben például szolgáló) korszak személyzeti nyilvántartását is hasonlóképpen feltárják majd.⁴

Törzskönyvi lap

Az 1865. évi felmérési utasítás elrendelte, hogy a felmérés személyi állományáról az Országos Pénzügyigazgatóság elválasztható lapokból álló személyzeti könyvet (Personalbuch) – a korabeli megnevezéssel: állománykönyvet – vezessen, amelybe minden változást be kell jegyezni, a felmérési tisztviselő kilépésekor pedig annak lapját a kilépés tényének rögzítése mellett az új hatóságnak meg kell küldeni (18. §). Az utasítás XVII. mintája a nyilvántartási lap tartalmát és külalakját is rögzítette, azon az alábbi adatokat vették fel (szögletes zárójelben a rovat fordítása):⁵

- No. [Sorszám]
- Name und Eigenschaft des Beamten [A tisztviselő neve és minősége]
  - Zur Dienstleistung zugewiesen von ... laut Verordnung ... [Honnan, mely rendelet alapján rendelték a szolgálatra]
  - Abgegangen nach ... laut Verordnung ... [Hová és mely rendelet alapján távozott]

- No. [Sorszám]
- Vor- und Zuname [Kereszt- és vezeték-név]
- Stand und Anzahl der Kinder [Családi állapot és gyermekek száma]
  - Geburtsort und Vaterland [Születési hely és ország]
  - Geburts-Tag und Jahr [Születési nap és év]
  - Sprachkenntnisse, spricht / schreibt [Nyelvtudás, beszél / ír]
  - Studien und wo derselbe sich die zur Vermessung nöthigen Kenntnisse erworben [Tanulmányok, és a felméréshez szükséges ismereteket honnan szerezte]
    - Frühere Bedienstungen oder Beschäftigungen [Korábbi szolgálatok vagy foglalkozások]
      - Dienstbeschreibung [szolgálat leírása]
        - Dient seit / als / laut Dekret oder Verordnung [Mióta / miként / mely rendelet alapján szolgál]
          - Jeweilige Eintheilung seit / bei [Jelenlegi beosztás mióta / mely szervezeti egységénél]
          - Anerkennungen für besonders gute Verwendung, für das Operationsjahr / Art der Anerkennung / laut Dekret oder Verordnung [Elismerés a különösen jó munkavégzésért, működési év / elismerés módja / mely rendelet alapján]
            - Anmerkung [Megjegyzés].

A Pénzügyminisztérium 1877. június 5-én az addigi állománykönyvek helyett törzskönyvi lapok vezetését rendelte el (20657. sz.), ehhez mintát is közölt, ez azonban nem maradt fenn, így annak adattartalmára csak a kitöltött nyomtatványokból (D. 48.) következtethetünk.⁶

4 A félreértések elkerülése érdekében szükséges tehát rögzíteni, hogy ezeket a személyzeti nyilvántartásokat nem ekkor vezették csak be; és nem csak a pénzügyi területen készültek törzskönyvi lapok és táblázatok, szabályozásuk mindig az illetékes miniszter feladata és hatásköre volt. L. a korábbi gyakorláról TÖRÖK ENIKŐ: A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint. *Catastrum*, 4. (2017) 2: 14–28.

5 *Instruction zur Ausführung der in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. December 1817 und vom 20. October 1849 angeordneten Katastral-Vermessung*. Wien, 1865. A német nyelvű utasítás és annak modern magyar fordítása – Tuza Csilla munkája – elérhető a *Catastrum* honlapján (www.catastrum.hu). A XVII. minta az utasítás 151. oldalán található.

6 Állománykönyvek helyett törzskönyvi lapok vezetésének elrendelése. (Körrendelet a m. kir. háromszögmérési hivatalhoz, a határleíró mérnökökhöz, valamennyi felmérési felügyelőséghez és kataszteri igazgatóságokhoz). 1877. évi 20657. szám. *Az „Országos Kataszteri Felmérés” ügykörére vonatkozó rendeletek gyűjteménye 1870. évtől 1897. év végéig*. Összegejt.: GÁNÓCZY SÁNDOR – TÖRÖK FERENC. Bp., 1898. [= *Rendeletek, 1870–1897*] 4–5.

A törzskönyvi lapokat két példányban kellett elkészíteni, az egyiket a felmérési felügyelőségben, a másikat a Pénzügyminisztériumban kellett őrizni.

A rendelet a kitöltést úgy szabályozta, hogy „ezen törzskönyvi lapok 1-ső rovata közepébe azon tisztviselő vezetéknevének kezdőbetűje lapidár írással foglal helyet, akire a törzskönyvi lap szól; a 2–12, valamint a 13-ik rovatnak első része az illető tisztviselő okmányai alapján, a legközelebb esz-közlendő helyszíni vizsgálat alkalmával a felügyelők és felmérési vezetők, illetőleg az illető tisztviselők által a legnagyobb pontossággal töltenek be, és a tartalom helyessége tekintetéből a törzskönyvi lapok a negyedik oldalon a 24-ik rovat alatt, azon napon keltezve, amelyen kitöltettek, iratnak alá”. Minden egyes tisztviselőről két, a kataszteri igazgató(ságo)król három példányt kellett felterjeszteni. A többi rovatot a Pénzügyminisztériumban töltötték ki, majd egy példányt visszaküldtek a „főnökségnek” (felügyelőségnek, igazgatóság-nak), azzal a megjegyzéssel, hogy minden olyan eseményt, amely a nyomtatvány 2–11. rovatába tartozik, jelenteniük kell.

A kataszteri felügyelőségek 1877 nyarán az akkor szolgálatban lévőkrol elkészítették az új táblázatokat, és azokba belefűzték a régieket.⁷

1889-ben az alaprendelethez kapcsolódva elrendelték, hogy a változások bejegyzését is csak bemutatott okmányok alapján végezhetik el.⁸

1892-ben a műszaki előadások, írás- és rajzgyakorlatok betartása körül tapasztalt hiányok miatt a vonatkozó rendeleteket megújították. Az előadások és a gyakorlatok látogatására a mérnöksegédek, felmérési növendékek és felmérési díjnokok voltak kötelezettek, azokat azonban,

akik kellő előrehaladást tanúsítottak, a felügyelőség indokolt előterjesztésére a minisztérium felmenthette e kötelezettség alól, és ezt a felmentést a törzskönyvi lapba is be kellett vezetni.⁹

A törzskönyvi lapok kitöltésére nem fordítottak elég figyelmet a kataszteri vezetők, azt hiányosan vagy szabályellenesen vezették, ezért 1892-ben ismét szabályozták azok kitöltését. A Pénzügyminisztérium 1892. évi 99466. számú, február 2-án kiadott rendelete megújította az 1877. évi 20657. számú alaprendeletet a következők szerint:¹⁰

A felesketett tisztviselőről a törzskönyvi lapokat a m. kir. államnyomda által készített nyomtatványokon (D. 48.) két példányban kell vezetni, az egyiket a hivatalfőnökségnél, a másikat a Pénzügyminisztériumban őrzik és nyilvántartják.

A tisztviselő az első kinevezése, illetve föl-esketése alkalmával két eredeti példányban, hiteles okmányok alapján saját kezűleg tölti ki a törzslapot, az első rovatba lapidárírással vezetéknevének első betűjét írja be, a 2–12. és a 13. rovat első részét a legnagyobb pontossággal kitölti, a tartalom helyességét a 24. rovatban saját kezű aláírásával igazolja és keltezéssel látja el. Az adatokat a hivatalfőnök a bemutatott okmányokkal összehasonlítja, majd a törzskönyvi lapot ellenjegyzi.

Az egyik példányt a hivatali főnök veszi át, nyilvántartásba veszi és megőrzi, a másik példányt pedig a Pénzügyminisztériumnak azonnal felterjesztik, felsorolva mindazokat az okmányokat, amelyeket valóban bemutatott a tisztviselő.

A 3–12. rovatokban változások, pótlások csak hiteles okmányok alapján történhetnek, erről azonban a Pénzügyminisztérium számára a hiteles okmányok felterjesztésével együtt jelentést

7 Erről tanúskodik: MNL OL, S 92 No. 24. az 1877-ben szolgálatban lévők törzskönyvi lapjainál. A kötet és az abban szereplő külföldi mérnökök életútjának elemzése: REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felméréseknél. *Archivarium historicorumque magistra: Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Szerk.: KÁDÁR ZSÓFIA – LAKATOS BÁLINT – ZARNÓCZKI ÁRON. Bp., 2013. 189–215.

8 1889. évi 31849. számú PM-rendelet birtokigtagtatás, vizsgálati vonalak bejegyzése, szabályrendeletek gyűjteményének vezetése, törzskönyvi lapok kiigazítása, lakház kivonat szerkesztésének és határleírás munkálatok összehasonlításáról. (Körrendelet valamennyi felmérési és helyszínelő felmérési felügyelőséghez.). *Rendeletek, 1870–1897*. 182.

9 Írás- és rajzgyakorlati lapok méretei és a műszaki előadások megtartása iránt kiadott rendeletek megújítása. (Körrendelet valamennyi felmérési felügyelőséghez.) 1892. évi 75856. szám. *Rendeletek, 1870–1897*. 114.

10 Törzskönyvi lapok helyes kiállítására és vezetéséről. (Körrendelet a m. kir. háromszögmereti számító hivatalhoz, valamennyi felmérési és helyszínelő felmérési felügyelőséghez, a Budapest fővárosi, a kassai, pozsonyi és temesvári pénzügyigazgatóságokhoz, a kolozsvári kataszteri igazgatóságához, a zágrábi és északi felmérési vezetőségekhez és a m. kir. államnyomda igazgatóságához.) *Rendeletek, 1870–1897*. 23–24.

kell tenni, hogy az ott őrzött példányt javítani lehessen. A tisztviselő kötelessége, hogy a változásokat lehetőleg azonnal jelentse a feletteseinek.

A 13–24. rovatok nyilvántartása, a szolgálati minőségben beállott változásoknak és a szolgálati adatoknak – a vonatkozó pénzügyminiszteri rendeletek alapján történő – rögzítése a hivatali főnök feladata volt, akinek a változásokat azonnal és pontosan kell bevezetnie.

Ha a tisztviselőt áthelyezték, a törzskönyvi lapokat az új hivatalnak kellett azonnal átadni, halál, nyugdíjazás, szolgálatból kilépés esetén a Pénzügyminisztériumhoz kellett felterjeszteni. (Ez azt jelenti, hogy ilyen törzslapot csak a minisztérium iratanyagában találhat a kutató.)

A rendelet a félreértések elkerülése érdekében megjegyezte, hogy a már meglévő törzskönyvi lapok továbbra is érvényben maradnak, ha az új előírások miatt hiányosak, akkor a szükséges adatok pótlandók.

Az 1896. január 1-je után kinevezett azon tisztviselők, akik mérnöki műszerek beszerzésére voltak kötelezettek, 100 forintnyi műszerbeszerzési átalányban részesültek, és azt a kifizetés után a törzskönyvi lap 24. rovatába fel kellett jegyezni.¹¹

1896-ban az önálló működésre alkalmasnak látszó mérnöksegédet a felügyelőség vezetője saját hatáskörben megbízhatta próbafelvételek elkészítésével, amelyeket személyes felügyelete alatt végzett el, arról jegyzőkönyvet vettek fel, amelyet a minisztériumba kellett küldeni, a mérnöksegéd gyakorlati alkalmazhatóságára és elméleti szakképzettségére vonatkozó véleményes jelentéssel együtt. Csak a sikeres próbafelvétellel lehetett önálló műkö-

désre megbízást nyerni, annak megtörténtét miniszteri rendelet alapján a törzskönyvi lapba és a „minősítvényi” táblázatba is bejegyezték.¹²

A törzskönyvi lapok vezetésének pontosítására a 20. század első évtizedében is több (kör.) rendeletet bocsátottak ki, ezek nem mindegyike jelent meg a hivatalos közlönyökben, csak közvetlenül küldték meg az érintett (kataszteri) hivataloknak, így azok nem ismertek (széles körben).¹³ A Pénzügyminisztérium kataszteri felmérésért felelős ügyosztálya töredék iratanyagában megmaradt a rendeletek gyűjteményének 1849–1870 és 1906–1914 közötti (eredeti kötet számozás szerint: 1–2., 12–14.) kötetbe fűzött anyaga.¹⁴ Az ott fellelhető, a témához kapcsolódó és eddig a rendeletgyűjteményekben meg nem jelent rendeleteket e cikk végén modern helyesírással adom közre.

A kataszteri személyzet rendszeresített létszámába nem tartoztak bele a díjnokok, ők esküt nem, csak ünnepélyes fogadalmat tettek, róluk törzskönyvet 1898-tól vettek fel: „*III. A számvevőségek által a díjnokokra vonatkozólag szerkesztendő külön állománykönyvekbe a díjnokokra vonatkozó mindazon adatok bevezetendők, amelyek a tisztviselők állománykönyveibe a tisztviselőket illetőleg feljegyeztetni szoktak. Ezért a fogadalom letételén kívül a díjnokokat illető minden fontosabb változás is (napidíjmelés, áthelyezés, nyugdíjazás, elbocsátás) a számvevőséggel közlendő. Az állománykönyvek mellett a felfogadó főnökök tartoznak a díjnokokról törzskönyvet vezetni, melynek a tisztviselők szolgálati és minősítvényi táblázatainak 1. lapján foglalt adatokat kell feltüntetnie.*”¹⁵ Ezt később

11 Mérőműszer beszerzési átalány utalványozásáról. (Körrendelet valamennyi felmérési felügyelőséghez és kataszteri térkép-tárhoz, a zágrábi felmérési vezetőséghez, továbbá a m. kir. háromszögméreti számító hivatalhoz, a m. kir. államnyomda és a kolozsvári m. kir. kataszteri igazgatóságához.) 1896. évi 58069. szám. *Rendeletek, 1870–1897.* 57.

12 Az 1896. évben végrehajtandó felmérési műveleteknél az eddig kibocsátott szabványokon kívül figyelembe veendő intézkedések. (Körrendelet a m. kir. háromszögméreti számító hivatalhoz és valamennyi m. kir. felmérési felügyelőséghez.) 1896. évi 21488. szám. *Rendeletek, 1870–1897.* 228.

13 Így pl.: „Törzskönyvi lapokba minden jelentősebb dolog (még a felügy. bírságolások is) felsőbb rendelet bevarása nélkül azonnal bevezetendő. 130.975/1910. Felügy. 6759/1910.” Ez a rendelet csak mutatóból ismert: Az 1884–1915 között kiadott, a kataszteri felmérésre vonatkozó pénzügyminiszteri rendeletek idő- és ábécérendben (a rendeletet megjelentető *Pénzügyi Közlöny* adatával) az MNL OL, S 92 No. 25/4. Országos kataszteri felmérés – alkalmazottak (Régi szolgálati és minősítési táblázatok, I, J, K nevétek) című kötetben található külön lapokon.

14 MNL OL, S 92 No. 23/1–5. Rendeletek gyűjteménye.

15 Az állami hivataloknál alkalmazott díjnokok szolgálati és anyagi helyzetének javításáról szóló 1897. évi XXIV. törvénycikk végrehajtása tárgyában. 1898. évi 927/P. M. szám. (Körrendelet a kebelbeli fő- és ügyosztályhoz, számvevőséghez s hivatalhoz és valamennyi m. kir. pénzügyi hatósághoz és hivatalhoz.) *Pénzügyi Közlöny (=PK)*, 25. (1898) 14:685–688.

1.		S.			
2.		A felmérési tisztviselő			
3. Vezeték- és keresztnéve		Schmied Ottmár / Győri-re közt névváltoztatás állomány miniszterium 1904 évi május 6-ki 44670/1. rendelettel.			
4. Születési	helye	Győr sz. hiv. város.			
	éve és napja	1867 év október hó 29. évi.			
5. Vallása		Róm. kath.			
6. Tanulmányai	végzett iskolák	Győri főgymnasiumi vizsgája is a selmeri bányán is orvosi akadémia			
	letett különös vizsgák	Hörös hadseregbeli tartalékos kőműves vizsga.			
	egyéb ismeretek				
7. Nyelvismeretei	szóban	Magyar, német			
	írásban	Magyar			
8. Viszonya	a cs. és kir. közös hadsereghez	Tartalékos kőműves a 31. gyalogezredben			
	a m. k. honvédséghez				
9. Állapota	nőtlen	nőtlen nős			
	nős, az esketés éve napja	1897 Febr. 3 ^{án}			
	özvegy				
10. Hitvesének	családi és keresztnéve	Schmied Olga			
	születési éve és napja	1871 Febr. hó 5 ^{én}			
	halálzási éve és napja				
11. Gyermekeinek	sor- szá- ma	n e m e	keresztneve	születési éve hó napja	halálzási éve hó napja
	1	leány	Olga	1898. június 5	
	2	fiú	Ottmár	1903. február 20	
	3	fiú	József	1905. június 12	
	4	leány	Erzsébet	1906. március 17	
	5	fiú	Zoltán	1909. február 7	
12. Foglalkozása az állami szolgálatba való felvétel előtt.		M. hiv. mérési műszaki díjnok.			

20. Fegyelmi ügyei	
21. Tiszti biztosíté- kának	összege és minősége <i>200 korona kifizetés</i>
	az okmány kelte és száma <i>1901. évi március hó 2-án 16819. szám alatt</i>

22. Szolgálati beosztása.								
Évben	Felügyelőség	Megyében	Évben	Felügyelőség	Megyében	Évben	Felügyelőség	Megyében
<i>1905</i>	<i>9^{ad} szim felügy.</i>	<i>Szabon</i>						

23. A növendékek és segédek számára elrendelt																							
évszám	műszaki előadásokat						rajz és írásbeli oktatást																
	hallgatta			eredménynyel			látogatta			e r e d m é n y n y e l a													
	szor- gal- masan	mu- lasztá- sokkal	nem	jeles	jó	elég- séges	elég- telen	szor- gal- masan	mu- lasztá- sokkal	nem	jeles	jó	elég- séges	elég- telen	jeles	jó	elég- séges	elég- telen	jeles	jó	elég- séges	elég- telen	
<i>1894/5</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>1895/6</i>	<i>/</i>	.	.	<i>/</i>	.	.	.	<i>/</i>	.	.	.	.	.	<i>/</i>	.	.	.	.	<i>/</i>	.	.	.	.
<i>1896/7</i>	<i>/</i>	.	.	<i>/</i>	.	.	.	<i>/</i>	.	.	.	.	.	<i>/</i>	.	.	.	.	<i>/</i>	.	.	.	.

24. Különös észre-
vételek.
Magyarországi m. kir. pénzügyminiszterium 1901. évi január hó 27-én 8441. sz. rendeletével 200 koronás díjazás benyújtása tárgyú utasítást nyújtott.

Budapesten 1895. év február hó 27-én.
Láttam és a eredeti okmányok.
Ról meggyőződésem helytlen.
Likozay
J. Imre-Huny
 felm. növ.
 401

Eredeti.

Törzskönyvi lap

Klima Ede díjnok részére.

Született						Validás	Családi állapot (házas, vid., özvegy)	Gyermeknek száma
év	hó	nap	ország	megye	város			
1891	máj.	13	Magyar	Est. Kir.	Vács	szület.	szület.	1

Nyelvismeretek.

Beszél		Ir	
teljesen:	magyarul	teljesen:	magyarul
jól:	nemtud	jól:	nemtud
előg jól:		előg jól:	
kevésbé:		kevésbé:	

Végzett tanulmányok		A megtekintett bizonyítványok alaján igazolja:
megjelölés	a bizonyítvány költ., száma	
1. <i>Magyar nyelv, írásműveltség</i>		1.
2. <i>M. kir. Kir. ügyelő képzés 316. öbl. 2. sz. XV. 32.</i>		2.
3.		3.
Letett vizsgálatok		A megtekintett bizonyítványok alaján igazolja:
megjelölés	a bizonyítvány költ., száma	
1. <i>Érettség</i>		1.
2.		2.
3.		3.

Az állami szolgálathoz való belépés előtt mivel foglalkozott?

*M. kir. Kir. ügyelő (módsz. szakosztály)
állgató*

Halkötelességének miként tett eleget?

Mint egyes önkéntes

28. rakt. sz. III. Nagy-foglalmi. Díjnok törzskönyvi lapja. (Eredetiek száma.)
295

A szolgálat részletezése.

1.	2.	3.	4.	A rendeltet (mely felépítés földművelését, mely számú és hely szintén adhatott ki)		Mely idővel kezdte			A szolgálathoz rendelkezett			Jegyzet			
				év	hó	nap	év	hó	nap						
3															

296

- *Klima Ede* díjnok törzslapja (MNL OL, S 92 No. 24. 295–296.)

ügy pontosították, hogy a díjnokoknak a pályázataikban nem kell azokat az okmányokat benyújtaniuk, amelyek a törzskönyv kitöltéséhez alapul szolgáltak.¹⁶

1916-ban – mert a tapasztalat szerint a díj nokokra vonatkozó nyilvántartásokat nem mindenhol készítették el – mind az állandóan, mind az ideiglenesen alkalmazott díj nokok állománykönyvének és törzskönyvi lapjának vezetésére vonatkozó újabb szabályokat írtak elő.¹⁷ 1918-ban az államformaváltás („Magyar Népköztársaság”) miatt új hivatali esküt és fo-

gadalmat vezettek be, az ennek letételéről szóló igazolvány egyik példányát az eredeti szolgálati táblázathoz, illetve a törzskönyvi laphoz kellett hozzáfűzni.¹⁸

Szolgálati és minősítési táblázat

A magyarországi kataszteri felméréshez kiadott utasítás részletesen meghatározta az egyes munkakörök feladatait. A felmérési felügyelő köteles volt az aligazgatónak havonként vagy hosszabb időszakonként különféle jelentéseket beküldeni.

16 A pénzügyi ágazatnál alkalmazott díj nokok pályázati kérvényeinek felszerelése tárgyában. 1898. évi 73.022. szám. (Körrendelet valamennyi kebelbeli fő- és ügyosztályhoz, számvevőséghez, segédhivatalhoz és m. kir. pénzügyi hatóság s hivatalhoz.). PK, 25. (1898) 26:1136. A díj nokok törzskönyvi lapja a 28. és 29. rakt. számon nyilvántartott nyomtatvány volt (eredeti és másolati példány).

17 A pénzügyi hatóságoknál és hivataloknál alkalmazott díj nokok „Állománykönyvének” és „Törzskönyvének” vezetése tárgyában. 1916. évi 19.117. szám. (Körrendelet valamennyi utalványozási joggal felruházott pénzügyi hatósághoz és a mellé rendelt számvevőségekhez). PK, 43. (1916) 12:345–346.

18 A pénzügyi hatóságok és hivatalok címének, valamint az eskü és fogadalom szövegének megváltoztatása tárgyában. 1918. évi 8.843/P. M. szám. (Körrendelet valamennyi pénzügyi hatósághoz és hivatalhoz.) PK, 45. (1918) 31:1177. A hivatali eskü változásáról a *Catastrum* egyik későbbi számába készítették majd összefoglalót.

K. K. Katastral-Vermessung in Ungarn.
District Czebrany.

Dienst-Tabelle
über nachherannte Katastral-Vermessungs-Beamten für das Operations-Jahr 1856/7.

P §. 73. Nr. 8.
1. Unter-Direction.
3. Inspectorat.

Vermessungs-Ort	Vermessungs-Beamter	Dienstzeit	Erfüllung der Verpflichtungen, Verwendung und Bemerkungen in jeder Beziehung	Merkmal	Anmerkung	
					bei Unter-Direction	bei Finanz-Land-Direction
Vermessung 2. Classe. R. R.	Gemeinlich in Wöhlan.	Bei der Vermessung. Vom 15. Juni 1823, als Adjunct 2. Classe Vom 1. August 1829 bis 27. März 1831, als Adjunct 1. Classe	7 9 12	In diese Rubrik ist der Besitz, die Frucht, Unfrucht, Nutzung, die Verpflichtungen, die Verhältnisse und die sonstige Verwendung im Besitze und das Verhalten gegen den Besizer, den Untergebenen und den Landmann anzugeben. Bei den Adjuncten ist insbesondere anzugeben, wenn sie zur Führung, bei den Geometern, wenn sie zur graphischen Triangulation, Grenzbestimmung oder zur Inspectorenstellung, und bei den Inspectoren, wenn sie zu einer höheren Geschäftsführung befähigt sind.	Hier sind noch die Moralität im Allgemeinen jene Tugenden und Fehler anzugeben, die Einfluß auf das Geschäft nehmen, und insbesondere, wenn sich der Verwalter bei Tugend, Pflicht, Schamhaftigkeit, Schuldenmachen u. zu Schulden kommen läßt.	
		Bei der Schätzung. Nach der Erection der Vermessung vom 1. Mai 1831 bis 18. Juli 1836, als Adjunct	5 2 18			
		Bei der Vermessung. Vom 19. Juli 1836, als Adjunct 1. Classe und District-Geometer . . . . . Vom 1. October 1838, als Geometer 4. Classe Vom 1. September 1847, als Geometer 3. Classe Vom 1. November 1852, als Geometer 2. Classe	2 2 11 16 7			
	R. R. Geometer. R. R. Geometer.		Nach am 30. April 1857.	R. R. Inspector.		

■ Az 1856. évi felmérési utasítás P mintája a minősítési táblázatról

Ezek sorába tartozott a felügyelőség személyzetének minősítési táblázata (Diensttabelle), amelyet április 15-én három példányban a P minta szerint kellett elkészíteni (73. §, 8. pont). A kitöltéskor a felügyelőnek elfogulatlanságot és pártatlan igazságérzetet kellett tanúsítania. A beosztottak saját kérésükre a minősítési táblázatba betekintheztek. Ha valakit áthelyeztek, az új vezetőt értesíteni kellett a minősítésekről.¹⁹

A táblázat rovatai a következő adatokat tartalmazták:

- a) a szolgálati beosztást (felmérési minőséget);
- b) a személyes adatokat (kereszt- és veze-

téknév; szülőföld és hely, időpont; családi állapot és gyermekek száma, felekezett);

c) nyelvtudást (szóbeli és írásbeli készség), a tanulmányokat, tulajdonságokat és ismereteket;

d) az egészségi állapotot;

e) a teljes kataszteri szolgálatot annak megadásával, hogy a felmérésnél, más kataszteri tevékenységnél vagy a földadó-provizóriumnál volt-e;

f) a szolgálati időt beosztásonként és összesen;

g) a szolgálati kötelezettség teljesítését (szöveges minősítés a szorgalomról, körültekintésről, rendszeretetről stb.).

19 *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Katasters in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. Dezember 1817 und vom 20 October 1849 angeordneten Landes-Vermessung.* Wien, 1856. A német nyelvű utasítás és annak modern magyar fordítása – Tuza Csilla munkája – elérhető a *Catastrum* honlapján (www.catastrum.hu).

h) az erkölcsösségről;
i) az aligazgató és az országos pénzügyigazgatóság megjegyzését.

Eddigi kutatásaink során ilyen minősítési táblázatot kitöltve nem találtunk.

A földadó szabályozásáról szóló 1875. évi VII. törvénycikk végrehajtását több pénzügyminiszteri rendeletben határozták meg. Az ország összes törvényhatóságaihoz címzett, a földadó-kataszteri munkálatok kiigazítása tárgyában 1876. július 29-én kibocsátott 37143. számú pénzügyminiszteri körrendeletben adták ki az *Utasítás a földadó szabályozásáról szóló 1875. évi VII. törvénycikk értelmében a kataszteri munkálatok kiigazítása céljából bejelentett térfogati adatok helyességének ellenőrzése végett alkalmazandó közegek és eljárás tárgyában* című szervezeti-eljárési rendelkezést.²⁰

Az előírás szerint a felmérési vezető feladata volt – különösen – „*a mérnökök szolgálati, illetőleg minősítvényi táblázatát elkészíteni és abba észrevételeit bejegyezni*”, amit minden év április 1-jéig kellett betérjesztenie a kataszteri igazgatóhoz, az utasítás VI. mintája szerint (21. § b/ pont, 23. § a/ pont). A központi felmérési felügyelő (a mérnöki személyzet személyi és szolgálati viszonya körül felmerülő kérdésekben a pénzügyminisztérium kataszteri ügyosztályának előadója, 10. §) egyik feladata volt „*a minősítvényi táblázatokat átvizsgálni, észrevételeit azokba bejegyezni s esetleg javaslatait azokra vonatkozólag a pénzügyminisztériumhoz betérjeszteni*”. (13. § b/ pont).

A táblázat hat oszlopból állt, amelybe az alábbi adatokat rögzítették (az oszlopok fejlécének szövege):

- „*Vezeték- és keresztnév, jelen szolgálati rang, haza, születésének helye, éve, hava és napja, életkor és vallás;*
- *Az összes szolgálatnak elősorolása a hivatalba történt első belépéstől kezdve a szolgálat jelen utolsó minőségéig, a letett eskü és élvezmények kitételével;*

- *Szolgálati idő;*
  - *az egyes szolgálati minőségek szerint év / hó / nap;*
  - *összesen 188...-ik évi hó utóljáig év / hó / nap;*
- *Nyelvismeret, szaktudomány, tulajdonságok és ismeretek;*
- *Kötelességteljesítés, képesség, alkalmazás, magaviselet minden tekintetben, erkölcsiség;*
- *Észrevételek.”*

A Pénzügyminisztérium 1877. február 19-én 58253. szám alatt valamennyi pénzügyi hatósághoz címzett körrendeletet bocsátott ki a szolgálati és minősítési táblázatok kiállítása tárgyában.²¹ A rendelet szerint a szolgálat érdeke megköveteli, hogy a táblázatok megbízhatóak legyenek, ezért valamennyi pénzügyi hatóságot arra utasították, hogy a tisztviselő első szolgálatba lépésekor töltsék ki a szolgálati rész rovatait, az eredeti táblázatot a hivatal főnöke őrizze meg, és azt folyamatosan vezesse úgy, hogy a tisztviselő szolgálati viszonyait (minőség, fizetés stb.) érintő minden változást „*ezen eredeti táblázatba folytatólagosan, mindig az illető rendeletekre való hivatkozással*” bejegyezze.

„*Hogy azonban a szolgálati és minősítési táblázatok minősítési rovata is mintegy folytonos és összefüggő képét nyújtsa a tisztviselő egész hivatalos működésének: azon minősítés, mely a tisztviselőről hivatalba lépése óta bármely okból először adatott, a fent jelzett eredeti minősítési táblázatba egész terjedelmében bejegyzendő, s így folytatólag minden minősítés, melyet a tisztviselő ezután bármi ok- vagy alkalomból nyert, hasonlóan minden oly mozzanat, mely a tisztviselő minősítésére vonatkozik, vagy arra való tekintettel érdeklél bír. Ha azután a tisztviselő oly kérelmet terjeszt elő, mely kérelmét tartalmazó beadványához szolgálati és minősítési táblázatot kell csatolni: az eredeti táblázatról egész terjedelmében a főnök által hitelesítendő másolat veendő, s ez a főnök által az alkalomszerű minősít-*

20 *Magyarországi rendeletek tára*, 10. (1876) 104. 21. §. b) bekezdés 417–474. (elérhető a Hungaricana Magyar Közgyűteményi Portálon). Az utasítás mintái csak a *Pénzügyi Közlönyben* közreadott rendeletben jelentek meg, PK, 3. (1876) 38:641–734., A VI. minta a 715–717. oldalakon található. A XVII–XX. minta a 39. számba kötve (oldalszámozáson kívül) jelent meg.

21 A szolgálati és minősítési táblázatok kiállítása tárgyában. 1877. évi 58.253. szám. PK, 5. (1878) 7:85–86.

téssel kiegészítendő, mely minősítés természetesen az eredeti táblázatba is felveendő. Ha a tisztviselő más hatósághoz neveztetik ki vagy helyeztetik át: az eredeti minősítési és szolgálati táblázat új főnökének küldendő át.”

Az újonnan bevezetett minősítési táblázatokat a már szolgálatban lévő tisztviselőkre lehetőség szerint, az újonnan alkalmazottakra pedig feltétlenül ezen a módon kellett elkészíteni. A rendelet arra is figyelmeztette a pénzügyi hatóságok főnökeit, hogy „a minősítések-nél személyes felelősség terhe mellett a legszigorúbb lelkiismeretességgel járjanak el.”

A Pénzügyminisztérium 1884 februárjában a szolgálati és minősítési táblázatok vezetését új alakban írta elő, mert az addigi alakja, továbbá a kitöltés és vezetés „nem felelt meg azon követelményeknek, hogy az említett táblázatokból az illető egyének összes szolgálati és személyes viszonyai s tulajdonságai részletesen és teljes hitelességgel kitűnjenek”.²² A rendelet új – a mellékletben közölt – nyomtatvány használatát követelte meg.

A szolgálat megkezdésekor a tisztviselőnek az összes okmányát be kellett mutatnia, és két példányban összeállított jegyzékben személyes adatait közölnie kellett. A szolgálati lap első oldalát (általános rovatok) a minősítésre jogosult főnök töltötte ki a rendelet részletes útmutatása alapján (milyen dokumentumok vagy adatközlés alapján veszi fel az adatokat stb.). A nyelvismeret rovatát dokumentumok hiányában csak hat hónap elteltével, az addigi tapasztalatok alapján kellett kitölteni. A rendelet szigorúan megtiltotta, hogy ezeket az adatokat maga a tisztviselő írja be. A szolgálati lap másolatát az állománykönyv vezetését végző számvevő osztálynak kellett beküldeni, amely az adatok rögzítése után a másolatot visszaküldte. A változásokat a tisztviselő kérvénye és bemutatott dokumentumai alapján ugyancsak a hivatalfőnök végezte, és a változásról értesítette az állománykönyvet vezető osztályt is.

A táblázat 2. oldala a szolgálat részletezését

tartalmazza, a változások (előléptetés, kinevezés, áthelyezés) azonnal bevezetendők, feltüntetve a megelőző minőségben töltött időt (mennyi év, hó, nap). Az eredeti példányban a szolgálati idő összesítése nem volt szükséges.

A táblázat 3. oldala a minősítéseké volt. „Ennek kitöltése az erre hivatott főnökök egyik igen szép, de nagy felelősséggel járó feladatát képezi, mert az igazságos és lelkiismeretes minősítéstől függ, hogy a kinevezés útján betöltendő hivatali állások olyanoknak adományoztasanak, akik arra érdemesek s akik az azokkal járó feladatoknak sikeresen megfelelni képesek.” Az értékelés számokkal történt, oly módon, hogy a minősített értékelését a többiekkel összehasonlítható módon tükrözze. A tisztviselőt minősíteni kellett, ha új főnök beosztottja lett, más alkalmazást kapott vagy ha képességeiben, alkalmazásában vagy magaviseletében előnyös vagy hátrányos változás mutatkozott.

A táblázatokat a hivatalfőnökök őrizték, és a tisztviselő áthelyezése esetén azt teljesen kitöltve az új hivatali főnökhöz küldték át.

A rendelet nemcsak az új alkalmazottakra, hanem a már alkalmazásban lévőkre is haldéktalanul elkészítendőnek írta elő az új táblázatok kitöltését, de utóbbiaknál csak az 1–2. oldalt kellett kitölteni. A régi minősítési táblázatokat hozzá lehetett fűzni az új nyomtatványhoz (eddig kutatásaink során ilyent nem találtunk). A szolgálati és minősítési táblázatokat minden szolgálati ágban bevezették, tehát ahol eddig ilyen nem készült, a továbbiakban ott is vezetni kellett. Az MNL OL-ban csak az 1884. évi rendelet alapján bevezetett nyomtatványon (84. rakt. szám) készült szolgálati és minősítési táblázatokat őriznek.²³

A díjnokok részére csak szolgálati bizonyítványokat állítottak ki, róluk szolgálati és minősítési táblázat nem készült.

1892-ben elrendelték, hogy a szolgálatban álló tisztviselők, altisztek és szolgák esetében a hivatalfőnökök a szolgálati táblázat észrevételi

22 A szolgálati és minősítési táblázatoknak új alakban leendő vezetése iránt. 1884. évi 241/P.M. szám. (Körrendelet valamennyi pénzügyi hatósághoz és hivatalhoz). PK, 11. (1884) 7:87–99.

23 A nyomtatvány jelzete: 84. rakt. szám. Nagy-medián V. A későbbiekben megkülönböztették az eredeti és másolati nyomtatványokat (84. a/ és b/ rakt. szám. Nagy-medián V.), valamint a külívet és a belívet. 1911-től a nyomtatvány fejlécébe részletesebb kitöltési útmutató került. Vö. MNL OL, S 92 No. 25–26. nyomtatványait.

rovatában a pályázó tisztviselő egészségi állapotáról is nyilatkozzanak.²⁴

A táblázatok vezetését a pénzügyminiszteri rendeletek a továbbiakban még több alkalommal finomították. 1893-ban – azért, mert a tisztviselők és alkalmazottak a hivatalos és személyes viszonyaikban bekövetkezett változásokat hiányosan és rendetlenül jelentették be, és emiatt az állománykönyv vezetése nem volt lehetséges – a korábbi rendeletek hatályon kívül helyezésével újraszabályozták a bejelentéseket. Az 1884. évi 241/PM rendelet szerinti táblázatok kitöltését írták elő, mintákat vezettek be az áthelyezések, változási kimutatások, fegyelmik bejelentésére.²⁵

1896-ban ismét a táblázatok hiányosságai, különösen a minősítések év végi bevezetésének elmaradása miatt szabályozták a kitöltést.²⁶ 1900-ban elrendelték, hogy a minősítési táblázatokat zárt borítékban küldjék be (adatvédelem!), minden tisztviselőről és díjnokról külön-külön, egymással össze nem fűzendő lapokon szerkesztve.²⁷ Ugyanebben az évben előírták, hogy „az áthelyezett tisztviselők szolgálati és minősítvényi táblázatai, valamint törzskönyvi lapjai a felmentésnek megtörténte után az illető hivatalhoz azonnal átteendőek.”²⁸

1904-től a hivatalos eskü okmányának második példányát a szolgálati és minősítési

táblázathoz kellett hozzáfűzni és azzal együtt kellett őrizni.²⁹ 1907-től a mérnöki szakvizsga sikeres letételét az illető törzskönyvi lapjába, valamint szolgálati és minősítési táblázatába is be kellett vezetni.³⁰

1907-ben megszüntették az addig vezetett műszaki minősítvényi táblázatokat és egységes nyilvántartást vezettek be, a táblázatok másolatát április 1-jéig kellett a minisztérium számára megküldeni. 1910-ben az áthelyezések és új illetmények feltüntetéséről adott ki két körrendeletet a Pénzügyminisztérium. Ezek a rendeletek a *Pénzügyi Közlönyben* nem jelentek meg, szövegük így szinte ismeretlen, ezért a cikk végén a három rendeletet közreadom.³¹

A személyi nyilvántartások forrásértéke

A kataszteri személyzet minden tagjáról állományba kerülésekor készült egy törzskönyvi lap (díjnokokról csak ez), továbbá egy szolgálati és minősítési táblázat.

A törzskönyvi lap a személyről szólt, tartalmazta személyes adatait, állami szolgálatának fontosabb változásait (vagyis a ranglétrán előrehaladást és az egyes munkakörökben eltöltött időt), a fegyelmik, jutalmazások, egyéb állami szolgálatok, hosszabb betegségek és szabadsá-

24 A pénzügyi szolgálat körében megüresedett pályázatra bocsátott állások elnyeréseért folyamodók egészségi állapotának igazolása tárgyában. 1892. évi 37.146. szám. *PK*, 19. (1892). 14:743–744.

25 A pénzügyi hatóságok által az alárendelt tiszt személyzet létszámában saját hatáskörükben foganatosított vagy felsőbb rendelet folytán eszközölt kinevezésekre, áthelyezésekre, valamint a tisztviselők és alkalmazottak életviszonyaiban előforduló változásokra vonatkozó adatok bejelentése tárgyában. 1892. évi 86.362. szám. (Körrendelet valamennyi m. kir. pénzügyigazgatóságához, a fő- és székvárosi m. kir. adófelügyelőhöz és valamennyi pénzügyi hivatalhoz.) *PK*, 20. (1893) 9:263–268.

26 A szolgálati és minősítési táblázatok másolatainak felterjesztése és időközönkénti kiegészítése tárgyában. 1896. évi 82.215. szám. *PK*, 23. (1896) 31:669–671.

27 A minősítvényi táblázatok felterjesztése. 1900. évi 89115. szám. (Körrendelet a m. kir. háromszög mértéki számító hivatalnak, valamennyi felmérési felügyelőségnek és kataszteri térképtárnak s a kolozsvári kataszteri igazgatóság műszaki osztályának.) *Kataszteri Közlöny* (= *KK*), 10. (1901) 10:16.

28 A szolgálati beosztás kibocsátása és egyéb rendelkezések. 1900. évi 7412. szám. (Körrendelet a m. kir. háromszög mértéki számító hivatalhoz, valamennyi felmérési felügyelőséghez és kataszteri térképtárhoz, a zágrábi felmérési vezetőséghez és a kolozsvári kataszteri igazgatóság műszaki osztályához.) *KK*, 10. (1901) 5:5–6.

29 Az első hivatalos eskü kivételére jogosítottaknak kijelölése és az esküokmány megőrzésének módja tárgyában. 1903. évi 3833/P.M. szám. (Körrendelet valamennyi alárendelt hatóság és hivatalhoz.) *PK*, 31. (1904) 2:27–28. *Az Országos Kataszteri Felmérési ügykörére vonatkozó rendeletek gyűjteménye 1905. [1904!] évről*. Összegejtette: GÁNÓCZY SÁNDOR. Bp., 1905. 14. Megjelent: *KK*, 14. (1905) 12. szám után.

30 M. kir. pénzügyminisztérium, 117787. szám/1906. Szabályrendelet az országos kataszteri felmérésnél kataszteri mérnöki állások elnyerésére képesítő szakvizsga rendszerítése tárgyában. *KK*, 16. (1907) 10:218–224. Megjelent *A szakvizsga* című cikk (214–218.) mellékleteként.

31 Szolgálati és minősítvényi táblázatok felterjesztése tárgyában (minden év április végéig a régi műszaki minősítvényi táblázatok helyett). 3868/1907. Szolgálati és minősítési táblázatokba az áthelyezések az új illetmények feltüntetésével (a 2. oldalon) beirandók. 141.101/1910. felügy. sz. 6806/1910.

1. minta ^{241.} F.M. 1884. számhoz.

Eredetiek számára

személyi nyelvi nyelvelés mi'att

személyi nyelvelés által

személyi nyelvelés által

személyi nyelvelés által

személyi nyelvelés által

személyi nyelvelés által

Szolgálati és minősítési táblázat.

Győri
Név: *Schmidt Ottmár*

S z a l e t e t t						Vallás	Családi állapot (nőlen, nős, özvegy?) Feleség neve, nősülés helye és ideje	G y e r m e k e k		
év	hó	nap	ország	megye	község			nevei	születési ideje	el van-e látva vagy ellátatlan?
1867	október	29	Magyarország	Győr	Győr	rom. katol.	nős nős Schäic Olga 1897. február 8. Mannabach	1. Olga 1898. június 5. 2. Ottmár 1903. február 20. 3. Tibor 1905. január 12. 4. Terézia 1906. január 17. 5. Katalin 1909. február 7. 6. László 1911. augusztus 30.	el van-e látva vagy ellátatlan? el van-e látva vagy ellátatlan? el van-e látva vagy ellátatlan? el van-e látva vagy ellátatlan? el van-e látva vagy ellátatlan? el van-e látva vagy ellátatlan?	
Nyelvisméreték:										
B e s z é l i:						í r:				
Tökéletesen: <i>magyarul</i>						Tökéletesen: <i>magyarul</i>				
Jól: <i>személyi</i>						Jól: <i>/</i>				
Elég jól: <i>/</i>						Elég jól: <i>/</i>				
Kevéssé: <i>/</i>						Kevéssé: <i>személyi</i>				
Végzett tanulmányok										
megjelölése						a bizonyítvány kelte, száma			A megtekintett bizonyítványok alapján igazolja:	
1. <i>Magyar nyelv és irodalom Győrött</i>						1891. július 25.			1. <i>Hörnyög</i>	
2. <i>személyi. academiás abszolutummal</i>									2. <i>/</i>	
3.									3. <i>/</i>	
4.									4. <i>/</i>	
Letett szakvizsgálatok										
megjelölése						bizonyítvány kelte, száma			A megtekintett bizonyítványok alapján igazolja:	
1.									1.	
2.									2.	
3.									3.	
4.									4.	
5.									5.	
Az állami szolgálatba való belépés előtt mivel foglalkozott?										
<i>személyi</i>										
Hadkötelezettségének miként tett eleget?										
<i>személyi</i>										

■ Győri Ottmár szolgálati és minősítési táblázatának oldalai (MNL OL, S 92 No. 25/9. fol. 32–33.)

A szolgálat részletezése.											
1. A hivatali állás megjelölése	2. Végleges vagy ideigle- nes	3. Fizetés, lakpénz és egyéb járandósá- gok	4. Hol? (mely hatóság vagy hivatalnál)	5. A rendelet (mely hatóságból, mely szám és kelt alatt adatott ki)	6. Mely időtől kezdve			7. A szolgálati évek egyes mi- nőségek szerint			8. Jegyzet
					év	hó	nap	év	hó	nap	
műszaki díjazott ideiglenes	1 ft.	400 ft.	Orsovai	Földmérésügyi minisztérium, 1893. 1893. január 14. 405 ft.	1893	február	1	2	-	26	Az első hivatalos eskü 1895. év február hó 27 napján tette le.
felmérési munkások	400 ft. 240 ft. 200 ft.	400 ft. 240 ft. 200 ft.	9. sz. felmérési felügyelői ügyinté- zés	1895. március 16. 5843	1895	február	27	-	11	2	
mérnöksegéd ideiglenes	200 ft. 200 ft.	200 ft. 200 ft.	6. sz. m. kir. felmérési felügyelői ügyintézés	1896. január 10. 1763	1896	február	1	1	5	-	
"	600 ft. 200 ft. 200 ft.	600 ft. 200 ft. 200 ft.	"	1897. július 14. 4721	1897	július	1	2	3	-	
"	700 ft. 200 ft. 200 ft.	700 ft. 200 ft. 200 ft.	"	1899. március 10. 82374	1899	október	1	1	2	15	
mérnökki	1000 ft. 400 ft. 400 ft.	1000 ft. 400 ft. 400 ft.	"	1900. március 10. 94218	1900	december	16				
"	1000 ft. 400 ft. 400 ft.	1000 ft. 400 ft. 400 ft.	"	1903. január 1. 112309	1903	január	1	3	9	15	györgy keményes kereszt: györgy 1903. évi szept. 9. napján felm. felügyelői szolgálatot vett át.
szomszéd	2200 ft. 400 ft. 1000 ft. 800 ft.	2200 ft. 400 ft. 1000 ft. 800 ft.	9. sz. felm. felügy. felügyelői	1908. március 8. 81.856 1908. március 26. 11512	1908	IX	1	-	9	16	1908. március 26. 1909. június 16.
állami földmérési munkások	4000 ft. 800 ft. 1200 ft.	4000 ft. 800 ft. 1200 ft.	Kispest	1909. március 15. 23391	1909	július	1	9	6	15	1909. március 15. 1910. június 15. 1911. június 15. 1912. június 15.
"	1000 ft. 2000 ft. 1200 ft.	1000 ft. 2000 ft. 1200 ft.	"	1917. szept. 1. 5988	1917	október	1				
"	1000 ft. 2000 ft. 1200 ft.	1000 ft. 2000 ft. 1200 ft.	"	1918. szept. 24. 6.011	1918	október	1				
állami földmérési munkások	5000 ft. 4000 ft. 1000 ft.	5000 ft. 4000 ft. 1000 ft.	22. földmérési felügyelői	1919. február 23. 9692	1918	II	31.				
n.a.	5000 ft. 2000 ft. 1000 ft.	5000 ft. 2000 ft. 1000 ft.	n.a.	n.a.							
n.a.	5000 ft. 2000 ft. 1000 ft.	5000 ft. 2000 ft. 1000 ft.	állami 22. földm. felügyelői	1924-2112 F.M.							

M i n ő s í t é s										
1.	2.	3.	4.		5.	6.	7.		8.	
Felfogás	Itélő- tehetség	Szorgalom	Előadás		Szakképzettség	Maga- viselet	A minősítés		Megjegyzések	
I. gyors	I. éles	I. fáradszalan	I. igen szabatos	I. alapos, tar- jékos	mely ügyekben?	I. példás	kelte	kiállítójának aláírása és tisztí minősége		
II. jó	II. helyes	II. buzgó	II. értelmes	II. kiterjedt						
III. kellő	III. kellő	III. kellő	III. érthető	III. elég						
IV. gyenge	IV. gyenge	IV. elégtelen	sóbeli	írásbeli		IV. elégtelen				
I	II	II	I	II	II	felismeri	I	1903 II/1	Hörny László felügyelő	
I	I	I	I	I	I	felismeri, nyelvi helyes.	I	1905 II/21	Gardonyi felügyelő	
I	II	I	I	II	II	mind feletti szakszorgalmi	II	1904 II/26	Vincz József	
I	II	II	I	II	I	" "	II	1908 II/7	Vincz József	
I	I	II	I	II	I	" "	II	1909 II/9	Vincz József	hivatalvesztés alkalmasnak bizonyult
I	I	I	I	I	I	Előzetes állami vizsgák teljes gónd- valóval	I	1914 II/24	Pálfi min. elnök min. elnök	
I	I	I	I	II	I	" "	I	1918 XII/15	Pálfi min. elnök	
Városszalmon						hivatalvesztés helyettes kezdésben	I	1920 IV.2	Pálfi min. elnök	hivatalvesztés min. elnökben alkalmas. 1920 IV.2. Pálfi
I	I	I	I	I	I	felismeri szakszorgalmi kezdésben	I	1921 IV.5	Pálfi min. elnök	hivatalvesztés alkalmasnak bizonyult 1921 IV.5. Pálfi
						2.22. földmérési felügyelői vizsga saját	I	1928 XII/28	Felügyelő min. elnök	hivatalvesztés alkalmasnak bizonyult 1928 XII.28. Pálfi
566/P.M./1925 máj. 8. ai legfeljebb elismerés										
A tanügyi ügyek és O.F.B. miniszteri munkálatainak végre- látását hivatalos min. elnök hivatalvesztés alkalmasnak bizonyult 1925 máj. 8. Pálfi										

gok, pénzsegélyek, tartozások, fizetési terhelések, tisztai biztosíték, valamint a növendékek és segédek számára előírt képzések adatait.

A szolgálati és minősítési táblázat a személyi szakmai munkájáról szól, ezért ebben – az azonosításhoz szükséges személyi adatok mellett, amelyek tehát megegyeznek az előző nyilvántartás adataival – a letett szakvizsgák, a szolgálat igen alapos részletezése és a szakmai minősítések szerepelnek.

A törzskönyvi lapot először az újonnan alkalmazott tisztviselő töltötte ki, a táblázatot viszont a felmérési vezető. Az adatokat a bemutatott okmányok alapján vették fel, mindkettőt két példányban állították ki, az egyiket a hivatalfőnök őrizte, a másikat a Pénzügyminisztériumba küldték be. A változásokat azonnal rögzíteni és arról a minisztériumot is értesíteni kellett, ahol a számvevőségi osztály a változásokat átvezette, az évente beküldött másolati szolgálati lapokat visszaküldte (tehát az eredeti lapok a főnökségnél voltak, a megváltozott adatok közlésére pedig a másolati példányt használták). A két nyilvántartást nem vezették mindig kielégítően, ezért több alkalommal utasították a vezetőket a pontos és azonnali változásrögzítésre. A felveendő adatok köre is bővült (pl. műszerbeszerzési átalány feljegyzése, tanfolyam alóli felmentés, eskü szövegének elhelyezése). Ha valakit áthelyeztek, a nyilvántartásokat az új vezetőnek átküldték, kilépés, nyugdíjba vonulás, elhalálozás esetében pedig a minisztériumnak küldték be az addig a hivatalfőnök által vezetett és őrzött eredeti lapokat is. Ez az oka annak, hogy a Pénzügyminisztérium kataszteri ügyosztályának töredék iratanyagában a törzskönyvi lap és a szolgálati és minősítési táblázat eredeti és másolati példányai is megtalálhatók.

Azzal együtt, hogy bár a kitöltés pontosságára és fegyelmezett vezetésére vonatkozó, ismétlődő rendeletek azt a benyomást kelthetik, hogy a nyilvántartásokat nem vezették megfelelően, a fennmaradt nyilvántartási lapok igen jelentős, sok esetben máshonnan ilyen pontosan vagy részletezőn be nem szerezhető személyes és karrieradatot tartalmaznak, ezért ennek a személyi nyilvántartásnak a forrásértéke kimagasló.

1.

A Magyar királyi Pénzügyminisztérium 3868/1907. számú körrendelete a m. kir. háromszögélő hivatalnak, va- lamennyi felmérési felügyelőségnek és kataszteri térképtárnak, továbbá a ko- lozsvári kataszteri igazgatóságának és a besztercei m. kir. erdőigazgatóságának

Az országos kataszteri felmérésnél alkalmazott tisztviselőkről és díjnokokról a D. 39., 73. és 74. leltári számú nyomtatványokon eddig vezetett *műszaki minősítvényi táblázatoknak* további szerkesztését és felterjesztését ezennel beszüntetem és a minősítések körül jövőben követendő eljárás egyöntetűsége céljából a következőket rendelem:

1.) A felmérési tisztviselők (felmérési növendékek) minősítései jövőben kizárólag az 1896. évi november hó 16-án 82.215 (Pénzügyi Közlöny 1896. évfolyam 31. sz.), illetve az 1899. évi június hó 8-án 46.640. számok alatt kelt rendeletek értelmében minden egyes tisztviselőre (felmérési növendékre) nézve külön-külön szerkesztendő „*Szolgálati és minősítési táblázat*”-ok eredeti példányain vezetendők s azoknak *másolatai* tekintettel az alábbi 3. pontra, jövőben minden évi április hó végéig ide felterjesztendők.

2.) Az előbb hivatkozott 1899. évi 46.640. számú rendelet alapján már felfektetett s ott őrzött eme táblázatok eredeti példányai még a fenti 1896. évi 82.215. számú rendelet 4. e) és f) pontjaiban foglaltakhoz képest, a cím felett és a harmadik oldal 8. rovatában, különös tekintettel az illetőknek az országos kataszteri felmérési szolgálat szempontjából való kiválóbb alkalmazhatóságára, képességére s mindama figyelemre méltóbb egyéb körülményekre, melyek a 3. oldalon lévő 1–7. rovatokban kifejezésre nem jutnak, a valóságnak megfelelően kiegészítendők.

Az így kiegészített táblázatok másolatai legkésőbb *f. évi április hó végéig* ide felterjesztendők.

3.) A szolgálati és minősítési táblázatok másolatai annak idejében mindenkor *kiadatni fognak* a végből, hogy a hivatali főnökök azokat az ott őrzött eredeti táblázatokban foglalt

időközi bejegyzésekkel és újabb minősítésekkel kiegészítsék és ennek megtörténte után az 1. pontban kitett határidőig ide felterjesszék.

Ezen másolatokkal együttesen mindenkor felterjesztendő a felméréshez időközben újonnan kinevezettek nézve felfektetett szolgálati és minősítési táblázatokról készített hasonló másolatok is.

4.) A felmérési és irodai díjnokokról szolgálati és minősítési táblázatok nem vezetendők; működésükre és szolgálatbani alkalmazhatóságukra nézve azonban tartoznak a hivatali főnökök a felmérési tisztviselők szolgálati és minősítési táblázataik másolatainak az 1.) illetve 3.) pontban megállapított határidőben való felterjesztése alkalmával, kísérő jelentésekben tüzetesen nyilatkozni.

Amennyiben pedig a díjnokok, illetve az ideiglenes alkalmazottak valamelyikére nézve a felmérési szolgálatra alkalmatlan, meg nem felelő volta megállapított, akkor erről *késedelem nélkül* – tekintettel az 1872. évi december hó 12-én 60.053. sz. a. kelt rendeletre is (Felm. Rend. gyűjt. 3. oldal)³² – *külön* kimerítő véleményes jelentés teendő.

5.) Jelen rendeletem a D 48. és 28. raktári számú nyomtatványon felfektetett *törzskönyvi lapoknak* érvényben tartását és tovább vezetését nem érinti.

6.) A kezdetben említett műszaki minősítvényi táblázatok meglévő házi példányai meghagyandók és gondosan megőrzendők.

7.) Ezen műszaki minősítvényi táblázatok D. 39., 73. és 74. számú nyomtatványainak még meglévő leltári készlete kiselejtezendő s jelen rendeletemre való hivatkozással a D. leltári számadásban törlendő.

Budapest, 1907. január 24-én.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott m. kir. miniszterelnök helyett:
Kupecz [Ödön]
államtitkár

MNL OL, S 92 No. 23/3. Rendeletek gyűjteménye, 1906–1908. magyarul: 822–825., magyarul és horvátul: 543–547.

2.

A Magyar királyi Pénzügyminisztérium 141.101/1910. számú körrendelete A m. kir. [...] ³³

A felmérési tisztviselők és díjnokok törzskönyvi lapjai, illetve az előbbieket szolgálati és minősítési táblázatai szükség szerű helyes vezetése iránt s a rendelkezésekben az önértőleg teljesítendő bejegyzésekre való fölösleges utalás mellőzhetővé tétele végett a következőket rendelem:

Felmérési tisztviselők és díjnokok törzskönyvi lapjaiban az illetőket érdeklő összes jelentősebb adatok, intézkedések pontosan nyilvántartandók, illetve rendszeresen bevezetendők.

Irányadóul szolgáljon erre nemcsak az azokban meglévő rovatos előírás, hanem mindenekfelett azon szempont, hogy a törzskönyvi lap az illető szolgálatának teljes mutatólapja.

Bejegyzendő tehát az illető szolgálata tekintetéből a rovatos előíráson felül egyéb intézkedés is, mint: szolgálati elismerés, észrevétel, bírságolás, kiigazítási költségekben való elmarasztalás, különleges megbízás, ennek tartama, rendkívüli illetmények stb. A felmérési hivatalok által saját hatáskörben történt rendbírságok és egyéb jelentősebb intézkedések ugyancsak bejegyzendőek.

Ha a bejegyzésekre rovat vagy hely rendelkezésre nem állna, akkor a bejegyzések a második és harmadik oldal közé beragasztott fehér papírlapon eszközözendők.

A törzskönyvi laptól mint mutatólaptól a tisztviselőkre nézve vezetendő szolgálati és minősítési táblázat érdemben eltér azáltal, hogy rovataiba való szabályszerű bejegyzéseken felül a „Jegyzet” rovatba a minősítéssel kapcsolatos jellemzésen felül csak a jogerős fegyelmi határozatok s ezek esetleges törlései jegyzendőek be, míg a közigazgatási úton történt megtorló intézkedések stb. bejegyzése itt mellőzendő.

Megjegyzem azonban, hogy az utóbb említett táblázatok második oldalán az alkalmaztatás, kinevezés, magasabb illetmény utalványozáson felül az áthelyezések is az új illetmények feltüntetésével bejegyzendőek, továbbá hogy áthelyezés

³² Rendeletek, 1870–1897. 3.

³³ A címzetti kör a szövegben nincsen megadva, vagy az 1., vagy a 3. közölt rendelet címzetti körével azonos.

esetén a harmadik oldalon minősítés akkor is teljesítendő, ha a rend szerinti minősítéstől huzamosabb idő (több hónap) eltelt, avagy az utolsó minősítés máskülönben is módosítást kíván.

Úgy a törzskönyvi lapba, mint a szolgálati és minősítési táblázatba a szükséges bejegyzések itteni rendelkezés nélkül teljesítendők.

Hivatalfőnökök törzskönyvi lapjai, valamint szolgálati és minősítési táblázatai a Pénzügyminisztériumban vezetettek, s ezért, ha tisztviselő hivatalvezetéssel megbízatik, szóban forgó lapja és táblázata rendszerint hivatali elődje által lezárt borítékban késedelem nélkül felterjesztendő.

A tisztviselőknek és díjnokoknak áthelyeztetése alkalmával törzskönyvi lapjaik, valamint szolgálati és minősítési táblázataik az illető hivatalnak azonnal átadandók, nyugdíjazás, szolgálatbóli kiválás, elhalálozás eseteiben pedig a Pénzügyminisztériumnak felterjesztendők.

Egyebekben a törzskönyvi lapok vezetését szabályozó 1877. évi 20657. és 1891.³⁴ évi 99466. számú, a szolgálati és minősítési táblázatokat illetően az 1899. évi 46640. és 1907. évi 3868. szám alatt kiadott rendeletek határozmányai pontosan betartandók.³⁵

Díjnokokról külön törzskönyvek s az illetékes számvevősegnél állománykönyv vezetését, illetve e végből alkalmazásba vételnél előírt törzskönyvi lap felterjesztését illetően, a ..... az 1898. évi 927/PM számú körrendeletre (PK 1898. évf. 14. szám) utalom.

A törzskönyvi lapok általában a D. 48., díjnokokra nézve külön III. 28–29., illetve 67–68. számú, míg a szolgálati és minősítési táblázatok V. 84., illetve Horvát-Szlavónországokban V. 86–87. rakt. számú nyomtatványon állítandók ki.

Mindezek helyes ellátásáért az illető hivatalfőnökök személyesen felelősek.

Budapest, 1910. december 19.

A miniszter megbízásából
Benkó [Gyula]
miniszteri tanácsos

MNL OL, S 92 No. 23/4. Rendeletek gyűjteménye, 1909–1911. fol. 380–381.

3.

A Magyar királyi Pénzügyminisztérium 130.846/1910. számú rendelete A m. kir. .... felmérési felügyelőségnek

Az 1898. évi május 16-án 927/PM szám alatt kelt körrendelet (lásd Pénzügyi Közlöny 1898. évf. 14. számát) és az 1910. évi december hó 19-én 141.101. szám alatt kelt rendelet kapcsán meghagyom a [felmérési felügyelőségnek], hogy a jelenleg alkalmazásban álló felmérési, műszaki, irodai és irodai díjnokok törzskönyvi lapját a III. számú nyomtatvány felhasználásával (amennyiben eddig el nem készült és fel nem terjesztett volna) három (3) példányban azonnal állítsa ki, annak két (2) példányát ide terjessze fel, harmadik példányát pedig saját használatára tartsa vissza.

Előfordult szabályellenes eljárás megszüntetése végett pedig figyelmeztetem a [felmérési felügyelőséget], hogy díjnokokkal csakis kétheti szolgálat után tetesse le a hivatkozott körrendelet B mintája szerinti fogadalmat.

Ezt a fogadalmat két példányban állítsa ki, egyik példányt a fogadalmat tevőnek kézbesítse, másik példányát pedig a saját használatára ott visszatartott törzskönyvi laphoz csatolja.

Ha az alkalmazásba vett díjnok az állami szolgálat más ágazatából lép át az országos kataszteri felmérés szolgálatába, és előbbi szolgálatában már fogadalmat tett: újabb fogadalmat letételét mellőzze, de ezen körülményt az illető törzskönyvi lapjának megfelelő rovatába jegyezze be, a fogadalmat már korábban történt letételét pedig jelentse fel.

Budapest, 1911. január 11.

A miniszter megbízásából
Antalfy [Andor]
penzügyi főtanácsos

MNL OL, S 92 No. 23/4. Rendeletek gyűjteménye, 1909–1911. fol. 386.

34 Helyesen: 1892.

35 Az egyes rendeletek megjelenési helye: 20657/1877.: *Rendeletek, 1870–1897.* 4–5.; 99466/1892.: *Rendeletek, 1870–1897.* 23–24. 46.640/1899.: szövege nem ismert; 3868/1907.: vö. az 1. most közölt rendelet.

CSIMA PÉTER

Jászsági határdombok kutatása a kataszteri térképek segítségével

Jászsági települések kultúrtörténeti értékeinek felmérése során találtam rá Jászdózsa település 1884-ben készített kataszteri birtokvázlatára, amelyet sok, helyi védelemre javasolt tájelem azonosításához és korának meghatározásához tudtunk használni.¹ Ekkor feltűnt, hogy a kataszteri térkép a terepi felmérés során megtalált 13 határdomb mellett nagy számban jelöl további határdombokat. Ez a felfedezés indított a határdombok módszeres kutatására, amit részlegesen további hat jászsági településre is kiterjesztettem. A téma teljes feltárását azonban eddig csak Jászdózsan végeztem el.

A kutatás egyéb térképi háttere

Megvizsgálva a katonai felmérések Jászdózsát ábrázoló szelvényeit, azt tapasztaltam, hogy azok nagyon kevés információt adnak a határjelekről. Az első katonai felmérést néhány évvel követően készítette el Bedekovich Lőrinc (1751–1823) a Jászság vízrajzi térképét, amelyen viszont nagy számban feltüntette a határjeleket, ezért azt jó kiindulási-összehasonlítási alapnak tekinthettem.² Ez a térkép a legkorábbi bizonyítéka annak, hogy az 1745. évi redemptio után valamennyi jászsági település összes határán végig, nagy számban állítottak határjeleket. Bedekovich tájvizsgálata azonban sajnos nem terjedt ki Jászdózsa teljes közigazgatási területére, ezért ott csak részadatot kaptam. A teljes közigazgatási határra vonatkozó teljes információt elsőként az 1852-ben készített „ideiglenes felmérés”, majd azt követően az 1884. évi kataszteri birtokvázlat adott.

Határjelek

A középkor óta a birtokot védő határjelek egyik típusát alkotják a földből készített határjelek, amelyeknek az alkalmazása elsősorban a sík felszínű Alföldön terjedt el. Leggyakoribb megnevezésük határdomb, határhalom, régebben egyes vidékeken zsombék, hant, komp vagy homp.³ A Jászságban a nagyméretű, akár természetes eredetű, akár ember által létesített nagyobb magaslatokat halomnak, az árkokat, töltéseket, valamint a földből készített határjeleket egyaránt „hányásnak” nevezték.⁴ Ugyancsak hányásnak nevezték magát a műveletet, azaz a földből készített határjelek készítését. Amint az ország más részein, a Jászságban is szokás volt a határjelet egyszerűen határnak hívni. Ahhoz tették hozzá jelzőként az anyagát és nevezték kőhatárnak, hányt határnak vagy határhányásnak. A 18. század végére az Alföld középső részén elhelyezkedő Jászságban is a föld határjelek váltak elsődlegessé a településeket elválasztó határvonalakon.

Határjelek Bedekovich Lőrinc térképén

Bedekovich Lőrinc, a Jászkun kerület mérnöke által 1791-ben készített, a Tarna és a Zagyva által érintett jászsági településeket ábrázoló, igen részletes és különösen szép kivitelű – összesen 31 szelvényből álló – kéziratos térkép öt szelvényen 24 km-t ábrázol Jászdózsa 32 km hosszú határából. A dózsai határon 97 határdomb jele látható. A térkép Jászdózsa–Jászapáti–Jászájkóhalma sarokpontját ábrázoló részlete látható az 1. képen.

- 1 CSIMA PÉTER–MÓDOSNÉ B. ILDIKÓ: *Jászdózsa kultúrtörténeti egyedi tájértékeinek katasztere*. Kézirat. BCE Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék. Bp., Jászdózsa, 2010.
- 2 BEDEKOVICH LŐRINC: *XXXI. mappae signanter praecipue fluviorum Zagyva, et Tarna, a possessionis Boldog et Dósa inchoando ...* [1:14 400], 1791 IX–XIII. szelvények. Magyar Nemzeti Levéltár (= MNL) Heves Megyei Levéltára (HML), Térképtár, Heves T 120.
- 3 TAKÁCS LAJOS: *Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon*. Bp., 1987.
- 4 FODOR ISTVÁN FERENC: *Jákóhalma története*. Jászberény, 2008.

Határjelek a katonai felmérések térképein

Az első katonai felmérés Jászdózsát ábrázoló, 1783-ban készített két szelvénye három dózsai határdombot jelöl halomként [☼], ebből egyet a Dózsa–Jákóhalma, kettőt a Dózsa–Apáti határon. Megyehatárként ábrázolva megjelenik a Dózsa–Tarnaörs határvonal, részben a maitól eltérően.⁵

A második katonai felmérés 1860–1861-ben készített két térképszelvénye nem tüntet fel határdombokat Jászdózsan.⁶ Egyedül a déli, jákóhalmi határvonalon lévő „Szerelem határ” látható a szokásos halom-jellel [☼] és felirattal is. Ez a viszonylag nagyméretű halom azonban feltehetően eredetileg nem határjel volt, másodlagosan válhatott azzá. A Dózsa–Apáti határ dózsai oldalán helynévként szerepel a „Kőhatár-lapossa”. Az első katonai felméréstől eltérően ez a térkép nem jelöli a megyehatárt, a településhatár jelentős szakaszán viszont folytonos vonallal ábrázol határjáró dűlőutat.

A harmadik katonai felmérés 1883-ban készült két térképszelvénye összesen négy dózsai határdombot tüntet fel, valamennyit a délnyugati sarokhatár környékén (2. kép).⁷ Közülük hármast dombként jelöli a Dózsa–Árokszállás–Jászberény sarokpontot. Szövegesen nem ad meg egyetlen határnevet sem. Végig jelö-

li viszont körben a határon vezető dűlőutat vagy árkot, illetve a Dózsa–Tarnaörs településhatáron az azzal egybe eső megyehatárt is. A térkép négy háromszögletes pontot ábrázol a határon, a hozzájuk tartozó magassági adattal – azok feltehetően mind határdombra helyeztek voltak. Közülük az egyik a ma is meglévő régi földmérési jel a Dózsa–Apáti határon, a vasútvonaltól északra lévő határdombon.

Határjelek Jászdózsa 19. századi kataszteri térképein

A Jászdózsáról 1852-ben, mindössze három évvel a szabadságharc leverését követően 1:7200-as méretarányal készített ideiglenes felmérés térkép-vázlatán 140 határdomb látható.⁸ Az egyébként viszonylag kevés adatot tartalmazó, a belterületet üresen hagyó térkép különös alapossággal ábrázolja a határvonalat és a határjeleket (3. kép). A határdombokat λ jellel tünteti fel. A sarokhatárokon is csak egy-egy dombot jelöl – a dózsait – a nyilvánvalóan akkor is ott lévő háromból. A határdombok közötti távolság általában a 30 bécsi öl többszöröse (2x, 3x, 4x, 5x 30 öl stb.) – a leghosszabb a 13 x 30, azaz 390 öl (740 méter) távolság. A térkép a határon – a felmérési utasításban előírt jelkulcsnak megfelelően végig folytono-

■ 1. Jászdózsa–Jászapáti–Jászkóhalma sarokpont Bedekovich Lőrinc térképén. XII. szelvény, részlet (MNL HML, Térképtár Heves T 120.)

■ 2. Jászdózsai határdombok a harmadik katonai felmérésen. 15/XXII. szelvény, részlet

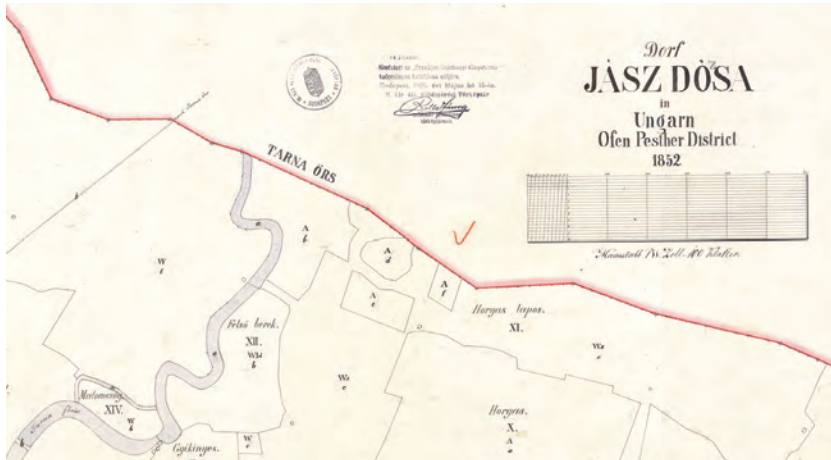
5 Az első katonai felmérés. Bp., 2004. DVD-ROM. XVIII. oszlop XVIII–XIX. szelvények.

6 A második katonai felmérés. Bp., 2005. 1 DVD-ROM. XXXVI. 49., 50. szelvények.

7 A harmadik katonai felmérése, Osztrák-Magyar Monarchia. Bp., 2007. DVD-ROM. 15. sor XXII. oszlop.

8 KORPONAY IMRE: *Dorf Jász Dósa in Ungarn Ofen Pesther District*. [1:7200]. 1852. Országos Széchényi Könyvtár (= OSZK), Térképtár, K 601 A-1-5.

9 PÁLYI ZSÓFIA KATA: A kataszteri térképek 1869. évi jelkulcsa. *Catastrum*, 1. (2014) 3:19–23.

■ 3. Határdombok Jászdósa–Tarnaörs határán az 1852. évi ideiglenes kataszteri térképen, részlet (OSZK, Térképtár K-601 A 2)

san behúzott vonalon⁹ – pontokkal jelöli a 30 öles távolságokat.

Az 1884-ben, azaz a harmadik katonai felméréssel csaknem egy időben készült, a belterületet és a birtoktagokat is részletesen bemutató kataszteri birtokvázlat¹⁰ összesen 138 határdombot tüntet fel [☼ jellel] a település határán. Valamennyi határdomb településenként újra kezdve számozott (4. kép), a sarokhatárok azonban nem számot kaptak, hanem „JD” betűjelet (5. kép). A számozások az apáti határvonalon az óramutató járásával megegyezően, a többi határon azzal ellentétes irányba növekvőek. A határdombok közötti távolságok egyes szakaszokon ugyancsak tovább osztottak, de már nem 30, hanem 10 ölenként. Ez a 10 öles jelölés azonban nem végig, csak a sar-

és a 47 negyedlapot Rusz Kornél szerkesztette, a keleti felét Mersich Ulászló segédmérnök mérte fel és az ottani 39 negyedlapot ő szerkesztette is. A nyugati rész szelvényein a határjelek egységesek, a 10 öles szakaszjelek pontosan kimértek, a keleti részen viszont a határjelek rajza hevenyészett, a 10 öles szakaszjelek elhelyezése kevésbé pontos. A keleti részen a 10 öles jelek közé, azok távolságát harmadolva, újabb pontjelek is felkerültek, ugyancsak pontos kimérés nélkül (5. kép).

A birtokvázlatot 1898-ban Glocker Ottó ellenőrizte és javította, a javítások azonban egyetlen határdombot sem érintettek. Piros tintával az új telekosztásokat és új épületeket rajzolta be, illetve beírta az időközben módosított helyrajzi számokat és új telektulajdonoso-

■ 4. 11–16-ig számokkal jelölt határdombok a jászárokszállási határon (Jászdósa birtokvázlata, 1884)

¹⁰ Jászdósa nagyközség Jász Nagy-Kún Szolnok megyében. Az 1–12., 14–15. és 20. szelvényt szerkesztette RUSZ KORNÉL, felvette MATEJOSKY[!] József; a 13., 16–19. és 21–27. szelvényt kiszámította és kirajzolta MERSICH ULÁSZLÓ; helyszínelte és a változásokat bemérte 1898-ik évben GLOCKER OTTÓ. [1:2880], 1884. A birtokvázlatot Jászdósa Község Önkormányzat Irattára őrzi, dr. Szerencsés István polgármester segítségével jutottam hozzá és készítettem másolatot a lapokról.

■ 5. Jászdózsa–Jászapáti–Jászkóhalma sarokhatár, három határdombbal, betűjelekkel és a határvonalon pontjelekkel (Jászdózsa birtokvázlata, 1884)

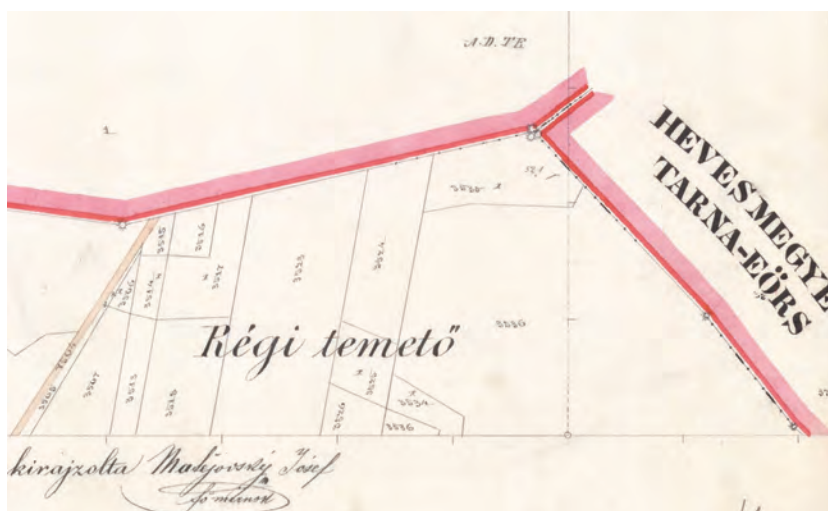
■ 6. Javításként beírt „J Dózsa község” felirat a „Hármashatár” felé vezető határvonalon (Jászdózsa birtokvázlata, 1884)

kat. Ekkor kerültek viszont a határon menő dűlőutakra a „J Dózsa község”, illetve „Jászdózsa község” feliratok, ami valószínűleg azért volt fontos, mert a határdombokat előzőleg több szakaszon pont az útra rajzolták (6. kép). A mai helyzet alapján az feltételezhető, hogy ezek a határdombok valóban a dűlőút vonalában álltak, amely azonban a falu felőli oldalról kikerülte a dombokat.

Az 1. táblázatban összegezve olvasható a Jászdózsa ábrázoló 18–19. századi térképeken bejelölt határdombok száma. Az adatok azt mutatják, hogy bár a nyugati határvonalon – feltehetően az országút szélesítése miatt – hat határdomb eltűnt, azok száma és helye egy évszázad alatt lényegesen nem módosult.

Összevetés a kataszteri térképpel

A kutatáshoz a birtokvázlatot használtuk segítségként, de az abból kapott adatokat össze-

■ 7. 37. és 38. határdomb Jászdózsa–Tarnaörs határán a kataszteri térképen (MNL OL, S 78 - 124. téka - Jászdózsa - 4.)

sze hasonlítottuk az ugyancsak 1884-ben készített kataszteri térkép adataival is.¹¹ Megállapítottuk, hogy a határdombokat illetően nincs jelentős eltérés a kettő között. Csupán két határdomb van a kataszteri térképen, amelyek nem szerepelnek a birtokvázlaton, a tarnaörsi határon lévő 37. és 38. számú (7. kép). Közülük a 37. számmal jelölt határdombot, valószínűleg utólag, ceruzával a birtokvázlaton is felrajzolták a határra, de mellé nem írtak számot.

11 Jászdózsa nagyközség Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében. [1:2880]. 1884. 27 szelv. MNL Országos Levéltára (= OL), S Térképtár, Kataszteri gyűjtemény S 78 Kataszteri térképek (= S 78) 124. téka - Jászdózsa - 1–28.

Határos települések	Határdombok száma		
	1791 Bedekovich L. vízrajzi térképe	1852 ideiglenes felmérés	1884 kataszteri birtokvázlat
Jászdózsa–Jászapáti*	5	24 + 2 sarok	24 + 2 sarok
Jászdózsa–Tarnaörs*	25	35 + 2 sarok	36 + 2 sarok
Jászdózsa–Jászárokszállás*	13	24 + 2 sarok	18 + 2 sarok
Jászdózsa–Jászberény	25	24 + 2 sarok	24 + 2 sarok
Jászdózsa–Jászfákóhalma	33	31 + 2 sarok	31 + 2 sarok
ÖSSZES HATÁRDOMB sarokhatárokat csak egyszer számolva	97	138 + 5 sarok = 143	133 + 5 sarok = 138

■ 1. táblázat. A jászdózsai határdombok száma a 18–19. századi térképeken (* részlegesen ábrázolva)

A határdombok elhelyezése

A kataszteri felmérések térképei azt mutatják, hogy a határdombokat elsősorban a határvonal töréspontjain, az állandó vagy időszakos vízfolyások, illetve a holtágak egyik vagy mindkét partján, valamint a településközi utaknak és a helyi dűlőutaknak a határhoz érkezési pontjainál készítették. Mivel a vízjárta területen természetes magaslatok, kisebb-nagyobb halmok is voltak, amelyek szerepet kaphattak a két település közötti határ kijelölésekor, feltételezhető, hogy azok magasztásával is készítették határdombokat. A 19. században a határvonal nagy részén – lehetséges, hogy teljes hosszában – szekérral járható dűlőút vezetett. A nyugati határt részben a Berény–Árokszállás közötti, Jászberényt Gyöngyössel összekötő országút jelentette, amely

■ 8. A birtokvázlaton 8-as számmal jelölt határdomb a Jászdózsa–Jászapáti határon

valószínűleg már a középkorban is létező, fontos kereskedelmi út nyomvonalán haladt. Északon, a jászárokszállási határon és keleten, a jászapáti határon viszont valószínűleg határjáró útként jöttek létre a ma is meglévő, többnyire gyepes dűlőutak. A Dózsa–Berény–Jákóhalma sarokhatárt eredetileg a Kisárok mellett jelölték ki, és egy szakaszon a jákóhalmi határ vonala követte is azt. A Kisároknak a Jászdózsát érintő egykori szakasza azonban mára gyakorlatilag teljesen eltűnt. Ezért a Dózsa–Jákóhalma közötti határ egy részen menő dűlőút is határjáró útnak tekinthető.

Mi látható ma is a kataszteri térképeken ábrázolt határdombokból?

A 32 km hosszúságú jászdózsai határvonalon jelenleg 34 határdomb lelhető fel. A fél mé-

■ 9. A birtokvázlaton 3-as számmal jelölt határdomb Jászdózsa–Jászapáti határon (Jászdózsa birtokvázlata, 1884)

■ 10. A birtokvázlaton 16-os számmal jelölt, ovális alaprajzú határdomb Jászdózsa–Jászapáti határán

ter magas, kör alaprajzú, valójában csak egydombos „Hármashatár” a Jászdózsa–Tarnaörs közötti határ keleti sarokpontja és egyben a Jászdózsa–Jászapáti határ északi sarokpontja. A „Hármashatár” a dózsai lakosok által ma is ismert és használt helynév. A megnevezés az öt sarokhatár közül egyedül a Jászdózsa–Tarnaörs–Jászapáti sarokra vonatkozik. A Hármashatáron kívül öt határdomb található északon Tarnaörs felé. Keleten, a Jászdózsa–Jászapáti határon, annak két végpontját lezáró két „hármashatáron” kívül hat további határ-

■ 12. „KF” betűkkel jelölt oszló a 16. sz. határdombon

■ 11. Jászdózsa–Jászapáti határszakasz a 16-os számú határdombbal és háromszögelési ponttal (Jászdózsa birtokvázlata, 1884)

domb van. A Vámosgyörk–Jászapáti vasútvonaltól északra lévők mind viszonylag nagyméretűek, magasságuk 1,5–2 méter, alaprajzuk pedig elnyújtott ovális (8–9. kép).

A vasútvonalhoz legközelebb meglévő határdomb (10. kép) tetején szabályos hasáb alakú, terméskőből faragott földmérési jel van, „KF” bevéséssel. Eredete nem ismert, hasonló tudomásom szerint eddig nem írtak le az országban. Az 1884. évi kataszteri térkép háromszögelési pontot jelöl ezen a helyen, a 16-os számú határdomb jelét négyszöggel keretezve

■ 13. Gúla (tripód) határdombon a Jászdózsa–Jászapáti határon

■ 14. Jászdózsa–Jászfákóhalma, határdomb a Holt-Tarna mellett

(11. kép). Birtokjelként elhelyezését kizárja az, hogy a betűjel a határvonal felé mutat, nem Jászdózsa vagy Jászapáti felé. Ugyancsak birtokhatár jelet kizáró tényező, hogy a jászsági településeken – így sem Jászdózsan, sem a szomszédos Jászapáti – soha nem voltak nagybirtokosok. Azt feltételezem, hogy a követ a kataszteri felméréshez – 1852-ben vagy 1884-ben – helyezték el, a „KF” betűk (12. kép) pedig talán a „Kataszteri Felmérés” kezdőbetűi lehetnek.

A vasútvonaltól délre lévő határdombon régi földmérő gúla áll (13. kép). Felállításának időpontja nem ismert, a térképek nem jelölik.

Délen, Jászdózsa–Jászfákóhalma határán a ténylegesen is háromdombos Apáti sarkon kívül még három határdomb van. Közülük az egyik a 19. században, így a birtokvázlaton is, még a Dózsa–Berény–Jákóhalma sarokpontot

■ 15. A Szerellem-halom Jászdózsa–Jászfákóhalma határán

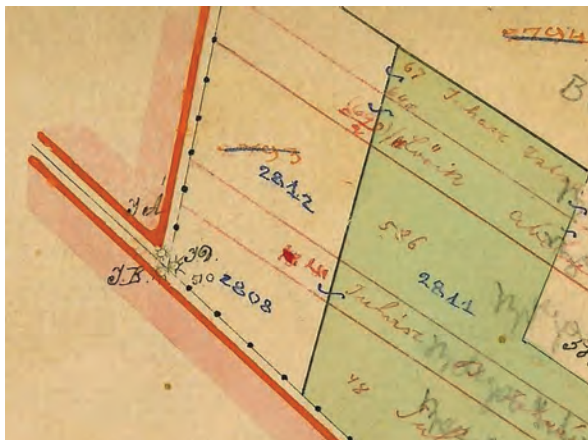
jelölte. A 20. századi topográfiai térképek szerint azonban ez a sarokpont mára kissé nyugatra eltolódott. A határdomb sérült, valószínűleg amiatt, hogy a mellette menő földút nem volt eléggé széles a nagy munkagépek elhaladásához. A Holt-Tarna mellett található Jászdózsa egyik legszebb határdombja, szabályos kör alaprajzzal, ép felszínnel és ösgyep borítással (14. kép). A következő meglévő határdomb a második katonai felmérésen Szerelem-határnak nevezett, a birtokvázlaton 22-es számot kapott és „Szerellem halom”-ként megnevezett határpont, amely kb. négyméteres magasságával kiemelkedik a határdombok közül (15. kép).

Érdekessége, hogy a domb középvonalában a tetejére is felvezető árok található, az adott határszakaszon húzódó keskeny árok folytatásaként. Az 1884. évi birtokvázlaton ez az egyetlen határdomb, amely feliratként nevet is kapott (16. kép). A Szerellem-halom megnevezés azonban mára feledésbe merült Jászdózsan. A Jászdózsa–Jászberény határvonalon a Dózsa–Berény–Árokszállás sarokhatáron csak a ma is meglévő, a birtokvázlaton (17. kép) a települések kezdőbetűivel jelölt, hármass földhányást (18. kép) követő három határdomb maradt meg. A 24 határdombból 21-et beszántottak a nagytáblás művelésre áttéréskor. De nemcsak ott hiányoznak, ahol a szomszédos földeket egy táblába összeszántották, hanem ott is, ahol a mezsgyék megőrződtek.

Jászdózsa és Jászárokszállás között 15 határdomb található, ebből 12 északon és három

■ 16. A „Szerellem halom”-nak nevezett 22-es számú határdomb a birtokvázlaton

■ 17. Három határdombos sarokhatár ábrázolása Jászdózsa birtokvázlatán

■ 18. Hármas határdomb a JD, JB, JA betűkkel jelölt sarokhatáron

■ 19. A birtokvázlaton 13-as számmal jelölt, köves határdomb Jászdózsa–Jászárokszállás határán

■ 20. A Jászdózsa–Jászapáti határon menő dűlőút a birtokvázlaton 16-os számmal jelölt határdomb Jászdózsa felőli oldalán

nyugaton. Különleges határjelnek számít az alacsony földhányás tetején, viszonylag nagyméretű terméskövel jelölt erdőszéli határdomb (19. kép).

A határdombok jelenlegi állapota

A ma meglévő határdombok többsége szabályos kör alaprajzú, átmérőjük az alapnál 2-4 méter, magasságuk 0,5-2 méter közötti. A nedvesebb határrészekén lévők teljes felületükön gyepesek. Az ősgyep borítás azt bizonyíthatja, hogy több száz éven keresztül gondozták, kaszálták és néhol talán legeltették is juhokkal a dombokat. A Jászdózsa–Jászapáti határon lévők ovális alaprajzúak, ami nem kivételes forma, mert az országban máshol is készítettek ovális határdombokat. Hosszabbik tengelyük

mutatja a határ irányát. A határvonalon menő dűlőutaknak is (pl. 20. kép), fontos szerepük volt a határjelek gondozásában, ellenőrzésében. A birtokvázlat térképei is ezt támasztják alá azzal, hogy az 1898. évi javításkor feljegyezték azokra, hogy a község tulajdonai. Ahol ezek a határ-utak a mai napig megmaradtak, ott a mellettük lévő határdombok is nagyobb számban maradtak fenn.

A határdombok egy részén, főleg a keleti oldalon – feltehetően csak a 20. században – megtelepedett és jelenleg is spontán terjed az akác, amit a homokos területek határútjai mellett tudatosan is telepítettek. Példa erre a Jászapáti határon menő dűlőút külső oldalán ültetett, láthatóan gondozott akácfasor (21. kép). Az 1884. évi kataszteri felmérést követően valószínűleg már egyszer sem újították

Határos települések	Határjelek száma	Ebből sarokhatár (összesen 3)
Jászdózsa–Jászapáti	6 + 2 sarok	Dózsa–Apáti–Tarnaörs Dózsa–Jákóhalma–Apáti
Jászdózsa–Tarnaörs	5 + 1 sarok	Dózsa–Apáti–Tarnaörs
Jászdózsa–Jászárokszállás	14 + 1 sarok	Dózsa–Berény–Árokszállás
Jászdózsa–Jászberény	3 + 1 sarok	Dózsa–Berény–Árokszállás
Jászdózsa–Jászejákóhalma	3 + 1 sarok	Dózsa–Jákóhalma–Apáti
ÖSSZESEN (a sarokhatárokat csak egyszer számolva)	31 + 3 sarok = 34	

■ 2. táblázat. A jászdózsai határdombok száma 2011-ben

■ 21. Dűlőútírfásítás akácfával Jászdózsa–Jászapáti határán

meg a határdombokat, a korábban rendszeres határjárások elmaradtak. A pontos felmérés alapján készített térképek korában a határjelek elvesztették határjelölő, határőrző jelentősé-

güket. A 2011-ben folytatott terepi kutatáskor megtalált határdombok számát a szomszédos települések szerint bontva összefoglalóan mutatja be a 2. táblázat.¹²

Összegzés

A kataszteri felmérés térképeinek áttekintése és elemzése azt támasztja alá, hogy a 32 kilométer hosszú jászdózsai határvonalon minden irányban sűrűn elhelyezett határdombok évszázadokon keresztül őrizték a falu földjét, a lakosság rendszeresen gondozta azokat. A hagyományokkal kevésbé törődő 20. századi településfejlesztés és tájalakítás viszont már nem tartotta fontosnak a gyakorlati jelentőségüket veszített határjelek megővését. Így a kataszteri birtokvázlaton ábrázolt 138 határdomb többsége mára eltűnt. A napjainkig megőrződött régi határdombok a 18–19. századi településtörténet és tájhasználat különleges, országon is ritka emlékei. Megőrzésüket segítheti a településen 2011-ben fellelt 34 határdomb elhelyezkedésének és főbb jellemzőinek leírása. A kutatás azt bizonyította, hogy a kataszteri felmérések térképei jól hasznosíthatók a kultúrtörténeti táj emlékek vizsgálatához, alapul szolgálhatnak a tájvédelmi intézkedésekhez.

12 CSIMA PÉTER: Jászsági határjelek – a tájtörténet emlékei. *A táj változásai a Kárpát-medencében. Történelmi emlékek a tájban.* Szerk.: Fülek György. A IX. Táj-történeti Konferencia kiadványa. Keszthely, 2012. 104–109.

IVÁN GYULA

Napjaink katasztere

A „klasszikus” kataszter elsősorban az ingatlanok adóztatásának céljából jött létre a világ számos országában, míg az ingatlanokon lévő jogok (tulajdon, hasznélvezet, szolgalm, jelzálog) nyilvántartását egy, a katasztertől elkülönülő szervezet (a német típusú rendszerekben a telekkönyv) vezette. A kataszter mindig az államigazgatás részét képezte (mert az adóztatás volt a legfőbb cél), míg a telekkönyv az igazságszolgáltatás része volt (a bíróságok alá tartozott). Ez a klasszikus felosztás számos országban napjainkban is megtalálható (pl. Ausztria, Németország, Dél-Korea).¹

A kataszter és az ingatlanokhoz tartozó jogok nyilvántartása azonban minden országban „összenőtt”, hiszen egyik sem tud igazából létezni a másik nélkül. Éppen ezért érdemes a kataszter kapcsán néhány szót szólni a különböző ingatlan-nyilvántartási rendszerekről.

A világ ingatlan-nyilvántartási rendszerei nagy általánosságban két csoportba sorolhatók:

- a szerződés-, okiratalapú és
- a jogcím-, bejegyzésalapú rendszerbe.

A szerződés-, okiratalapú ingatlan-nyilvántartásban (angolul deed registry) magát a közjegyző által hitelesített szerződést – amely egy különálló tranzakciót ír le – rögzítik a nyilvántartásban. Mivel magát a szerződést nem vizsgálják, így nem bizonyítható annak jogszerűsége. Ezt a rendszert használják azon országok, amelyek jogrendszere a római jogon alapul (pl. Franciaország, Spanyolország, Hollandia). A szerződésalapú rendszereket negatív vagy passzív rendszereknek nevezhetjük, mert a szerződésből eredő jogokat nem garantálják.

A jogcím-, bejegyzésalapú rendszerekben (köztük hazánkban is) nem a különálló tranzakciót leíró szerződést, hanem annak jogi következményeit (tehát magát a jogcímet) rögzítik. A jog a jogcím bejegyzésével keletkezik. A jogcím alapú rendszereket három kategóriába szokták sorolni, a jogok térképi megjelenítése alapján:

- az angol csoport, amely nagyfelbontású térképeken alapul, azonban a határok topográfiai objektumokhoz csatlakoznak (pl. Anglia, Írország, Nigéria);
- a német/svájci csoport, amely elhatárolással meghatározott földrészeteket tartalmazó kataszteri térképeken alapul (pl. Magyarország, Németország, Egyiptom)
- és az ún. Torrens-csoport, amely az esetleges felmérési vázrajzok elvét használja.²

Jo Henssen javasolta a jogcím alapú rendszerek egy másik csoportosítását, amely szerint:

- a nyilvántartásba vett jogcímek állami-garantáltak-e vagy sem;
- a nyilvántartás javítható-e hiba, csalás vagy ellentétes birtoklás alapján;
- a térképi és felmérési, valamint a kezdeti felvétel módszerében lévő különbségek alapján.³

A jogcím alapú rendszerekben az állam aktív szerepet játszik, hiszen a tranzakciók dokumentumait (a szerződéseket) elemzi és az alapján hozza meg döntését, hogy az adott jogcím bejegyezhető-e vagy sem. Ezért a jogcím alapú rendszereket pozitív vagy aktív rendszereknek nevezik. Minél magasabb fokú az állami garancia, annál több elemzést kell végezni, amely

1 Németország 16 tartományra tagolódik, ebből három városállam (Berlin, Bréma, Hamburg). A tartományról tartományra különböző jogi szabályozás miatt így Németországban 13 különböző kataszter és telekkönyv található. Szövetségi szintű kataszterről és telekkönyvről nem beszélhetünk.

2 Sir Robert Richard Torrens (1814–1884) Dél-Ausztrália harmadik miniszterelnöke, aki bevezette az ún. Torrens-típusú ingatlan-nyilvántartást Dél-Ausztráliában.

3 HENSSEN, JO: Basic Principles of the Main Cadastral Systems in the World. FIG Commission 7 Working Group on „Cadastre 2014”. *Proceedings of the Seminar of Modern Cadastres and Cadastral Innovations, 16 May 1995, Delft, The Netherlands.*

nagyobb állami szerepvállalást jelent az ingatlan-nyilvántartási rendszerekben.⁴

Érdekesség: a fentiek elemzéséből kiderül, hogy pl. Angliának nincs a német hagyományok szerinti, kataszteri térképe, azonban az ingatlan-nyilvántartás enélkül is remekül működik.

Kataszter és ingatlan-nyilvántartás

Napjaink kataszterének és ingatlan-nyilvántartásának megértéséhez szükséges néhány alapfogalmat tisztázni.

Az *ingatlan-nyilvántartás* az az eljárás, amely hivatalosan bejegyzi a földhöz kapcsolódó jogokat az ingatlanokra vonatkozó közjegyzői okirat, szerződés (deed) vagy jogcím (title) alapján. Ez azt jelenti, hogy van egy hivatalos, ingatlanhoz kapcsolódó jogokat tartalmazó okirat (az ingatlan-nyilvántartás) vagy egy hivatalos, szerződéseket nyilvántartó okirat, amely egy adott ingatlan jogi helyzetének változásaira vonatkozik. Az ingatlan-nyilvántartás megadja a választ arra a kérdésre, hogy *ki és hogyan*.⁵

A *kataszter* egy adott ország vagy körzet ingatlanait tartalmazó és a határvonalait felmérésén alapuló, *módszeresen megszervezett nyilvános adatleltár*. Ilyen ingatlanok rendszerezett azonosítására megkülönböztető jelöléseket használnak. Az *ingatlan körvonalait és a földrészlet-azonosítót* általában együtt ábrázolják az ingatlan-nyilvántartással nagy méretarányú térképeken, és így leolvashatók a különböző ingatlanok természete, mérete, értéke mellett a jogok is, amelyek a földrészletekhez kötődnek. Megadja a választ arra, hogy *hol és mennyi*?⁶

Elemelve e két definíciót, megállapítható, hogy egy ingatlan-nyilvántartási rendszer akkor működik a legjobban, ha a fent feltett négy kérdésre egy szervezet tud válaszolni (ki, hogyan, hol, mennyi). A holland Kadaster (Hollandia kataszteri, ingatlan-nyilvántartási és térképészeti ügynöksége) erre a legjobb példa, amely 1832. évi alapítása óta mind az ingatlan-

nyilvántartás, mind a kataszteri térképezés feladatát ellátja. Ezt a rendszert hívjuk egységes ingatlan-nyilvántartásnak. Hazánk 1972-ben vezette be az egységes ingatlan-nyilvántartási rendszerét (a földhivatalok hálózatát), amely a világ második ilyen rendszere volt. A holland rendszertől eltérően azonban a hazai rendszer jogcímalapú, azaz a magyar állam garanciát vállal az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogcímekkel kapcsolatban.

Az 1980-as évek informatikai forradalma (pl. az olcsó személyi számítógépek megjelenése) a közigazgatást és ezen belül a katasztert és az ingatlan-nyilvántartást is elérte. Megjelentek az első adatbázis-kezelő rendszerek, jó környezetet jelentve az ingatlan-nyilvántartás jogi adatainak digitalizálásához és adatbázisba szervezéséhez. Velük együtt megjelentek a térképi információk digitalizálásához és kezeléséhez szükséges szoftverek, amelyek segítségével megkezdődött a geometriai adatok digitálissá alakítása is.

Az 1990-es években jelentek meg az első „olcsó”, személyi számítógépes környezetben működő térinformatikai rendszerek, amelyek lehetővé tették a geometriai (térképi) adatok összekapcsolását a jogi (ingatlan-nyilvántartási) adatokkal, beleértve azok integrált kezelését is.

Az informatikai forradalom következményeként számos – fejlett kataszterrel, ingatlan-nyilvántartással rendelkező ország, térség – szervezetileg is áttért az egységes ingatlan-nyilvántartás rendszerre (Skandinávia, Csehország, Szlovákia stb.). Természetesen a jogi és geometriai adatok integrált kezelése más országokban is, legalábbis műszakilag, megvalósult. Mára elmondható, hogy minden fejlett kataszterrel, ingatlan-nyilvántartással rendelkező ország a geometriai és jogi adatokat egy integrált informatikai rendszerben kezeli, még ha intézményileg el is különülnek (pl. Németország, Ausztria, Horvátország).

Az ingatlan-nyilvántartási és kataszteri rendszerek informatikai egységesítése más

4 Uo.

5 Uo.

6 Uo.

előnyökkel is járt. A korszerű térinformatikai rendszerekben már nemcsak a hagyományos, ingatlan-nyilvántartási adatokat lehet hozzákövetni a földrészletekhez, hanem egyéb, akár más forrásokból származó adatot is (pl. környezeti adatok, szocioökonómiai információk stb.). Ezáltal a 90-es évek végére megjelent a sokcélú (multipurpose) kataszter fogalma. Sőt, mára elmondható, hogy ha a nemzetközi irodalomban „kataszterről” írnak, azon az ingatlan-nyilvántartási és egyéb információkkal kiegészített katasztert értik. Írásom további részében ezt a megközelítést használom.

Kataszter és földügyi igazgatás

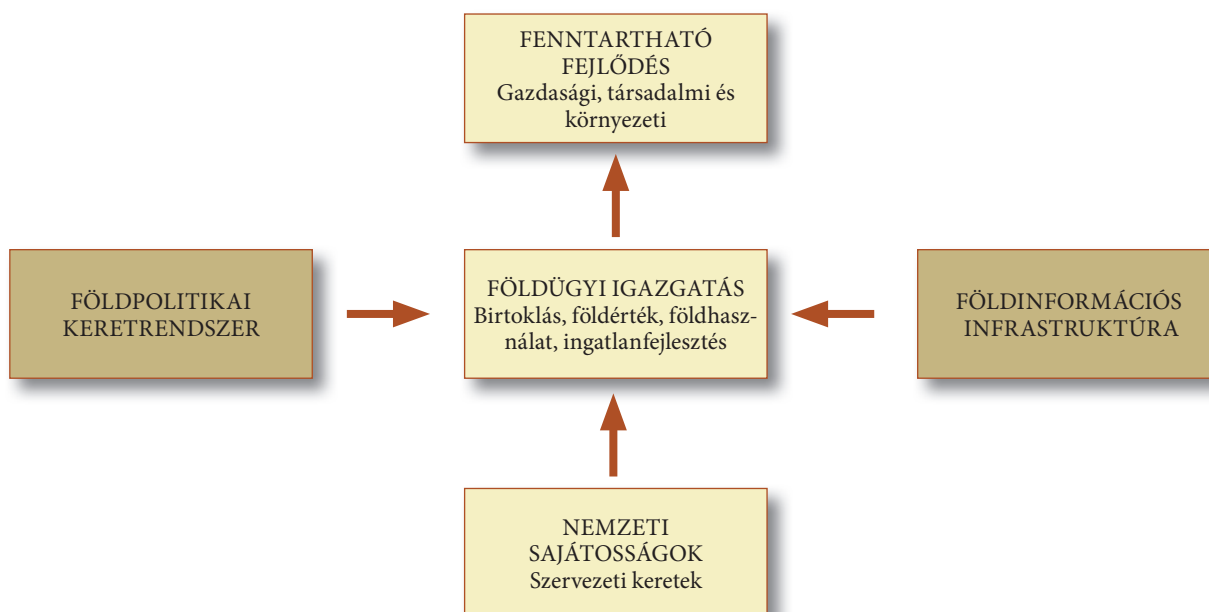
A földügyi igazgatás az egyik definíciója szerint „az emberek és a föld közötti kapcsolat információi meghatározásának, rögzítésének és terjesztésének folyamata. Lefed minden olyan földhöz és természeti erőforráshoz köthető tevékenységet, amely a politikai célok és a fenntartható fejlődés érdekében szükséges”⁷.

Nyelvi sajátosságok miatt a definíciót szükséges egy kicsit kifejteni. Az angol „Land” kifejezés jóval tágabb fogalmat jelöl, mint magyar megfelelője, a „föld”. Az angol beleérti ebbe az ingatlanokat, a környezetet és szinte mindent, ami a földfelszínhez tartozik.

A földügyi igazgatás szempontjából azonban a „föld” mint fogalom a következőket fedi le: „A Föld felszíne önmaga és minden tárgy, ami rajta van, hozzá van kapcsolva, vagy a felszín alatt található, beleértve az erőforrásokat és építményeket, valamint a tengeri környezetet.”⁸

A fenti két definícióból megállapítható, hogy a földügyi igazgatás jóval nagyobb szegmensét fedi le a közigazgatás, nemzetgazdaság tevékenységeinek, mint amit a magyar jogi környezet földügyi igazgatásként definiál (Vö. a 384/2016. /XII. 2./ Korm. rendelet az egyes földügyi eljárások részletes szabályairól).

A kataszter a földügyi igazgatásban kulcs szerepet játszik. Ennek kifejtése előtt azonban szólni kell a földügyi menedzsmentről mint

▪ A földügyi menedzsment rendszere⁹

7 ISO 19 152:2012 Szabvány: Land Administration Domain Model (Földügyi Igazgatási Modell).

8 WILLIAMSON, IAN – ENEMARK, STIG – WALLACE, JUDE – RAJABIFARD, ABBAS: *Land Administration for Sustainable Development*. Redlands, California, USA, 2010.

9 ENEMARK, STIG: Building Land Information Policies. *Proceedings of UN, FIG, PC IDEA Inter-regional Special Forum on the Building of Land Information Policies in the Americas*. Aguascalientes, Mexico 26–27 October 2004. (= ENEMARK, 2004)

egy magasabb szintű tevékenységről, amely nélkül a földügyi igazgatás jelentősége nem érhető meg.

A földügyi menedzsment felölel minden olyan, földhöz és természeti erőforráshoz köthető tevékenységet, amely a politikai célok és a fenntartható fejlődés érdekében szükséges, ezért a földügyi igazgatásnál jóval szélesebb fogalom. A földügyi menedzsment az erőforrások jó kihasználásának folyamatait össze-síti. A fenti komplex feladatkör miatt ehhez a tevékenységhez összetett (műszaki, természet- és társadalomtudományi) tudásbázisra van szükség. A földügyi menedzsment a földpolitikáról, a földhöz kapcsolódó jogokról, az ingatlanokról, a gazdaságról, a földhasználat ellenőrzéséről, a kapcsolódó szabályokról, azok nyomon követéséről, megvalósításáról és fejlesztéséről összegezve szól.

A földügyi menedzsment egyik alapegysége a földpolitikai keretrendszer. Minden országnak meg kell határoznia saját földpolitikáját. A földpolitikai keretrendszer tartalmazza a fenntartható mezőgazdaság, a települések, a gazdaságfejlesztés érdekében, a szegénység leküzdése ellen tervezett intézkedéseket, jogszabályokat és folyamatokat. Az ország föld-

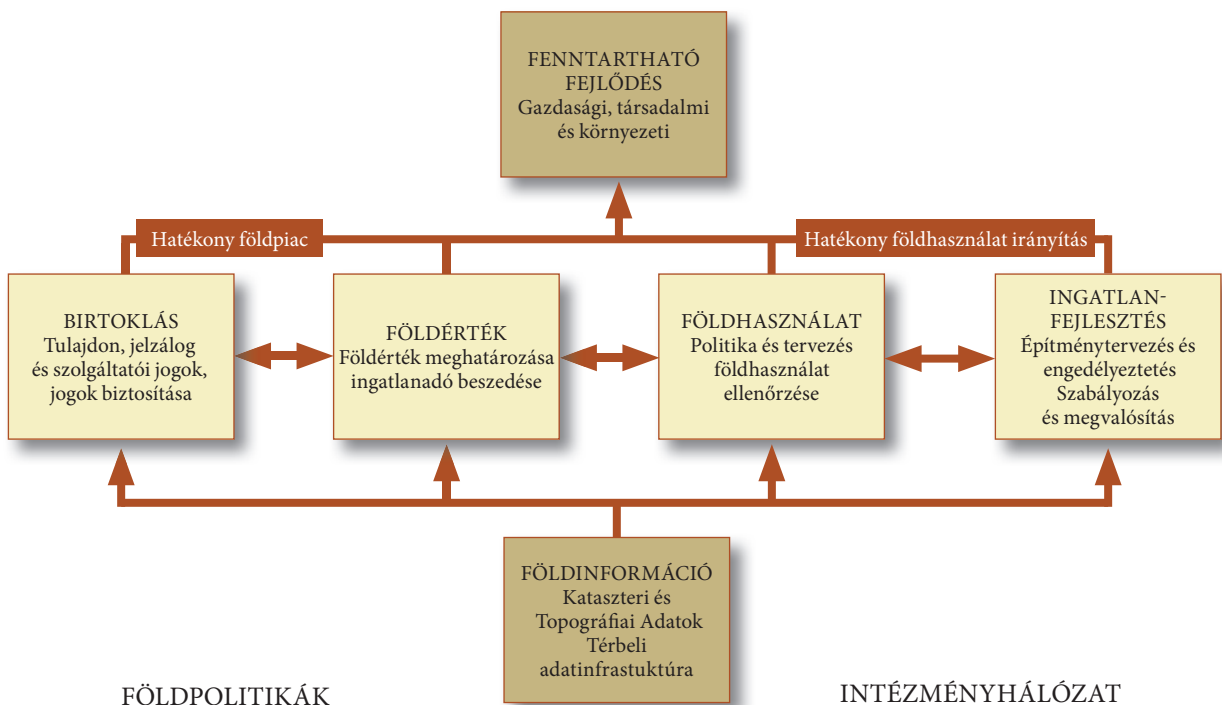
politikája csak akkor lehet sikeres, ha a kormányzat megfelelő (jogi, műszaki, társadalmi) szabályozásokkal valósítja meg azt, beleértve a föld gazdasági jelentőségének hangsúlyozását, a földhasználat és az ingatlanfejlesztés megfelelő szintű ellenőrzését.

A földügyi menedzsment alapvető eleme a megfelelő földinformációs infrastruktúra, amely az annak műszaki hátterét biztosító informatikai rendszerek összessége. A földinformációs infrastruktúra tartalmazza a kataszteri, topográfiai adatok összességét, lényegében a nemzeti téradat-infrastruktúra megjelenése a földügyi menedzsmentben.

Egy földügyi menedzsment rendszerében lényeges elem a nemzeti sajátosságok köre. Az adott ország földügyi hagyományai, megoldásai meghatározzák azt a szervezeti keretet, amelyben a földügyi menedzsment működik.

A földügyi menedzsment központi eleme pedig a földügyi igazgatás. A földügyi igazgatás az egész rendszer működtetéséért felel. A földügyi igazgatás a birtokláshoz, a földértékhez, a földhasználatához és az ingatlanfejlesztéshez kapcsolódó eljárások, intézmények összessége.

A földügyi menedzsment fenti rendszere

■ A földügyi igazgatás rendszere (ENEMARK, 2004)

– a földügyi igazgatással mint működtetővel a központban – megfelelő földpolitikai, szervezeti és földinformációs háttérrel hatékonyan tudja szolgálni a fenntartható gazdasági, társadalmi és környezeti fejlődés céljait.

A földügyi igazgatás rendszere elvileg nem, de a gyakorlatban négy független összetevőre bontható: a birtoklásra és a kapcsolódó jogi környezetre és folyamatokra, a földértékre, a földhasználatra és az ingatlanfejlesztésre.

A birtoklás azon eljárások és intézmények összessége, amelyeknek a feladata a földhöz kapcsolódó jogok rögzítése és biztosítása, a földrészlethatárok megállapítása, az ingatlanok vagy azok használatának átruházása eladás vagy bérlet útján, a hitelek védelme; a földrészlethatárokhoz és jogokhoz kapcsolódó döntések és viták kezelése. Ebből a meghatározásból látszik, hogy hazánkban a földhivatali intézményhálózat tevékenysége lényegében felöleli a birtokláshoz kapcsolódó feladatokat.

A földérték azon eljárások és intézmények összessége, amelyeknek a feladata a föld és az ingatlanok értékének meghatározása, beleértve a föld- és ingatlanadó meghatározását, azok beszedését és a földértékhez és adózáshoz kapcsolódó döntések és viták kezelését.

A földhasználat a földügyi igazgatás azon összetevője, amely egyesíti magában azokat az eljárásokat és intézményeket, amelyeknek a feladata a földhasználat ellenőrzése a föld- és rendezési politikák, valamint a földhasználati szabályozások figyelembevételével, országos és helyi szinten. A földhasználatnak ki kell kényszerítenie az érvényben lévő szabályozásokat a földet használóktól, valamint a földhasználattal kapcsolatos konfliktusokat is kezelnie kell.

Az ingatlanfejlesztés azon eljárások és intézmények összessége, amelyeknek a feladata új fizikai infrastruktúrák és közművek építése, a tervezett építmények kivitelezése, a kisajátítás, a földhasználatban bekövetkező változások irányítása építési, földhasználati és tervezési engedélyek segítségével, valamint a fejlesztési költségek elosztása.

A földügyi igazgatás alapja pedig a nemzeti

téradat-infrastruktúra, amely áthatja a teljes rendszert. Téradatok és térinformációs rendszerek nélkül a földügyi igazgatás egyik eleme sem üzemeltethető.

A földügyi igazgatás négy alapeleme kölcsönös függőségben van egymással. Az aktuális gazdasági és fizikai földhasználat befolyásolja a földértéket. A föld jövőbeni használata szintén hatással van a föld értékére, amelyet a rendezési tervek, az ingatlanfejlesztéshez kapcsolódó szabályozások, engedélyezési folyamatok határoznak meg. A földhasználati tervezés és politika pedig meghatározza az ingatlanfejlesztés irányait. A birtoklás, a birtokláshoz kapcsolódó jogok rögzítése és biztosítása pedig elengedhetetlen feltétele a teljes rendszer működésének, ugyanis ez biztosítja azt a megbízható háttérrel, amelyre az egész földügyi igazgatás rendszere épül.

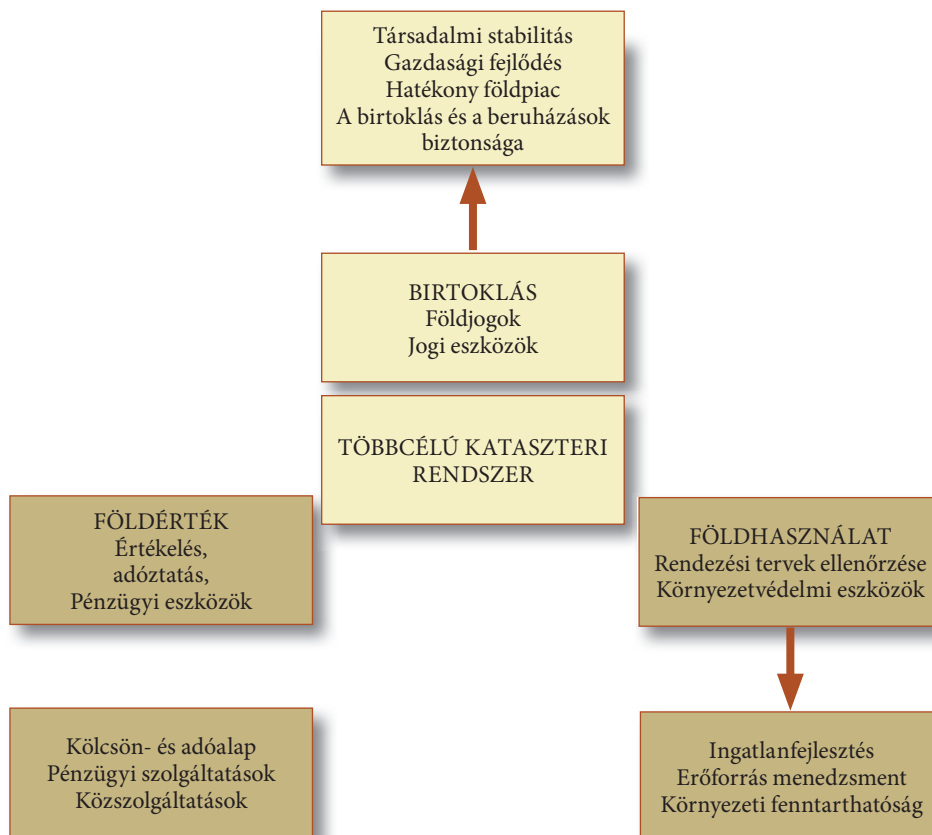
Egy jól működő földügyi igazgatási rendszerben az egyes intézmények felhatalmazása és felelősségi köre teljes mértékben tisztázott, a lehető legkisebb átfedés nélkül. Ez az intézményhálózat biztosítja a rendszer adminisztratív működését. A teljes rendszernek a szabályozásokon és azok végrehajtásán keresztül biztosítania kell a földpolitika megvalósítását.

A birtoklás és a kapcsolódó jogok rögzítése és biztosítása, valamint a jól megtervezett földértékelési rendszer együttese egy hatékony földpiac megvalósítását teszi lehetővé. A birtoklással kapcsolatos jogi biztonság, a földértékelési rendszer objektív érték meghatározása mindenekelőtt növeli a bizalmat, amely minden piac, így a földpiac hatékonyságának az alapja. A földhasználat ellenőrzése és az ingatlanfejlesztés együtt a hatékony földhasználat menedzsmentet szolgálja. Az ingatlanfejlesztés a tervezéssel, engedélyeztetéssel és megvalósítással, míg a földhasználat ezek megvalósulásával, ellenőrzésével, monitoringjával foglalkozik.

A hatékony földpiac- és földhasználat-menedzsment együttesen a fenntartható gazdasági, társadalmi és környezeti fejlődést szolgálja, amely a földügyi menedzsment célja is egyben.

A modern földügyi igazgatásban a többcélú kataszteri rendszernek kulcsszerepe van,

■ A többcélú kataszteri rendszerek kulcsszerepe a földügyi igazgatásban (ENEMARK, 2004)

hiszen elméletileg a birtoklás és a kapcsoló jogok rögzítésén és biztosításán kívül foglalkozik a földhasználattal és a földértékeléssel is, ezzel téve lehetővé a három rendszer integrációját egy pontban (ahogyan hazánkban is történik).

A többcélú kataszteri rendszeren alapuló földértékelés – a földadóztatáson keresztül – megfelelő pénzügyi eszközökkel biztosítja a közszolgáltatásokat, a pénzügyi szolgáltatásokat és a kölcsön- és adóalapok működését.

A kataszteri alapú földhasználat a rendezési tervek ellenőrzésével és környezetvédelmi eszközökkel járul hozzá az ingatlanfejlesztés, az erőforrás-menedzsment és a környezeti fenntarthatóság céljaihoz és politikájuk végrehajtásához.

A kataszteri alapokon történő birtoklás rendszere a földjogok és egyéb jogi eszközök segítségével biztosítja a társadalmi stabilitást, a gazdasági fejlődést, a hatékony földpiac megvalósulását, valamint a birtoklás és a beruházások biztonságát.

Kataszter és társadalom

Napjainkban megnőtt a térbeli helyzethez köthető információk (a továbbiakban téradatak) jelentősége. Ha figyelembe vesszük a járműnavigációt, az okostelefonok helymeghatározó képességeit, a különböző térbeli internetes alkalmazások népszerűségét (pl. Google Föld, Bing Maps stb.), illetve azok felhasználását (útvonaltervezés, közelben lévő elemek tematikus keresése), láthatjuk, hogy a téradatak az átlagember mindennapjainak részévé váltak, és segítségükkel jelentős idő- és költségmegtakarítás érhető el. Ezek az előnyök azonban nemcsak az egyén életében, hanem nemzetgazdasági, sőt az egész társadalom szintjén is megjelennek. A téradatak leghatékonyabb kihasználásához kormányzati, nemzetgazdasági és társadalmi szinten is össze kell hangolni a szükséges eszközöket, tevékenységeket.

A Nemzetközi Földmérő Szövetség – International Federation of Surveyors, az eredeti francia elnevezése, Fédération Internationale

des Géomètres alapján: FIG – ezt a ténytet felismerve, kezdeményezést indított el 2009-ben Térben Tudatos Társadalom (Spatially Enabled Society) címmel a Globális Téradat Infrastruktúra Szövetséggel (Global Spatial Data Infrastructure Association, GSDI), valamint az Ázsiai és Csendes-óceáni Térség Térinformatikai Infrastruktúra Állandó Bizottságával (Permanent Committee on GIS Infrastructure for Asia & the Pacific), amely az ENSZ támogatása alatt működik. A munkában a világ számos országából érkező, a téradatokkal foglalkozó szakértők vettek részt, ennek eredményeként 2012-ben a FIG és a GSDI közös kiadásában megjelent a „Spatially Enabled Society” (Térben Tudatos Társadalom, TTT) című kiadvány.¹⁰ A kiadvány a TTT jellemzőivel, annak szükségességével, illetve a megvalósításához szükséges alapelemek és eszközök jellemzőivel foglalkozik. A TTT létrehozásának alapvető paradigmája az, hogy „a társadalom valószínűleg kevésbé koncentrál a térbeli adatokra, azonban sokkal jobban érdeklődik az információk térbeli kezelésére”.¹¹ A FIG elnökének előbb idézett kijelentése a TTT egyik kulcsfontosságú jellemzőjét fejt ki, amely szerint a TTT tagjainak (állampolgárok, kormányzat, üzleti szféra stb.) nem kell érteniük a térbeli adatokhoz, hanem olyan alkalmazásoknak, eszközöknek kell működniük és szolgálniuk a TTT-t, amelyek térinformatikai szakmai ismeretek nélkül is képesek a téradatokat egyszerű és hatékony használatára és a kapcsolódó egyéb tematikus adatokkal való kombinációjukra. Mindez előrevetíti azt, hogy a TTT megvalósításában kulcsfontosságú szerepe van a téradatok kezeléséhez értő földügyi szakembereknek, térinformatikusoknak és az alkalmazásokat fejlesztő informatikai szakembereknek. A fejlesztésekbe azonban be kell vonni a laikusokat is, mivel ők tudják definiálni a felhasználók követelményeit egy-egy alkalmazással

kapcsolatban. Itt jelenik meg a TTT egy másik nagyon fontos rétege is, az átlagos felhasználó részvétele a TTT teljes folyamatában (az angol kifejezés szerint „crowdsourcing”).

A TTT megvalósításában lényeges kulcsfontosságú elemek az ingatlantulajdoni és egyéb jogi információk, amelyek a tulajdon- és egyéb jogok naprakész és hiteles dokumentálásának biztosítására szolgálnak, nélkülük területfejlesztési, monitoring-, ingatlanfejlesztési és ingatlankezelési tevékenység nem végezhető. Az egységes ingatlan-nyilvántartást üzemeltető országokban (például hazánkban is) ezen információk, illetve a hozzájuk tartozó téradatok kezelése egy intézményrendszer keretében történik. A tulajdoni és egyéb információk nagyon fontos tulajdonsága, hogy közhiteles adatoknak minősülnek, biztosítják a műszaki és a jogi információk integritását a TTT kialakításában.

Az ingatlantulajdonjogi és egyéb jogi információk hatékony felhasználását segítik elő a fejlett országokban folyamatosan megjelenő kulcsnyilvántartások is.¹²

Összefoglalás

Írásomban a kataszter fogalmának napjainkban történő értelmezésére mutattam rá. A múlt század végén lezajlott informatikai forradalomnak köszönhetően a klasszikus kataszter fogalma napjainkra teljesen átalakult. A korszerű informatikai megoldások a katasztert a nemzetgazdasági tevékenység alappillérvé tették, mert átgondolt beruházás, gazdasági tevékenység kataszteri információk nélkül nem létezik. A kataszter mint a legnagyobb felbontású térképi információ a nemzeti téradat-infrastruktúrák alapjaként is szolgál. A térben elhelyezkedő jogi információk ismerete pedig a Térben Tudatos Társadalom kulcselemévé teszi a katasztert.

10 *Spatially Enabled Society (FIG 2012)*. International Federation of Surveyors (FIG) and Global Spatial Data Infrastructure Association (GSDI) April 2012, Copenhagen, Denmark.

11 CheeHai Teo a *Spatially Enabled Society* bevezetőjében.

12 IVÁN GYULA: Térben Tudatos Társadalom. *Geodézia és Kartográfia*, 67. (2015) 1–2:11–15.

■ A Szelem-halom Jászdózsa–Jászkákóhalma határán

■ A „Szelem halom”-nak nevezett 22-es számú határdomb a birtokvázlaton L. ehhez Csima Péter cikkét.